

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา

BUDDHIST ASEAN STUDIES JOURNAL

มกราคม - มิถุนายน 2565
JANUARY - JUNE 2022

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (2565)
VOL.7 NO.1 (2022)

ISSN: 2539-6269

ศูนย์อาเซียนศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไปในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน

หมายเหตุ

1. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) รับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความทุกบทความทางกองบรรณาธิการจะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องตามรูปแบบ แล้วจึงส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยพิจารณา ทั้งนี้ บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ไม่สงวนคืน

2. ทัศนะหรือข้อคิดเห็น ภาพประกอบหรือตารางใดๆของบทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านเป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของผู้เขียน ไม่ใช่ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการและศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. บทความจะต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีกรณีตีพิมพ์ซ้ำซ้อนหรือพบว่าคัดลอกผลงานผู้อื่น ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

สำนักงาน

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์ 035-248505

อีเมลล์

mcuasean@gmail.com

พิธีจันอักษร/ศิลปกรรม พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ นางสาวมกรวี ฉิมพะเนาวิ

จำนวนที่พิมพ์ 20 เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เผยแพร่ออนไลน์ <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/basj/index> และ

<http://asc.mcu.ac.th/main/>

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระโสภณวชิราภรณ์

พระเทพวัชรอาจารย์, รศ.ดร.

พระมหาไพรัช ธมมทีโป, ผศ.ดร.

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ผศ.ดร.

พระศรีธวัชเมธี

พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณโณ, รศ.ดร.

รศ.ดร. สมาน งามสนธิ

ดร.สายพิรุณ เพิ่มพูล

ดร.สุภาพรรณ เพิ่มพูล

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ

คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มจร

ผู้อำนวยการสำนักงานอธิการบดี มจร

ผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร

ผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา มจร

รองผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา มจร

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา มจร

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา มจร

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา มจร

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการ

พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณโณ, รศ.ดร.

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.

พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ

รศ.ดร.วาสนา แก้วหล้า

ผศ.ดร.อัจตรา ประเสริฐสิน

ผศ.ดร.จตุภูมิ เขตจตุรัส

ดร.กาญจนา ตระกูลวรกุล

อาจารย์ศิริโสภา สันติทฤษฎีกร

อาจารย์สาวิณี รอดสิน

อาจารย์ชลิตา แยมศรีสุช

อาจารย์อาทร พร้อมพัฒนภาค

Johan Richard Weintre, Ph.D.

Alvin Aguilar Sario, Ph.D.

Hadje Cresencio Sadje

ดร.ลำพอง กลมกุล

นางสาวมกรวี ฉิมพะเนาวิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

Jame Cook University, Australia

University of Santo Tomas, Philippines

University of London, UK

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความลงในวารสาร

บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียนบทความ

1. ผู้เขียนบทความจะต้องไม่ส่งบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และไม่ส่งต้นฉบับบทความซ้ำซ้อนกับวารสารอื่น
2. ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย จะต้องไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่น มาเป็นของตนเอง
3. ผู้เขียนจะต้องจัดทำต้นฉบับของบทความตาม "คำแนะนำสำหรับผู้เขียน"
4. ผู้เขียนที่มีชื่อในบทความจะต้องเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำบทความหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย
5. ผู้เขียนจะต้องอ้างอิงผลงาน ภาพ หรือตาราง หากมีการนำมาใช้ในบทความของตนเอง โดยให้ระบุ "ที่มา" เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีการฟ้องร้องจะเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ทางวารสารจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น)
6. ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิง และควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่จำเป็นอย่างเหมาะสม ไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่มากจนเกินไป
7. ผู้เขียนจะต้องแก้ไขบทความตามผลประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิและกองบรรณาธิการให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด
8. ผู้เขียนจะต้องระบุชื่อแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย (ถ้ามี) และจะต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)
9. ในบทความผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกลงแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป

10. ผู้เขียนไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่ถูกถอดถอนออกไปแล้ว เว้นแต่ข้อความที่ต้องการสนับสนุนนั้นเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถอดถอน และจะต้องระบุไว้ในเอกสารอ้างอิงด้วยว่า เป็นเอกสารที่ได้ถูกถอดถอนออกไปแล้ว

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ และต้องคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และจะต้องมีข้อความรู้ที่สะท้อนมุมมอง แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากประสบการณ์ การสังเคราะห์เอกสาร หรืองานวิจัย มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่ รวมถึงแบบจำลองเชิงแนวคิด (Conceptual Model) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันจะนำไปสู่การวิจัยในหัวข้อวิชาการที่สำคัญ

2. บรรณาธิการจะต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาของการประเมินบทความ

3. บรรณาธิการจะต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว โดยต้องมีการตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่น อย่างจริงจัง และใช้โปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบ การคัดลอกผลงานของผู้อื่น จะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันที เพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้นๆ

4. บรรณาธิการจะต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน และผู้ประเมิน

5. บรรณาธิการต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

6. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้แนะว่า สมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่

7. หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล ซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ

บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียน ซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาแก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
2. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสาร และผู้ประเมินบทความ ตระหนักว่าตนเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ
3. ผู้ประเมินบทความ ควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่มีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และความเข้มข้นของผลงานหรือระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้อ้างถึง เข้าไปในการประเมินบทความด้วยผู้ประเมินไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
4. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง
5. เมื่อผู้ประเมินบทความพบว่า มีส่วนใดของบทความ ที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบ

บทบรรณาธิการ

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำวารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไปในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน โดยทำการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ได้แก่ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนมิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) มุ่งเน้นและส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตนักศึกษาและบุคคลทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ งานวิจัยและองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ กองบรรณาธิการวารสารพุทธอาเซียนศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจุดประกายความคิดและเปิดโลกทัศน์ทางวิชาการให้แก่ผู้สนใจทั่วไป หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะหรือติชมประการใด กองบรรณาธิการขออ้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณยิ่ง

ดร.ลำพอง กลมกุล
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
นวัตกรรมการสอนวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหาร จัดการชั้นเรียนในสถานศึกษา	1
ชนิดาภา พรหมิ	
การบริหารการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในยุค New Normal	16
พระมหากันตিনันท์ กนต์สีโล (เฮงสกุล)	
ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหาร สถานศึกษา.....	37
พระปลัดชัยรัตน์ ปิยสีโล (เกตสุวรรณ์)	
วัด : แหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทย	53
พระครูสุนทรธรรมากร สุจิตโต (ชาลีคลี)	
การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่	75
พระครูวิบูลสรกิจ	
การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในยุควิถีชีวิตใหม่	92
พระอธิการชยุต เตชธมโม (สุขธรรมา)	
ลูกเสือสำรอง : กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม	105
สุธีร์ เครือวรรณ	
ธรรมาภิบาล : หลักคุณธรรมส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ	118
วีระยุทธ วีระคำ	
การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียน	135
ปราโมทย์ เมืองสังข์	
การบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร)	152
ธีรวิทย์ แพบัว	
บทวิจารณ์หนังสือ	
เมต อิน U.S.A	166
พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาที	

นวัตกรรมการสอนวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษา

Teaching Innovation in Science Studies for Classroom Management in School.

ชนิดาภา พรหมิ*

Chanidapha Pornmi

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอ การใช้ นวัตกรรมทางการศึกษามาบริหารจัดการชั้นเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ซึ่งคำว่า “นวัตกรรม” เป็นแนวคิดการปฏิบัติหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้นเมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน โดยที่ นวัตกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้อาจารย์วิทยาศาสตร์เป็นการนำแนวคิดการปฏิบัติ หรือ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ มาใช้บริหารจัดการชั้นเรียน รวมทั้งจัดการเรียนรู้เรื่องสิ่งมีชีวิตกับ กระบวนการดำรงชีวิต ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม สารและสมบัติของสาร แรงแรงและการเคลื่อนที่ พลังงานกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกดาราศาสตร์และอวกาศ และธรรมชาติของ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การจัดการเรียนการสอน, บริหารจัดการชั้นเรียน, วิทยาศาสตร์

Abstract

This article aims to present the use of educational innovations to manage science classes. Innovation is a new idea, method or invention which has never existed before, or that is adapted from the existing to make modern and more effective. The innovation results in more efficiency and effectiveness with less time and work. The innovation used

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: ichanidapha@gmail.com

in science teaching and learning is to introduce new ideas for classroom management, methods, and inventions to teach the following topics: Living Things and Process of Life; Life and the Environment; Substances and Properties of Substances; Force and Motion; Energy; Change Process of the Earth; Astronomy and Space; and Nature of Science and Technology.

Keywords: Innovation, Teaching and learning management, Classroom Management, Science

บทนำ

คำว่า “นวัตกรรม” (Innovation) รากศัพท์เดิมมาจากคำว่า *innovare* (ภาษาละติน) หมายถึง ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา ความหมายนี้เมื่อพิจารณาทางด้านเศรษฐศาสตร์จะหมายถึง การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือลงมือกระทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลง (Change) สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ให้กลายเป็นโอกาส (Opportunity) ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม แนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเรื่อยในหลายๆวงการไม่เว้นแม้แต่วงการการศึกษา จึงก่อให้เกิดการสอนในหลายๆรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม เช่นการเรียนการสอนในสถานศึกษา การเรียนการสอนนอกสถานศึกษา และการเรียนการสอนแบบออนไลน์ เป็นต้น

วิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมโลกปัจจุบันและอนาคต เพราะวิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับทุกคนทั้งในชีวิตประจำวันและการทำงานอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนเทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้และผลผลิตต่างๆที่มนุษย์ได้ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตและการทำงานเหล่านี้ล้วนเป็นผลของความรู้วิทยาศาสตร์ ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์และศาสตร์อื่นๆ วิทยาศาสตร์ช่วยให้มนุษย์ได้พัฒนาวิธีคิด ทั้งความคิดเป็นเหตุเป็นผลคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์วิจารณ์มีทักษะสำคัญในการค้นคว้าหาความรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สามารถตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่หลากหลายและมีประจักษ์พยานที่ตรวจสอบได้วิทยาศาสตร์เป็นวัฒนธรรมของโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge based society) ดังนั้นผู้เรียนทุกคนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้รู้วิทยาศาสตร์ เพื่อที่จะมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น สามารถนำความรู้ไปใช้อย่างมีเหตุผล สร้างสรรค์ และมีคุณธรรม (สุวิทย์ มูลคำ, 2556, หน้า 157)

1. นวัตกรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการชั้นเรียนวิทยาศาสตร์

1.1 ความหมายของนวัตกรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการเรียนวิทยาศาสตร์

การนำนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ ผู้สอนวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องทราบความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” เสียก่อน โดยมีรายละเอียดดังนี้

นวัตกรรมเป็นแนวความคิดการปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาตัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วย ให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน ได้ด้วยนวัตกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ เป็นการนำแนวคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ มาใช้จัดการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม สารและสมบัติของสาร แรงแรง และการเคลื่อนที่ พลังงาน กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก ดาราศาสตร์และอวกาศ และธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ชัยวัฒน์ สหธิรัตน์, 2552, 61)

1.2 ความสำคัญของนวัตกรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการเรียนวิทยาศาสตร์

จุดหมายของการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ คือ การนำความรู้และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลคิดวิเคราะห์คิดสร้างสรรค์ และจิตวิทยาศาสตร์เมื่อพิจารณาความสำคัญของนวัตกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์สามารถกำหนดความสำคัญได้ 3 กลุ่ม คือ (1) ผู้สอน (2) ผู้เรียน และ (3) ผู้บริหารสถานศึกษา (สุวิทย์ มูลคำ, 2556, 206)

นวัตกรรมทางการศึกษาของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะเป็นการนำนวัตกรรมทางการศึกษาของต่างประเทศ มาดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนของตนเอง ทั้งรูปแบบที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีและเทคโนโลยีสื่อประสม ซึ่งพัฒนาการทางด้านการศึกษาของไทยที่ก้าวหน้าขึ้น ทำให้ผู้สอนบางท่านสามารถคิดนวัตกรรมการสอนของตนเองขึ้นใช้ได้ เช่น การสอนแบบวรรณิ, CIPPA Model, เฟลิน ฯลฯ เป็นต้น ความสามารถดังกล่าว มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันมาก เพราะหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้ระบุสมรรถนะ สำคัญของผู้เรียน เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีได้อย่างชัดเจนดังรายละเอียดต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, 6-7)

1. ความสามารถในการสื่อสาร

2. ความสามารถในการคิด

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

จากสมรรถนะของผู้เรียนข้างต้นทำให้ครูต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้มากพอที่จะพัฒนาผู้เรียนได้โดยครูควรเลือกใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

2. สื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

การเรียนรู้วิทยาศาสตร์เป็นเนื้อหาที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการนำความรู้ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดวิเคราะห์คิดสร้างสรรค์ และจิตวิทยาศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, 204)

การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ให้เกิดประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องใช้สื่อการสอนในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไปสู่ผู้เรียน การเรียนรู้เกี่ยวกับสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ต้องเรียนรู้เนื้อหาสาระ ครอบคลุม (1) ความหมายของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (2) ความสำคัญของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และ (3) ประเภทของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

2.1 ความหมายของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

สื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เป็นการนำสื่อวัสดุกราฟิก สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อวิธีการ มาใช้จัดการเรียนรู้เรื่องสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสารและสมบัติของสาร แรงแและการเคลื่อนที่พลังงาน กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก ดาราศาสตร์และอวกาศ และธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2.2 ความสำคัญของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

ความสำคัญของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ทั้ง 3 กลุ่ม คือ (1) ผู้สอน (2) ผู้เรียน และ (3) ผู้บริหารสถานศึกษา

2.3 ประเภทของสื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

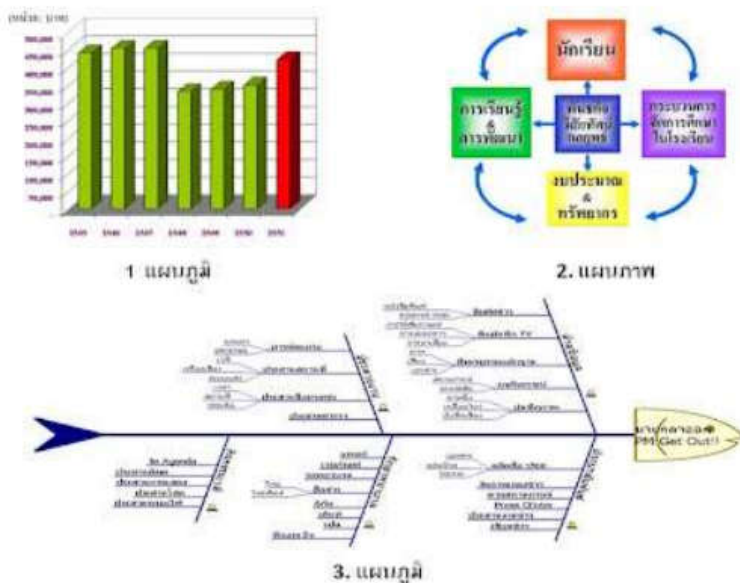
การจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญและมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตการจัดการเรียนรู้

วิทยาศาสตร์จึงเน้นการเรียนรู้ทั้งด้านพุทธิพิสัย และทักษะพิสัยโดยอาศัยสื่อการสอนประเภทต่างๆ ประกอบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้สามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของรายวิชาให้มากที่สุด

สื่อการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท (1) สื่อการสอนประเภทวัสดุ (2) สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ (3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ (4) สื่อการสอนประเภทวิธีการซึ่งการประยุกต์ใช้สื่อการสอนต้องเน้นการใช้สื่อการสอนที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหา และมีการฝึกปฏิบัติงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (นิคม ทาแดง และ ศันสนีย์ สังสรรค์อนันต์, 2556, 198)

1. สื่อการสอนประเภทวัสดุ

สื่อการสอนประเภทวัสดุที่นิยมใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ มี 2 ประเภท ประกอบด้วย (1) สื่อการสอนประเภทวัสดุกราฟิก และ (2) สื่อการสอนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ โดยมีรายละเอียดของสื่อการสอนประเภทวัสดุแต่ละประเภทดังนี้

ภาพที่ 1 สื่อการสอนประเภทวัสดุกราฟิก

(ที่มา : http://jawchurchi.blogspot.com/2012/06/blog-post_30.html)

สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563)

1.1 สื่อการสอนประเภททัศนศึกษา สื่อการสอนประเภททัศนศึกษา ประกอบด้วย สื่อการสอนประเภททัศนศึกษา จำนวน 4 ประเภท ได้แก่ (1) แผนภูมิ (2) แผนสถิติ (3) การ์ตูน และ (4) ภาพถ่าย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 แผนภูมิ (Charts) ที่นำมาใช้สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สามารถนำมาใช้แสดงขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่นำมาใช้สอนผู้เรียน ทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตารางธาตุ และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหินประเภทต่างๆ โดยผู้สอนสามารถนำแผนภูมินำมาเพื่อแสดงตารางธาตุและแสดงชื่อทางเคมีเป็นต้น

1.1.2 แผนสถิติ (Graph) สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ส่วนมากเป็นการนำวัสดุสายเส้นที่เน้นการสื่อความหมายในเชิงปริมาณและตัวเลขของเทคโนโลยี แผนสถิติแต่ละเรื่องควรแจ้งที่มาของข้อมูลต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อถือ และเปิดโอกาสให้ศึกษาค้นคว้าต่อไปได้ง่ายขึ้น เนื้อหาของวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมกับแผนสถิติ ได้แก่ ข้อมูลเชิงปริมาณ การเปรียบเทียบ ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล อาทิ ข้อมูลสถิติค่ามลพิษทางอากาศในภาคเหนือของประเทศไทยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น

1.1.3 การ์ตูน (Cartoon) ที่นำมาใช้สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สามารถใช้ได้ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เนื่องจากกลุ่มผู้เรียนเป็นช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นซึ่งมีความชื่นชอบการ์ตูนเหมือนกัน โดยส่วนมากนิยมใช้ได้ ภาพการ์ตูนเพื่อสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน โดยใช้ตัวการ์ตูนเป็นส่วนประกอบของการนำเสนอเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชอบ และสนใจศึกษาเนื้อหานั้นๆ อาทิ การใช้ภาพการ์ตูนอธิบายทฤษฎีสัมพันธภาพของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ การอธิบายระบบสุริยะจักรวาล เป็นต้น

1.1.4 ภาพถ่าย (Picture) ที่นำมาใช้กับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ส่วนมากใช้กับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา เนื่องจากกลุ่มผู้เรียนมีความเข้าใจภาพเหมือนจริงได้ดีกว่าผู้เรียนในระดับประถมศึกษา โดยภาพถ่ายที่นำมาใช้กับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์มีทั้งภาพถ่ายสีและภาพถ่ายขาวดำส่วนมากใช้เพื่อประกอบการบรรยายในชั้นเรียนและไม่สามารถนำสื่อของจริงมาแสดงในชั้นเรียนได้ อาทิ การใช้ภาพถ่ายดาวอังคารมาใช้นำเข้าสู่บทเรียนเรื่องความเป็นไปได้ของการมีสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคาร เป็นต้น

1.2 สื่อการสอนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ การนำสื่อสิ่งพิมพ์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์มีมาอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการนำเสนอเนื้อหาผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์แต่การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ยังมีอยู่ต่อไป ข้อดีของการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการจัดการเรียนรู้ คือ การประยุกต์ใช้เนื้อหาที่ทันสมัยและเป็นที่ต้องการของประชาชนเข้ากับสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวันมากขึ้น ผู้เรียนสามารถพกพาและไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยีเพื่อเข้าสู่เนื้อหาที่อยู่ใน

สื่อสิ่งพิมพ์

ภาพที่ 2 สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
(ที่มา : <http://attaphiwat.ac.th/book/export/html/114>
สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563)

โดยสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำมาใช้กับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานสำหรับการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ตำราเรียนที่สถานศึกษาเลือกมาให้ศึกษา นอกจากนั้น ผู้สอนสามารถนำเนื้อหาจากสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ มาใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร เนื่องจากสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารมีเนื้อหาและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สามารถนำมาให้ผู้เรียนศึกษาเพื่อเปิดโลกทัศน์ และผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาที่เป็นปัจจุบัน อาทิ การนำเนื้อหาจากนิตยสารคอมพิวเตอร์มาให้ผู้เรียนศึกษาเรื่อง นาโนเทคโนโลยี เรื่องการค้นพบดวงดาวใหม่จากหนังสือพิมพ์ การศึกษาผลการวิจัยของสถาบันเซิร์น (CERN) เกี่ยวกับเครื่องเร่งอนุภาคนิวตรอน เป็นต้น

2. สื่อประเภทอุปกรณ์

การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ส่วนมากเรียนในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ และเป็นการเรียนที่เน้นการสาธิต ประกอบการฝึกปฏิบัติการใช้เทคโนโลยีของผู้เรียนดังนั้น การจัดการเรียนรู้ต้องอาศัยสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์เพื่อให้ผู้สอนนำเสนอเนื้อหาการสอนแก่ผู้เรียนได้จำนวนมาก และช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงมากขึ้น โดยสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ที่ใช้จึงเป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเชื่อมต่อกับเครื่องคอมพิวเตอร์ได้เป็นส่วนใหญ่ ส่วนสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ไม่สามารถเชื่อมต่อกับเครื่องคอมพิวเตอร์ อาทิ

เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ แม้จะมีการใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ แต่มีไม่มากนัก สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ที่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เป็นหลักสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ที่นิยมใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ มี 3 ประเภทประกอบด้วย (1) สื่ออุปกรณ์ประเภทเครื่องฉาย (2) สื่ออุปกรณ์ประเภทของจริง และ (3) สื่ออุปกรณ์ประเภทของจำลอง

2.1 สื่ออุปกรณ์ประเภทเครื่องฉาย สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ที่นิยมใช้ในปัจจุบัน มี 2 ประเภท ได้แก่ (1) เครื่องฉายแอลซีดี และ (2) เครื่องฉายภาพสามมิติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 เครื่องฉายแอลซีดี (LCD Projector) เป็นโสตทัศนอุปกรณ์ระบบการฉายทางตรง (Direct Projection) การใช้เครื่องฉายแอลซีดีสำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ส่วนมากใช้เพื่อการแสดงเนื้อหาจากเครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้สอนให้มีขนาดใหญ่ขึ้น โดยเป็นการบรรยายเนื้อหาบทเรียนจากสไลด์คอมพิวเตอร์ การสาธิตขั้นตอนการเขียนโปรแกรมจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ของผู้สอนให้ผู้เรียนปฏิบัติตามการนำเสนอภาพและสื่อมัลติมีเดียเกี่ยวกับเทคโนโลยี และใช้นำเสนอเนื้อหาแทนการเขียนเนื้อหาบนกระดานดำ

2.1.2 เครื่องฉายภาพสามมิติ (Visualizer) สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์จะใช้สำหรับการนำเสนอภาพจากของจริงเช่นภาพของดอกกุหลาบ โดยใช้ดอกกุหลาบจริงมาเป็นวัตถุฉายให้ทั้งห้องดูหรือดูภาพปลาที่กำลังว่ายน้ำ โดยใช้ปลาที่อยู่ในอ่างน้ำเป็นวัตถุฉายให้ดูนักเรียนจะสามารถสังเกตพฤติกรรมของปลาขณะว่ายน้ำในอ่างปลาได้ หรือดูภาพการอ่านขนาดของไมโครมิเตอร์ หรือจะใช้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นเอกสารประกอบการสอน และสามารถใช้อุปกรณ์อธิบายที่ผู้สอนเขียนอธิบายที่ละบรรทัด หรือเขียนรูปภาพและโยงความสัมพันธ์ของภาพขณะบรรยายได้ เช่น การเขียนสูตรการแสดงการคำนวณพลังงานจล พลังงานศักย์หรือการเขียนขั้นตอนการจัดทำโครงการวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ภาพที่ 3 เครื่องฉายภาพสามมิติ

(ที่มา: <http://www.avmaster.com/Visualizer.htm>)

สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2563)

2.2 สื่ออุปกรณ์ประเภทของจริง การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะการทดลองทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดข้อค้นพบด้วยตนเอง การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ที่เกิดประสิทธิภาพต้องมาจากการศึกษาและลงมือปฏิบัติจากสื่ออุปกรณ์ประเภทของจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการปฏิบัติงานจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม และสามารถจับต้องได้ อาทิ การเรียนเรื่อง การส่องกล้องจุลทรรศน์เพื่อดูเชื้อแบคทีเรีย หากผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้ และทดลองส่องกล้องจุลทรรศน์ด้วยตนเอง ย่อมส่งผลให้การเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรสื่ออุปกรณ์ประเภทของจริงจึงมีความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก โดยสื่ออุปกรณ์ประเภทของจริงที่นำมาใช้ได้แก่ กล้องจุลทรรศน์ หลอดแก้ว ปิคนิคเกอร์ แวนชยาย เป็นต้น การนำสื่ออุปกรณ์ประเภทของจริงมาใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ส่วนมากนำมาใช้ประกอบการบรรยาย การสาธิต และการทดลอง อาทิ การนำกล้องจุลทรรศน์มาให้ผู้เรียนศึกษา และฝึกทดลองส่องดูโมเลกุลของสิ่งต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 4 สื่ออุปกรณ์ประเภทของจริง

(ที่มา: <http://attaphiwat.ac.th/book/export/html/114>

สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2563)

2.3 สื่ออุปกรณ์ประเภทของจำลอง การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในบางเนื้อหาอาจเป็นอันตราย และไม่สามารถหาของจริงมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื่องจากมีราคาแพง และอาจส่งผลถึงแก่ชีวิตตั้งนั้น การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์จึงต้องอาศัยสื่ออุปกรณ์ประเภทของจำลอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ที่ไม่สามารถนำของจริงมาได้ อาทิ การศึกษาเรื่องส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ การศึกษาการหมุนรอบตัวเองของโลกและดวงจันทร์ เป็นต้น

ภาพที่ 5 สื่ออุปกรณ์ประเภทของจำลอง

(ที่มา: <http://attaphiwat.ac.th/book/export/html/114>

สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2563)

3. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ปัจจุบันมีการใช้สื่อการสอนอิเล็กทรอนิกส์มาประกอบการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โดยในระยะแรกเป็นการใช้คุณสมบัติของคอมพิวเตอร์ในการนำเสนอเนื้อหาสาระทางวิทยาศาสตร์และเมื่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเครือข่ายคอมพิวเตอร์มีมากขึ้น จึงมีการนำเสนอเนื้อหาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนมีช่องทางในการศึกษาเนื้อหาได้ทั้งในแบบออนไลน์ และแบบออฟไลน์ โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย (1) เว็บไซต์ (2) บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

3.1 เว็บไซต์ เป็นแหล่งความรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในรูปแบบเว็บไซต์ (Website) และบล็อก (Blog) ใช้นำเสนอเนื้อหาด้วยข้อความ ภาพ วิดิทัศน์ ภาพแอนิเมชัน และสื่อมัลติมีเดีย ผู้สอนสามารถนำเว็บไซต์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ได้ทั้งการนำเนื้อหาจากเว็บไซต์มาใช้เสริมการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน การนำเว็บไซต์ที่น่าสนใจให้ผู้เรียนใช้เป็นแบบอย่างในการพัฒนาเว็บไซต์ การฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต การมอบหมายให้ผู้เรียนไปศึกษาด้วยตนเองนอกชั้นเรียน และการสอนทดแทนผู้สอนสำหรับสถานศึกษาที่ขาดแคลนผู้สอนสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 6 เว็บไซต์ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
(ที่มา: <http://www.ipst.ac.th/web/index.php>, <http://www.nstda.or.th/weblinks/16-nstda-webs>

สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2563)

3.2 บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ส่วนมากเป็นการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาเป็นรายบุคคลเสริมจากการเรียนในชั้นเรียนปกติ การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบฝึกปฏิบัติ และแบบสถานการณ์จำลองเพื่อให้ผู้เรียนทบทวนและทำกิจกรรมด้านทักษะพิสัย และการมอบหมายกิจกรรมให้ผู้เรียนผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นผลงานประกอบการเรียนในชั้นเรียน โดยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่นิยมใช้มี 2 ประเภท คือ (1) บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนประเภทการสอน และ (2) บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนประเภทฝึกปฏิบัติ

ภาพที่ 7 บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่อง ไฟฟ้าน่าฉงน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

(ที่มา: <http://www.caistudio.info/index2?name=news&file=readnews&id=12>
สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2563)

4. สื่อประเภทวิธีการ

การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่ดีนั้น สิ่งที่คุณสอนต้องพิจารณาและให้ความสำคัญคือ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติ และได้เผชิญประสบการณ์จริงมากที่สุด เน้นการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติ และเผชิญประสบการณ์จริง คือ การใช้สื่อกิจกรรมเนื่องจากการใช้กิจกรรมสำหรับการจัดการ

เรียนรู้วิทยาศาสตร์การศึกษาขั้นพื้นฐานช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ทันสมัย ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองสืบต่อการสอนประเภทวิธีการที่นิยมใช้ในการจัดการเรียนรู้งานเทคโนโลยีมี 3 ประเภท ประกอบด้วย (1) การสาธิต (2) การทดลองในห้องปฏิบัติการ และ (3) การจัดทำโครงงาน โดยมีรายละเอียดแต่ละประเภทดังนี้

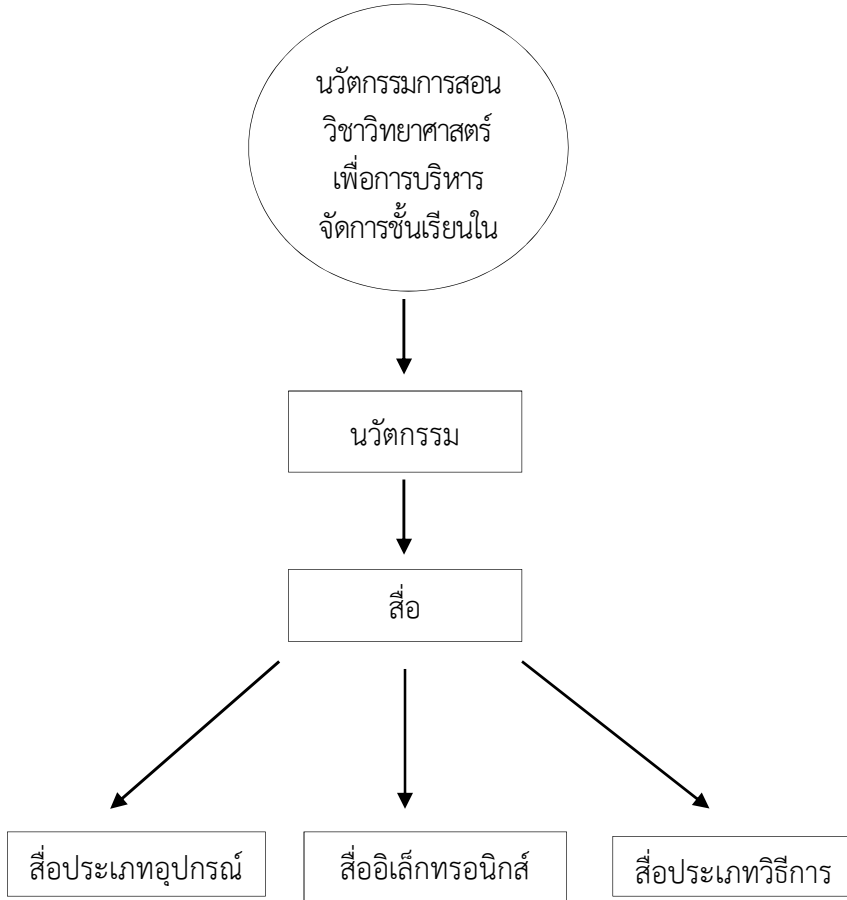
4.1 การสาธิต (Demonstration) สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กล่าวคือ การเรียนเนื้อหาเกี่ยวกับการทดลองสารเคมี และการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์สมัยใหม่ ผู้สอนมักใช้การสาธิตการใช้งานให้กับผู้เรียน และเน้นกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ โดยมีผู้สอนและผู้ช่วยสอนทำหน้าที่ให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตลอดระยะเวลาการลงมือปฏิบัติ

4.2 การทดลองในห้องปฏิบัติการ การทดลองในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ (Science Laboratory) เป็นวิธีการสอนที่นิยมใช้มากที่สุดสำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากลักษณะของการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์จำเป็นต้องเรียนรู้จากเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นหลัก ส่วนมากจึงจัดให้มีห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์เพื่อการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โดยเฉพาะการทดลองในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์สำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติงานจากเครื่องคอมพิวเตอร์จริง ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากการฟังบรรยายประกอบการสาธิต และลงมือปฏิบัติตามเนื้อหาที่ผู้สอนกำหนดรวมทั้งการทดลองในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ สำหรับการสืบค้น และเรียนรู้ด้วยตนเองด้วย

4.3 การเรียนแบบโครงงาน (Project) เป็นการจัดการกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เป็นเรื่องเดียวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์และทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะมีผู้สอนให้คำแนะนำรวมทั้งให้คำปรึกษาในการจัดทำโครงงาน โดยการเรียนแบบโครงงานสำหรับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ มี 4 แนวทาง คือ (1) โครงงานประเภทการทดลอง อาทิ การทดลองผลของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากเปลือกไข่ชะลอการสุกของผลไม้ (2) โครงงานประเภทการสำรวจข้อมูล อาทิ การศึกษาความสว่างของแสงภายในห้องเรียนของโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย (3) โครงงานประเภทการสร้างสิ่งประดิษฐ์ อาทิ กล้องดักจับแมลงวัน (จากพฤติกรรมการบินของแมลงวัน) และ (4) โครงงานประเภทการสร้างทฤษฎีและหลักการ อาทิ การกำเนิดของแผ่นดินไหวในประเทศไทย (รักษพล ธนานุวงศ์, 2558)

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษานวัตกรรมการสอนวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษาผู้เขียนได้เสนอองค์ความรู้ดังนี้

ภาพที่ 8 นวัตกรรมการสอนวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษา
(ที่มา: ผู้เขียน)

บทสรุป

ในสภาพจริงที่เป็นอยู่ นวัตกรรมทางการศึกษาที่เกิดขึ้นมาในแต่ละชนิด หรือแต่ละวิธีการนั้น อาจจะมีรูปแบบที่ใช้เงื่อนไขกระบวนการใด กระบวนการหนึ่ง หรือมีทั้งแบบผสมผสานเพื่อรองรับ ช่วงเวลา โอกาส เงื่อนไข ตัวแปร ความพร้อม หรือ

ความสามารถในการเข้าถึงที่จะเรียนรู้ แต่การศึกษาจะมีผลสมบูรณ์ได้นั้น ยังต้องขึ้นกับองค์ประกอบสำคัญที่จะขาดไม่ได้ นั่นคือ ผู้สร้างองค์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพบรรยากาศของการเรียนรู้ในมิติของชีวิตจริงในเวลานั้น (Face to face) ที่ยังคงใช้ห้องเรียนเป็นหลัก หรือเป็นผู้วางสาระเนื้อหาพร้อมปัจจัยการเรียนรู้ผ่านสื่อ ผ่านช่องทางหรือวิธีการต่างๆ ผู้สร้างองค์ความรู้ผู้นั้น ก็คือ สิ่งที่เราเรียก หรือ เคยเรียก ว่า ครู นั่นเองที่สำคัญคือการสร้างความรู้ ให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้มีความเข้าใจด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). การพัฒนารูปแบบการสัมมนาเสริมทางไกลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสำหรับนักศึกษาบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 4 (2).
- นิคม ทาแดง และ ศันสนีย์ สังสรรค์อนันต์. (2556). “การใช้สื่อการสอนวิทยาศาสตร์” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อการศึกษาขั้นพื้นฐาน (หน่วยที่ 8). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รักษพล ธนานวงศ์. (2558). สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2563 จาก <http://secondsci.ipst.ac.th/index.php>.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2556). Social Media สื่อสร้างสรรค์เพื่อการศึกษา. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 6(1), 157-206.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์. (2558). *การสอนวิทยาศาสตร์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2563 จาก <http://www.ipst.ac.th/web/index.php>
- โรงเรียนอัสสัมชัญ. (ม.ป.ป.). *วิทยาศาสตร์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม จาก <http://attaphiwat.ac.th/book/export/html/114> .

การบริหารการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามหลักพุทธธรรม
ในยุค New Normal
The Secondary Education Administration according to
Buddhist Principles in the New Normal Era

พระมหากันตินันท์ กนต์สีโล (เฮงสกุล)¹

Phramaha Guntinun Kantasilu (Hangsakul)

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ ต้องการนำเสนอการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหาร การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในยุค New normal ซึ่งวิกฤติการณ์โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อ การศึกษา มีผลโดยตรงต่อนักเรียนที่เป็นกำลังของชาติในอนาคต การบริหารจัดการ การศึกษาจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐ มีมาตรการ สร้างความ เข้าใจในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด ทำให้เกิดระบบการจัด การศึกษาในรูปแบบใหม่ รวมไปถึงการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ หลัก ไตรสิกขามาปรับใช้ในการบริหารการศึกษาด้วยการใช้สติและปัญญาเผชิญหน้ากับ วิกฤติการณ์เชื้อไวรัสที่กำลังแพร่ระบาดเพื่อให้สามารถรับมือกับภาวะวิกฤตดังกล่าวได้ อย่างมีสติ สถาบันการศึกษาทุกระดับต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน และต้อง เตรียมเพื่ออนาคตเข้าสู่การปรับตัวในยุคชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) โดยที่การศึกษา

---

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-mail: kantinanhengsakul@gmail.com

ต้องสามารถเข้าถึงนักเรียนทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ โดยความร่วมมือของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, หลักพุทธธรรม, ชีวิตวิถีใหม่

Abstract

This article aims to present the use of Buddha Dhamma in the secondary education administration in the new normal era. COVID-19 Crisis is a major crisis that affects education and directly affects students who will be the nation's future strength. Educational administration must be carried out in accordance with the policies of the government. There are measures to create understanding of the correct behavior to prevent the spread of the epidemic resulting in a new educational management system. The adoption of Buddhist principles "Tri Sikkha" to manage education with consciousness and intelligence to face the plague of the virus as well as able to deal with such crises consciously. Educational institutions at all levels must adapt to the current situation and must prepare for the future to adapt to the New Normal, where education must be able to reach all students effectively and successfully in learning management by the cooperation of all involved parties

Keywords: Education Administration, Buddhist Principles, New Normal

บทนำ

ราชบัณฑิตยสภา ได้บัญญัติศัพท์ “New Normal” เพิ่มเข้ามา โดย รศ.มาลี บุญศิริพันธ์ คณะกรรมการบัญญัติศัพท์นิเทศศาสตร์ราชบัณฑิตยสภา ได้อธิบายคำนี้ผ่านทางเฟซบุ๊ก Malee Boonsiripunth เอาไว้ว่า New Normal แปลว่า ความปกติใหม่ ฐานวิถีชีวิตใหม่ หมายถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีต อันเนื่องจากมีบางสิ่งมากระทบ จนแบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่คนในสังคมคุ้นเคยอย่างเป็นปกติและเคยคาดหมายล่วงหน้าได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีใหม่ภายใต้หลักมาตรฐานใหม่ที่มิคุ้นเคย รูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้ ประกอบด้วยวิถีคิด วิถีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร วิถีปฏิบัติและการจัดการ การใช้ชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าจะดำรงรักษาวิถีดั้งเดิมหรือหวนหาถึงอดีต “New Normal”

ในบริบทสถานการณ์การแพร่ระบาดของ “โควิด-19” ช่วงปลาย พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2565 นั้น อธิบายได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนแพร่กระจายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมาก จนกลายเป็นความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ มนุษย์จึงจำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิม ๆ โดยมีการปรับหาวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อ ควบคู่ไปกับการพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นำไปสู่การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เทคโนโลยีใหม่ๆ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจนพฤติกรรมที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร เกิดการบายเบนออกจากความคุ้นเคยอันเป็นปกติมาแต่เดิมในหลายมิติ ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษาสุขภาพ การศึกษาเล่าเรียน การสื่อสาร การทำธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งสิ่งใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นความปกติใหม่ จนในที่สุด เมื่อเวลาผ่านไป ก็ทำให้เกิดความคุ้นชินก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติของผู้คนในสังคม (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2563) การระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบให้สถาบันการศึกษาทั่วประเทศถูกสั่งปิดเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของ

โรค ทำให้ทั้งนักเรียนนักศึกษาและผู้สอน ต้องปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ เพื่อให้การเรียนการสอนยังคงดำเนินต่อไปได้อย่างไม่ขาดตอน การบริหารจัดการต้องเข้าถึงของนักเรียนทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้สอนประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมมือของทุกภาคส่วน

การบริหารการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญมากเพราะผู้เรียนอยู่ในระดับที่มีความตั้งใจที่จะมุ่งแสวงหาวิถีทางเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีในอนาคต เป็นช่วงที่ผู้เรียนต้องการจะสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเอง เพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้ แม้ว่าจะอยู่ในช่วงวัยที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ ผู้เขียนเห็นว่าการบริหารการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจำเป็นต้องทำการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ New Normal โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดจุดจุดหมาย กำหนดเป้าหมาย ตลอดจนวิธีดำเนินงานในสถานศึกษา ให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

การบริหารการศึกษา

การบริหาร (Administration) คือการร่วมมือกันทำงานของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปโดยที่ต้องอาศัยความสามารถในการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหาร (Process of administrative) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการบริหารการศึกษา มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารศึกษาไว้ดังนี้

สมศักดิ์ คงเที่ยง (2542) ได้กล่าวว่า การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่บุคคลหลายๆ คน ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาให้เด็ก เยาวชน ประชาชนหรือสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน ให้มีความสามารถ ทักษะคติ พฤติกรรม ค่านิยมหรือคุณธรรม ให้เป็น

สมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นระเบียบแบบแผน ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ และวิบูลย์ ไทวณะบุตร (2542) ได้กล่าวว่า การบริหาร การศึกษา เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของ สังคมในทุก ๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพความรู้ความสามารถ เจตคติพฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคมโดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยควบคุม สิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่โดยอาศัยปัจจัย สำคัญการบริหารที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4Ms ได้แก่ 1) คน (Man) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุสิ่งของ (Materials) 4) การจัดการ (Management) การบริหาร การศึกษา จึงเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ระเบียบ คือ มีหลักเกณฑ์และ ทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการ บริหาร โดยลักษณะนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่ม เดียวกันกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะ ของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไป รับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมี ลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

ความสำคัญของการบริหารการศึกษา มีนักวิชาการได้ให้ความสำคัญของการ บริหารศึกษาไว้ดังนี้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2545) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบริหาร การศึกษาไว้ว่า เป็นการประกันว่าโรงเรียนได้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง นั่นคือ ผู้บริหารจะต้องสามารถใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยทางการบริหาร (Administrative Resources) ที่สำคัญมีอยู่อย่างน้อย 4 ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Materials) และวิธีปฏิบัติงาน (Management) ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ย่อมมีความ

จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยนี้เป็นเครื่องมือในการบริหารหรือจัดการ ซึ่งนิยมเรียกว่า หลัก 4 M's

ธีระ รุญเจริญ (2546) กล่าวถึงความสำคัญในการบริหารการศึกษา ในแง่ของกระบวนการทำงานว่า จำเป็นจะต้องอาศัยการบริหารจัดการที่สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงาน ทั้งระดับกระทรวง ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา เพราะในแต่ละระดับต่างก็มีบทบาทอำนาจหน้าที่ที่ต่างกัน ระดับกระทรวงจะกำหนดนโยบายมาตรฐาน การประเมินผล การจัดการศึกษา และการสนับสนุนทรัพยากรให้แก่หน่วยปฏิบัติ ระดับเขตพื้นที่ศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการประสานงานทุกระดับ ส่งเสริมสนับสนุนด้านต่างๆ แก่สถานศึกษา และระดับสถานศึกษาเป็นหน่วยจัดการศึกษาอย่างแท้จริงเพราะคุณภาพการศึกษาจะเป็นอย่างไรอยู่ที่การบริหารจัดการในระดับนี้

กระบวนการบริหารการศึกษา มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารศึกษาไว้ดังนี้

ลูเธอร์ กูลิค และ ลันเดล เออร์วิค (อ้างในจันทรานี สงวนนาม) (2545) นักทฤษฎีการบริหารองค์การผู้ที่ได้ร่วมกันนำเอาความคิดของฟายโอล์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการ ได้ขยายส่วนสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า The Elements of Management 5 ประการ ของ ฟายโอล์ มาใช้ในการจัดองค์การทางราชการโดยขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น 7 ประการ

1. Planning หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าว่าองค์การจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

2. Organizing หมายถึง การจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงาน การจัดสายการบังคับบัญชา และการกำหนดตำแหน่งหน้าที่

3. Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนา การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน การประเมินผลงาน การพิจารณาความดี ความชอบ การให้สวัสดิการ และการให้พ้นจากงาน

4. Directing หมายถึง การอำนวยความสะดวก การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการและการควบคุมบังคับบัญชา

5. Coordinating หมายถึง การประสานงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เพื่อดำเนินการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

6. Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานขององค์กร เพื่อให้สมาชิกขององค์กรทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน

7. Budgeting หมายถึง การงบประมาณ การใช้จ่ายเงิน การควบคุมการใช้จ่าย และการตรวจสอบด้านการเงิน

กิจกรรมทั้ง 7 ประการนี้ รวมเรียกว่า POSDCORB ที่กูลิคและเออร์วิก ถือว่าเป็นงานในหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การราชการโดยทั่วไป ซึ่งองค์การทางการบริหาร การศึกษาก็ได้นำแนวความคิดนี้มาใช้กันอย่างแพร่หลาย

สัมมา รณิธย์ (2556) กล่าวว่า กระบวนการบริหารของสถานศึกษา เป็นการประยุกต์กระบวนการบริหารเข้ามาใช้ในวงการศึกษา ประกอบด้วย การตัดสินใจ การวางแผน การนำแผนสู่การปฏิบัติ การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวก การจัดสรรทรัพยากร การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน การควบคุมงาน การประเมินผลงาน และการปรับปรุง รวมทั้งการกระตุ้นหรือการจูงใจ กระบวนการบริหาร การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารทุกระดับ ซึ่งรวมถึงผู้บริหารการศึกษาด้วยการบริหารงานที่ดีจะช่วยให้งานบริหารดำเนินไปอย่างราบรื่นมีระบบไม่สับสน และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีทักษะในการใช้กระบวนการบริหารทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการตัดสินใจนั้นมีความสำคัญมาก หากผู้บริหารตัดสินใจไม่ถูกต้อง การดำเนินการในขั้นต่อไปจะเกิดปัญหาและอุปสรรคตามมา ผู้บริหารควรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีแนวคิด และข้อมูลครบถ้วนในการตัดสินใจและอาศัยกระบวนการบริหารเป็นหลักในการบริหารงาน

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่ต้องร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาให้เด็ก เยาวชน ประชาชนหรือสมาชิกของสังคมพัฒนาไปตรงตามเป้าหมาย โดยอาศัยปัจจัยสำคัญการบริหารที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4Ms ได้แก่ 1) คน (Man) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุสิ่งของ (Materials) 4) การจัดการ (Management) ผ่าน

กระบวนการบริหาร ซึ่งการบริหารการศึกษาต้องจัดให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐาน การประเมินผล การจัดการศึกษา และการสนับสนุนทรัพยากร

จุดเริ่มต้นชีวิตวิถีใหม่ของการศึกษา

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนทั่วโลก รมี การกำหนดกิจกรรมทางการศึกษาที่เสี่ยงต่อการระบาดของโรค รัฐบาลและองค์กรทุก ภาคส่วนได้ร่วมมือกันในการออกมาตรการ การประชาสัมพันธ์ เช่น มาตรการเว้น ระยะห่างทางสังคม (Social distancing) สวมใส่หน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัยเสมอ ต้องเว้นระยะห่าง 2 เมตร ล้างมือบ่อย ๆ พกเจลแอลกอฮอล์ หลีกเลี่ยงสถานที่แออัด หลีกเลี่ยงกลุ่มเสี่ยงหรือผู้ที่มีอาการป่วย เพื่อรับมือกับสถานการณ์การระบาดของโควิด- 19 ส่งผลกระทบต่อการบริหารการศึกษาในหลายๆ ด้าน รองศาสตราจารย์ ดร.เทียน ทองแก้ว (2563) ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อการบริหารการศึกษาของผู้บริหารและ ครูผู้สอน ผู้เขียนสรุปได้ดังนี้

1. การบริหารวิกฤติ เป็นช่วงภาวะที่ผู้ได้รับผลกระทบในการบริหารที่ยาก ต้อง จัดการกับภาวะวิกฤติที่เกิดจากมาตรการของรัฐ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ป้องกันไม่ให้เกิด แก่ไขสถานการณ์ด้วยความรวดเร็ว การสื่อสารที่ดีเป็นปัจจัยความสำเร็จ จึงต้อง เป็นนักสื่อสารที่ดี หรือหาคนที่มีประสบการณ์การสื่อสารมาช่วย และมีทีมงานช่วยเหลือ ทั้งระหว่างเกิดการเกิดวิกฤติ และภายหลังวิกฤติ

2. ครูผู้สอน ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน จากการสอนในชั้นปกติ มาเป็น การสอนแบบผสมผสาน และการเตรียมการสอนเมื่อสถานการณ์คลี่คลาย ซึ่งทั้ง สองลักษณะต้องมีการออกแบบการเรียนการสอน การทดลองก่อนสอนจริง สิ่งเหล่านี้ ย่อมส่งผลกระทบ การจัดห้องเรียน สื่อการเรียนการสอน การจัดช่วงเวลาสอน การ ทดสอบ รวมทั้งระเบียบและเกณฑ์การประเมินการเรียนรู้ที่ต้องปรับปรุง

3. การให้บริการของสถานศึกษา เครือข่าย ผู้ปกครองจะได้รับผลกระทบเมื่อ สถานศึกษาปิดดำเนินการ โครงการที่ตกลงต้องเลื่อน หรือยกเลิก การรวมกลุ่มต้อง ยกเลิกเช่นกัน งบประมาณก็ยกไปใช้จ่ายในการบริหารวิกฤติ COVID-19

4. ผลลัพธ์การเรียนรู้ นักเรียนต้องหยุดเรียน ระบบการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลง โอกาสทางการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว กับการเรียนด้วยตนเอง ผลลัพธ์การเรียนรู้ก็ได้รับผลกระทบ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะหรือการปฏิบัติ จะมีผลกระทบไปด้วย ผลลัพธ์การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง เมื่อสถานศึกษาปิด นักเรียนอยู่บ้านผู้ปกครองดูแลในวัยเด็ก ส่วนระดับอุดมศึกษา แม้ว่าจะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ก็มีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้

ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตประจำวันหลังโควิดที่เริ่มกลับสู่สภาวะปกติ แต่เป็นภาวะปกติแบบใหม่ หรือที่เรียกว่า “New Normal” นั้น ส่งผลกระทบต่อทุกคนในสังคม เมื่อรัฐบาลประกาศการผ่อนคลายเป็นระยะที่ 5 อนุญาตให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ (On - Site) จะเห็นการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมที่โรงเรียน ที่ต้องเป็นไปตามมาตรการทางสาธารณสุข และตามบริบททางการศึกษา ในระดับชั้นต่าง ๆ ระดับปฐมวัยหรือเด็กเล็ก ประถมศึกษา และระดับอุดมศึกษา อาจเป็นชีวิตวิถีทางการศึกษาใหม่ ศาสตราจารย์ ดร.เทือน ทองแก้ว ยังได้กล่าวถึงชีวิตวิถีใหม่ทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย

1. ด้านการดำรงชีพปัจจุบัน มาตรการการป้องกันและควบคุมการระบาดโควิด-19 ในด้านการสาธารณสุขของเมืองไทยที่เป็นกรอบการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งการจัดการศึกษาในระดับชั้นต่าง ๆ โดยเฉพาะการเว้นระยะห่าง และด้านสุขภาพอนามัย การเดินทาง กิจกรรมทางสังคมในสถานศึกษา เช่น การเรียนการสอนที่เป็นภารกิจหลัก ต้องเป็นไปตามมาตรฐานสาธารณสุข คือ สวมใส่หน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัยเสมอ ต้องเว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ใช้เจลหรือแอลกอฮอล์ หลีกเลี่ยงสถานที่แออัด ไม่เปิดแอร์เพื่อให้อากาศไหลเวียน ในขณะเดียวกัน ต้องปรับกระบวนการเรียนการสอนที่มีการใช้เทคโนโลยี การทำงานที่บ้านของครูและบุคลากรของสถาบันการศึกษา และการเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งต้องเว้นระยะห่างทางสังคมในการติดต่อสื่อสารในทุกรูปแบบโดยบุคคลที่ทำกิจกรรมทางสังคมต้องอยู่ห่างกัน 1-2 เมตร ในทุกกิจกรรม

2. ด้านการเรียนการสอน การปรับแนวทางการเรียนการสอน ที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ ที่เรียกว่าสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่ครูและผู้บริหาร

ต้องปรับบทบาทในการสอน การบริหาร และวิธีการสอน การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ในมิติแบบใหม่ ที่ผสมผสานการสาธารณสุขกับการจัดการศึกษาในระบบใหม่ ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาแนวคิดแบบใหม่ (Design Thinking) การพัฒนาทักษะชีวิต (Life Skill) ในภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และกระบวนการทางความคิด (Mindset)

3. ด้านการบริหารภาวะวิกฤติ การบริหารแบบใหม่ที่มีผลกระทบจาก COVID-19 ในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดยังอยู่ เป็นการบริหารในระหว่างภาวะวิกฤติ (During Crisis) ที่ต้องคำนึงถึงมาตรการทางสาธารณสุข และการบริหารที่ต้องปรับเปลี่ยนที่เป็นลักษณะที่นำระบบอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ตามบริบทและงบประมาณของสถาบันการเงินในรูปแบบใหม่ ระบบการเงินของสถาบันการศึกษา จะเข้าสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Service) และการบริหารหลังจากภาวะวิกฤติ COVID-19 ยุติลง (After Crisis) ต้องเตรียมการบริหารแบบใหม่ล่วงหน้า จัดทำแผนการบริหารหลังวิกฤติ COVID-19

สรุปได้ว่า จากที่ทางรัฐบาลและองค์กรออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อรับมือ ป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้เกิดผลกระทบกับการศึกษาของไทยหลายด้าน เช่น ด้านการบริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านการให้บริการ ด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ข่าวสารความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องให้สามารถเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน และดูแลปกป้องตนเองในสถานการณ์ความเสี่ยง เพื่อที่นำไปสู่มีการขับเคลื่อนสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันในโลกใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่เรียกว่า “ยุค New Normal”

New Normal กับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

เมื่อพิจารณาถึงการศึกษายุคใหม่ที่เคลื่อนไหวอยู่ในสถานการณ์โลกศตวรรษที่ 21 และการเผชิญหน้ากับวิกฤติโควิด-19 ที่ทำให้โลกและผู้คนต้องปรับตัวรับความเป็นจริงและ ชีวิตใหม่วิถีใหม่ หรือ New Normal ซึ่งเป็นการปรับตัวที่มีนวัตกรรมเทคโนโลยีในกระแสการสื่อสารและความก้าวหน้ายุคใหม่เป็นตัวช่วย และจะมีผลต่อสังคม เศรษฐกิจทั้งระบบ New Normal จะกลายเป็นความเคลื่อนไหวของชีวิตและงานแบบ

ใหม่ต่อจากปัจจุบัน ประเด็นที่ต้องเปลี่ยนไปจากภาพการศึกษาในปัจจุบัน ถ้าพิจารณาเจาะลึกถึงความคิด การปฏิบัติของคนในวงการศึกษาระดับสถาบันการศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการการศึกษาในกระแสความเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่อง รวดเร็ว รุนแรงในโลกใบใหม่ มีประเด็นที่บุคลากรในแวดวงการศึกษาต้องจัดปรับให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกวันนี้ 4 ประเด็นหลัก กล่าวคือ (Apichart Thongyou, 2563)

1. การปรับวิธีคิด (Mind Set) ทางการศึกษา

โดยพื้นฐานการคิดและความเข้าใจเรื่องการศึกษาในโลกที่เป็นจริงนั้น บุคลากรทางการศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจโลกที่เปลี่ยนไป ต้องเรียนรู้โลกใบใหม่รอบตัวอีกครั้ง ทั้งจากวิถีชีวิตและจากโลกไซเบอร์ที่เข้าถึงได้แบบไม่จำกัดสถานที่ กาลเวลา และความปรารถนาของบุคคล ซึ่งการจัดปรับความคิดใหม่จะช่วยพัฒนาให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับการจัดการผลประโยชน์และการอยู่รอดของระบบการศึกษาวันนี้ซึ่งเปลี่ยนไปจากฐานเดิม จากที่บุคลากรมีความคิดทางการศึกษาโดย ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Ego-Centric) ต้องเปลี่ยนมาเป็นวิธีคิดซึ่งมีมุมมองแบบเครือข่าย (Network) และมองการศึกษาใหม่ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีพ โดยต้องปรับวิธีคิดให้ชัดว่าตัวเองมีสถานะเป็นจิ๊กซอว์หนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่พึงพาอาศัยร่วมเงาของระบบการศึกษา จึงต้องหยุดวิธีคิดที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง แล้วเชื่อมตัวเองสู่โลก เรียนรู้โลก และสร้างการมีส่วนร่วมให้ตัวเองใหม่ ด้วยการปรับวิธีคิดในทิศทางใหม่นี้จะช่วยทำให้บุคลากรเข้าใจโลกที่เปลี่ยนไป และจะช่วยจัดปรับชีวิตของตัวเองและการงานสู่มิติใหม่ ความเคลื่อนไหวใหม่ การเชื่อมต่อตัวเองในฐานะของจิ๊กซอว์ตัวหนึ่งกับโลกภายนอกจะช่วยรื้อสร้างความคิดใหม่ ให้ได้รับผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับการศึกษามุมใหม่ที่เป็นจริงในโลกวันนี้

2. ปรับวิธีการและกระบวนการทำงาน

หากพิจารณาหลักสำคัญของการปรับการทำงานในระบบการศึกษาวันนี้ จะพบเรื่องที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องตระหนักถึงความจริงที่มีนัยสำคัญว่า บุคลากรในสถาบันการศึกษาวันนี้ จำเป็นต้องปรับตัวเอง ก้าวพ้นออกจากการหมกมุ่น มีความคิดสร้างกิจกรรม ที่วนอยู่แต่ในห้องเรียน สถาบันการศึกษาแบบที่เป็นมาเกือบ 2 ศตวรรษ

ไปสู่แบบแผนในการสร้างการเรียนรู้และการอยู่รอดใหม่ในปัจจุบัน โดยต้องมีปฏิสัมพันธ์ ฟังพาสรรหาแหล่งความรู้ ประสบการณ์ และการมีงานทำในบริบทใหม่ ที่ไม่อาจเข้าถึง ได้จากการนั่งอยู่ในห้องเรียน หลังกองตำราแบบโลกใบเดิมอีกต่อไป

ชีวิตและการทำงานวันนี้มีความเปลี่ยนแปลงและมีปฏิสัมพันธ์กับโลกและ นวัตกรรมในเกือบทุกบริบท บุคลากรที่ทำงานในระบบการศึกษาต้องสัมผัสเรียนรู้และ สร้างประสบการณ์ร่วม เชื่อมตัวเองสู่ประสบการณ์ใหม่ ปรับวิธีการทำงานด้วยการ ออกไปเชื่อมกับโลกที่เป็นจริงในภาคการผลิต บริการ นวัตกรรม และเชื่อมกับการสื่อสาร ยุคใหม่ เพื่อช่วยให้อิทธิพล ประสบการณ์ และกระบวนการทำงานสอดคล้องปรับเปลี่ยนปรับ สร้างมิติการศึกษาใหม่ ที่เพิ่มศักยภาพให้บุคลากรทั้งในด้านความรู้ ประสบการณ์ และ ความเข้าใจโลก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงปรับตัวในกระแสที่ เป็นจริงของกาลเวลาและยุคสมัย

3. ปรับระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ในการบริหารการศึกษา

ความอยู่รอดของระบบการศึกษาในวันนี้ ไม่ขึ้นอยู่กับค่าเล่าเรียนหรือการทำมาหากินกับผู้เรียนอีกต่อไป แต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบของธุรกิจใหม่ (New Business Model) ที่ทำให้การศึกษามีความหมายและศักยภาพที่จะเชื่อมโยงกับแหล่งงาน การพัฒนา ทักษะ ประสบการณ์ และความรู้ของบุคคล ซึ่งการบริหารการศึกษาและระบบระเบียบ ในการจัดการการศึกษาต้องขจัดระบบการสั่งการ ปรับสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ เปลี่ยนโครงสร้างการบริหารแนวตั้ง (vertical) ให้เป็นการบริหารที่สอดร้อย เชื่อมต่อประสบการณ์ความสามารถของคนในองค์กรและเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมใน แนวนอน (horizontal)

การบริหารจัดการในแนวนี้จะทำให้เกิดการเชื่อมต่อความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และสัมพันธภาพใหม่ ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน และจะช่วยเชื่อมถึงแหล่งงาน ประสบการณ์ การสร้างเสริมและพัฒนาทักษะแบบต่าง ๆ ของสถานประกอบการ ตลอดจนเคลื่อนเข้าเป็นภาคส่วนและเคลื่อนไหวภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมในทุก ระดับ

การปรับสร้างมิตินี้ควรเริ่มตั้งแต่กลุ่มเศรษฐกิจสังคมที่ใกล้ตัวที่สุดไปสู่โครงสร้างรวม ประเด็นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงนี้คือ ความเคลื่อนไหวใหม่จะช่วยจัดการปิดกั้น กดทับศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มคนที่ทำงานในองค์กรด้วยกัน ทั้งยังก่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารจัดการระบบและองค์กรโดยรวมได้อย่างน่าพึงพอใจ

พิธีกรรมที่รุกรังและความไม่รู้ของคนบางกลุ่ม ตลอดจนกฎระเบียบที่ล้าหลัง ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลง แต่หากขจัดได้ก็จะเป็นความก้าวหน้าขององค์กรปรากฏขึ้นแทนที่ ยิ่งถ้ามีความต่อเนื่องเข้มแข็งในมิตินี้ องค์กรการศึกษา ก็จะเกิดวัฒนธรรมองค์กรแบบใหม่ ที่มีส่วนร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกแวดล้อมที่เป็นปัจจุบันกาลอย่างเป็นจริง

4. ปรับความร่วมมือ ความสัมพันธ์ในองค์กรและกับภายนอก

การทำงานด้านการศึกษาในวันนี้ต้องปรับพัฒนาความร่วมมือ ความสัมพันธ์ในองค์กรและกับภายนอกขึ้นใหม่ จากเดิมที่เคยชินกับการใช้อำนาจสั่งการที่คุ้นเคย หากมีการปรับระบบระเบียบสู่ความสัมพันธ์แบบเครือข่ายในแนวนอน จะช่วยฟื้นศักยภาพของผู้คน ช่วยลดทอนความอึดอัดขัดแย้งและแปลกแยก เปลี่ยนสัมพันธ์ภาพที่ลุ่มสลายแบบเดิม ๆ ให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนและต่อกรกับทุกสถานการณ์ที่องค์กรเผชิญอยู่

การดำรงอยู่ของความร่วมมือและสัมพันธ์ภาพในองค์กรหรือสถาบันการศึกษาแบบเก่าๆ ที่เอาแต่ติดยึดกับระบบระเบียบจะกลายเป็น “องค์กรตาย” ขาดชีวิตชีวาและการเรียนรู้ ไม่มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่อาจสร้างสัมฤทธิ์ผลในโลกใบใหม่ได้เลย และจะไม่มีพลังต่อกรรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกใบใหม่ ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างการพัฒนาที่ต่อเนื่องได้

การปรับสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ให้ทันโลกที่เชื่อมโยงชีวภาพเข้ากับกายภาพและนวัตกรรมในองค์กร จะช่วยรังสรรค์ชีวิตและการทำงานแบบใหม่ที่ก้าวทันโลก ทันความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีพื้นที่ใหม่ของการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการสร้างสรรค์ ลดความซับซ้อนมากปัญหาขององค์กรด้วยเครือข่ายที่เชื่อมโยงบนแพลตฟอร์มที่เข้าถึงง่าย เร็ว ต้นทุนต่ำ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ร่วมงานทุกคนมีพื้นที่ในการปรากฏตัวตนได้ตามแรงบันดาลใจของแต่ละคน ซึ่งในความเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์ใหม่นี้

องค์กรและสถาบันการศึกษาที่จะเปลี่ยนเป็นสถาบันและองค์กรที่มีความหมาย มีคุณค่า แทนการจ่อมจมอยู่ในซากเก่าครีของสถาบันแบบเดิม ๆ ที่กำลังเดินเข้าสู่ความล่มสลาย ตามกาลเวลาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

แก่นแกนที่สะท้อนให้เห็นทั้ง 4 ประเด็นนี้ คือความเป็นจริงบนรากฐานสำคัญของความคิดและแนวทางปฏิบัติ ที่การศึกษาทั้งระบบและบุคลากรทางการศึกษา จำเป็นต้องจัดปรับทบทวนเพื่อรื้อสร้าง ปรับสภาพ และพัฒนาการศึกษาในทิศทางใหม่ เพื่อให้บุคลากรและองค์กรเคลื่อนเข้าสู่ยุคใหม่ของความเปลี่ยนแปลง

Globish ได้ให้มุมมองว่าวิกฤติโควิด-19 ผลักดันผู้คนเข้าสู่ระบบออนไลน์เพื่อปรับตัว การศึกษาไทยจะเกิด New Normal ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ซึ่งเป็นผลจาก Social distancing โดยรูปแบบการเรียนการสอนหลังโควิด-19 จะมี 4 รูปแบบที่สอดคล้องกับ New normal ประกอบด้วย (Wanpen Puttanont, 2563)

1. การเรียนผ่านระบบออนไลน์ 100% รูปแบบดังกล่าวเหมาะกับโรงเรียนที่มีความพร้อมทั้งด้านระบบการเรียนการสอนและหลักสูตรสำหรับการเรียนผ่านระบบออนไลน์ ผู้เรียนมีความพร้อมในการเรียนผ่านระบบออนไลน์และผู้ปกครองต่างมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุน รวมทั้งมีเครื่องมือสนับสนุนการเรียน เช่น คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก แท็บเล็ต สมาร์ทโฟน และอินเทอร์เน็ต

2. การเรียนในห้องเรียนเหมาะสำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนจำนวนไม่มาก และพื้นที่มากพอให้สามารถปฏิบัติตามนโยบาย Social Distancing เพื่อรักษาระยะห่าง และการดูแลสุขอนามัยของนักเรียนได้อย่างเข้มข้นและเคร่งครัด ควบคู่กับการให้นักเรียนทุกคนต้องใส่หน้ากากอนามัย และหมั่นทำความสะอาดมือด้วยแอลกอฮอล์ นอกจากนี้ ทางโรงเรียนต้องหมั่นฆ่าเชื้อโรคทุกจุดในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ซ้ำ

3. การเรียนแบบผสมผสานออนไลน์และออฟไลน์เหมาะสำหรับโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีจำนวนนักเรียนมากและไม่มีประสิทธิภาพจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์มาก่อน ดังนั้นจึงควรแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อสลับวันให้นักเรียนมาเรียนที่โรงเรียน กลุ่มละ 2 วันต่อสัปดาห์ ในขณะที่ 3 วันที่เหลือให้นักเรียนเข้าเรียนผ่านระบบ

ออนไลน์จากที่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้วันที่นักเรียนมาเรียนที่โรงเรียน ทางโรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบรักษาระยะห่างได้ รวมทั้งสามารถดูแลสุขอนามัยของนักเรียนอย่างเข้มข้น และเพื่อการเรียนรู้ที่ได้ประสิทธิภาพแนะนำให้โรงเรียนเลือกวิชาที่มีการปฏิบัติหรือต้องทำงานร่วมกันมาจัดการเรียนในห้องเรียน ในขณะที่วิชาอื่นให้จัดการเรียนการสอนผ่านออนไลน์ได้ตามความเหมาะสม

4. การเรียน Home School คาดว่าการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะมีเพิ่มขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากผู้ปกครองอาจจะมีความกังวลเรื่องความปลอดภัยของบุตรหลานจากโรคภัยไข้เจ็บ มลพิษมลภาวะ และภัยคุกคามอื่นโดยผู้ปกครองจะมีบทบาทเป็นผู้จัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งอาจจะเป็นการเรียนคอร์สออนไลน์ควบคู่กับการจัดครูเฉพาะวิชาเข้ามาสอนที่บ้าน เพื่อตอบโจทย์รูปแบบการเรียนรู้ของลูกมาประยุกต์กับหลักสูตรของกระทรวงการศึกษาธิการเรียน Home School เหมาะกับกลุ่มเด็กมีความต้องการพิเศษ และเด็กที่มีปัญหาโรคประจำตัวที่มีความเสี่ยงหากต้องออกไปเรียนที่โรงเรียน

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการการศึกษาในยุค New Normal มี 4 ประเด็นหลักสำคัญ คือ 1) บุคลากรทางการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิด 2) ต้องปรับวิธีการและกระบวนการทำงาน 3) ต้องปรับระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ 4) ปรับพัฒนาความร่วมมือ ความสัมพันธ์ในองค์กรและกับภายนอก เพื่อพัฒนาในทิศทางใหม่ให้บุคลากรและองค์กรเคลื่อนเข้าสู่ยุคใหม่ของความเปลี่ยนแปลง

การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารการศึกษาในยุค New Normal

ทุกศาสนาล้วนมีหลักธรรมะคำสอนให้ใช้ “สติและปัญญา” เมื่อเจอภาวะวิกฤตให้สามารถเผชิญหน้ากับความกลัวด้วยสติ โรคภัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา ขณะนี้เป็นภาวะวิกฤต เชื้อไวรัสแพร่ระบาดไปอย่างรวดเร็ว ในฐานะพุทธศาสนิกชน สามารถน้อมนำหลักธรรมมาปฏิบัติ เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่มากขึ้นในภาวะวิกฤต รวมทั้งฝึกจิตใจให้เข้มแข็งได้ นั่นคือ ทาน ศีล และภาวนา สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรมการ

มหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้ให้โอวาทโดยกล่าวถึงพระคติธรรมของ พระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ความว่า “ไม่มีชีวิตใดประสบแต่ความเกษมสุข ปราศจากทุกข์ภัยไปได้ตลอด” เมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว จึงจำเป็นต้องชวนชวายเป็นสุขสมความรู้ สติ ปัญญา สำหรับเป็นอุปกรรมบำบัดความทุกข์อยู่ทุกเมื่อ เพื่อให้สมกับที่เราดำรงอัตภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ผู้มีศักยภาพต่อการพัฒนา ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาด ซึ่งก่อให้เกิดความหวาดหวั่นครั่นคร้ามกันทั่วหน้า ทุกคนมีหน้าที่แสวงหาหนทาง เพิ่มพูนสติและปัญญา พร้อมทั้งแบ่งปัน หยิบยื่นให้แก่เพื่อนร่วมสังคม อย่าปล่อยให้ความกลัวและความหดหู่ทอดยาว มาบั่นทอนความเข้มแข็งในใจ เรายังต้องอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองเรา เราจะไม่ทิ้งกัน (ฐิติพร โยทาพันธ์, 2564)

การนำหลักธรรมของพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหารการศึกษาในยุค New Normal จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข พระราชกิตติมงคล (2561) ให้สัมภาษณ์ในเรื่องการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขาไว้ว่า วิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้านและสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน 2) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3) วัดและประเมินผลการใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนและศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนไปด้วยพร้อมกัน

1. สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน ได้แก่

(1) ปัจจัยภายนอกที่ดี (ปรโตโฆสะ) คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร

(2) ฝึกการคิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) เป็นการให้ถูกวิธี ถูกต้อง และเป็นระบบอันจะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ความเห็นถูกต้องคือสัมมาทิฐิ

เกิดขึ้น เมื่อสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งก็เข้าสู่กระบวนการฝึกตามหลักไตรสิกขา

2. การฝึกตามหลักของไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

(1) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม บางที่ท่านแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เรียกว่า สีสภาวนา

(2) สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อุดหนุน ความมีสติ สมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน เรียกว่า จิตภาวนา

(3) ปัญญา เป็นการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น เรียกว่า ปัญญาภาวนา

3. วัดและประเมินผล การพัฒนาที่รอบด้านครอบคลุมนี้นักการศึกษาปัจจุบันว่ามี 4 อย่าง ซึ่งตรงพอดีกับในพระพุทธศาสนาเรียกว่า การพัฒนา 4 ด้าน คือ

(1) พัฒนากาย แยกได้เป็นหลายอย่าง อย่างง่ายที่สุด คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แต่พุทธศาสนายังพูดต่อไปอีกถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ตัวการพัฒนากาย เรียกว่ากายภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวิตกาย แปลว่าคนที่พัฒนากายแล้ว

(2) พัฒนาศีล คือการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาทางสังคม ทางพระเรียกเป็นทางศัพท์ว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีลแล้วก็เรียกว่า ภาวิตศีล

(3) พัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อม สมบูรณ์ ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 คือ 3.1) คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่าง ๆ คือ เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม 3.2) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต คือความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทนและทนทาน 3.3) สุขภาพจิต คือมีจิตที่มีสุขภาพ

ดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น เบิกบาน ร่าเริง ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใสการพัฒนาจิตนี้ถ้าเรียกสั้นๆ ก็เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนที่มีฝึกอบรมจิตแล้ว พัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่าเป็น ภาวิตจิต

(4) พัฒนาปัญญา แบ่งได้ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ลึกซึ้งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ เนื่องจากการรับรู้ นั้น ยังมีขั้นต่อไปอีกคือการคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ปัญญาอีกขั้นหนึ่ง คือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญตงามยิ่งขึ้นไปขั้นสุดท้ายได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือโลกและชีวิต

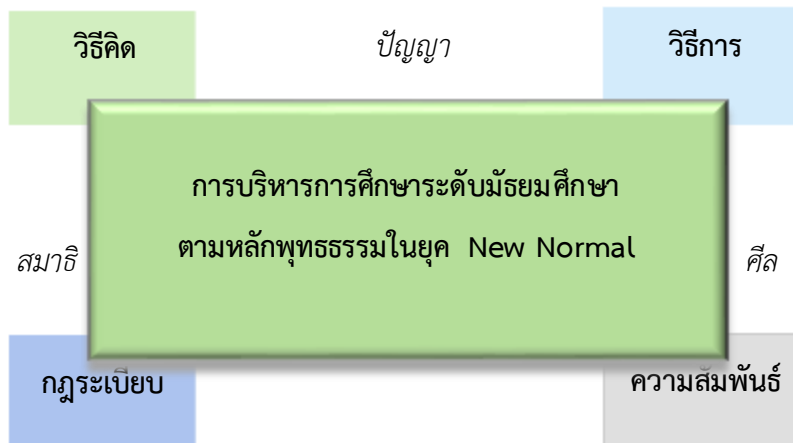
ดังนั้นการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค New Normal ผู้เขียนขอนำหลักไตรสิกขา มาเป็นแนวทางในการบริหาร โดยการใช้สติและปัญญาเมื่อเจอภาวะวิกฤตให้สามารถเผชิญหน้ากับความกลัวด้วยสติ โดยมีแนวทางการบริหารการศึกษา คือ 1) ปรับเปลี่ยนความคิด เปิดใจปรับวิธีคิด ไม่ยึดติดกับความคิดเดิม ๆ พยายามหาความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นแหล่งการคิดในขั้นต่อไป ไป คิด พูด และลงมือทำความดี ผู้บริหารต้องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรมีการพัฒนาความรู้ ทั้งด้านวิชาการ มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ มีทักษะการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และส่งเสริมให้บุคลากรมีศีลธรรม จริยธรรม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ รับรู้ เรียนรู้การใช้ชีวิตแบบใหม่อย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง 2) วิธีการและกระบวนการทำงาน ปรับวิธีการทำงานด้วยการเชื่อมกับการสื่อสารยุคใหม่เพื่อช่วยให้วิธีคิด ประสบการณ์ และกระบวนการทำงานสอดรับปรับเปลี่ยนปรับสร้างมิติการศึกษาแบบใหม่ รู้เหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา 3) ระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ ต้องมีความยืดหยุ่น รวดเร็ว และคำนึงถึงประโยชน์ และความปลอดภัยส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 4) ด้านความสัมพันธ์ ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน พัฒนาการความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันกับชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

บทสรุป

การบริหารการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญเพราะ อยู่ในช่วงวัยที่มุ่งแสวงหาวิถีทางเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีในอนาคต เป็นช่วงที่ผู้เรียนต้องการจะสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเอง เพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้ การบริหารการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจำเป็นต้องทำการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์เพื่อเข้าสู่ยุคชีวิตวิถีใหม่ “New Normal”

ผลกระทบจากสถานการณ์ก่อให้เกิดชีวิตวิถีใหม่ “New Normal” ซึ่งในบริบทของการศึกษานั้น การดำเนินชีวิตในยุคชีวิตวิถีใหม่จะตั้งอยู่บนหลักการและพื้นฐานตามมาตรการทางสาธารณสุขของรัฐบาล เช่น การดำรงชีวิต ด้านการเรียนการสอน การบริหาร การเว้นระยะห่างทางสังคม เป็นต้น มีเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเรียนรู้ ด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบันและนวัตกรรมที่สร้างสรรค์อำนวยความสะดวกการสอน

หลักไตรสิกขา สามารถนำมาเป็นแนวทางในการบริหารในยุค New Normal โดยการใช้สติและปัญญาเมื่อเจอภาวะวิกฤตให้สามารถเผชิญหน้ากับความกลัวด้วยสติ แนวทางการบริหารมีดังนี้คือ 1) เปลี่ยนแปลงความคิด เปิดใจปรับวิธีคิด ไม่ยึดติดกับความคิดเดิม หมั่นหาความรู้เพิ่มเติม 2) วิธีการและกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับการศึกษาแบบใหม่ รู้เหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา 3) ระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ต้องมีความยืดหยุ่น รวดเร็ว และคำนึงถึงประโยชน์ และความปลอดภัยส่วนร่วมเป็นที่ตั้ง 4) ด้านความสัมพันธ์ ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน พัฒนาความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันกับชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน สรุปลงความรู้อย่างที่

ภาพที่ 1 การบริหารการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค New Normal
(ที่มา: ผู้เขียน)

เอกสารอ้างอิง

- Apichart Thongyou. (2563). นิว นอร์มอล กับ 4 ประเด็นสำคัญน่าคิดที่จะทำให้ “การศึกษา” พ้นความตกต่ำ ล้าหลัง และความสูญเปล่าไม่รู้จบ. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2563 จาก <https://www.salika.co/2020/05/17/new-normal-impact-education-must-be-changed/>
- Wanpen Puttanont. (2563). New Normal การศึกษาไทยกับ 4 รูปแบบใหม่การเรียนรู้. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2565 จาก <https://www.thebangkokinsight.com/news/business/367124/>
- เทื่อน ทองแก้ว. (2563). การออกแบบการศึกษาในชีวิตวิถีใหม่: ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19. *คุรุสภาวิทยากร*, 1(2), 1-10.
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2563). New Normal คืออะไร? เมื่อโควิด-19 ผลักเราสู่ชีวิต 'ปกติวิถีใหม่'. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/882508>

จันทรานี สงวนนาม. (2545). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*.

กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร. (2545). *การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อส่งเสริม

กรุงเทพ.

ฐิติพร โยทาพันธ์. (2564). *ธรรมะนำชีวิต สู้โควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565.

จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/54665ธรรมะนำชีวิต%20สู้>

โควิด-19.html

ธีระ รุณเจริญ. (2546). *การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: บริษัท

สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*.

พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาวิตา ธาราศรีวิสุทธิ และวิบูลย์ ไทวณะบุตร. (2542). *หลักและทฤษฎีบริหาร*

การศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมศักดิ์ คงเที่ยง. (2542). *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มิตรภาพ

การพิมพ์และสตูดิโอ.

สัมมา รธนิตย์. (2556). *หลัก ทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

พระราชกิตติมงคล. (2561). *รักษาการเจ้าคณะเจ้าจังหวัดสิงห์บุรี (ธรรมยุต)*. **สัมภาษณ์**.

เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2561.

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา
Leadership to Change the New Normal of School
Administrators

พระปลัดชัยรัตน์ ปิยสีโล (เกตุสุวรรณ) *

PhrapaladChairat Piyasilo (Ketsuwan)

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นความสามารถที่ผู้บริหารต้องมีทักษะตลอดถึง ภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นโดยวิถีชีวิตใหม่เป็นการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหารให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและภาวะวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจึงต้องอาศัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสำคัญรายบุคคล การกระตุ้นทางปัญญา และการบริหารจัดการเทคโนโลยี

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, ยุควิถีชีวิตใหม่, ผู้บริหารสถานศึกษา

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: chaibie2529@hotmail.com

Abstract

Leadership changes in the new era of school administrators' lifestyles is a capability that administrators must have at all times. The obligation to manage the educational institutions through the crisis caused by the new way of life is the change in the management of the educational institutions of the administrators to suit the current social and crises that require leadership. Effective change with inspiration individual focus intellectual stimulation and technology management.

Keywords: Leadership to Change, New Normal, School Administrators.

บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมาการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพมีจำนวนมาก แต่มีแนวคิดทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและกล่าวถึงกันมากคือ “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง” (Transformational Leadership) ซึ่งมีงานวิจัยจำนวนมากหลายเรื่องที่สนับสนุนทฤษฎีนี้ในทั่วโลกและยืนยันว่า ทฤษฎีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ และสามารถพัฒนาภาวะผู้นำได้ในทุกองค์กร และในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่อยู่ในอเมริกา ยุโรป หรือในเอเชีย สำหรับในเอเชีย มีการศึกษาในองค์กรธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ และในประเทศไทย และพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์กร ผลการปฏิบัติงาน ทั้งของกลุ่ม และของผู้ใต้บังคับบัญชา เจตคติต่อการทำงาน ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร พฤติกรรมความเป็นพลเมืองดี (Organizational Citizenship Behavior : OCB) รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และตัวแปรหรือปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย ทฤษฎี ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) กำหนดให้มีการกระจาย

อำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาและสถานศึกษา โดยให้คณะกรรมการสถานศึกษาทำหน้าที่กำกับ ส่งเสริมและ สนับสนุนภารกิจหลักของสถานศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวมี อิสระ และบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐานและสามารถพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง โดยผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทอำนาจหน้าที่โดยตรงในการบริหารจัดการ การศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายอันเป็นการบริหารงานในรูปแบบใหม่ที่ผู้บริหาร สถานศึกษาควรมีการรวบรวมจัดระบบ และใช้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันช่วยใน การบริหารและตัดสินใจ วางแผนกำหนดทิศทางและดำเนินงานตามลำดับความสำคัญ ของปัญหา และนโยบายการบริหาร รวมทั้งกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550)

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 หรือโคโรนาไวรัส ตั้งแต่ ปลาย พ.ศ.2562 ถึง พ.ศ.2564 ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนแพร่กระจายไปใน ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมาก จนกลายเป็นความสูญเสีย อย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ มนุษย์จำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิต รอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิม ๆ โดยสร้างเสริม ปรับหาวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อ ควบคู่ไปกับการ ความพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นำไปสู่การสรรค์สร้าง สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีใหม่ๆ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจน พฤติกรรมที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร เกิดการบ่ยเบนออกจากความคุ้นเคยอันเป็นปกติมา แต่เดิมในหลายมิติ ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษาสุขภาพ การศึกษาเล่าเรียน การสื่อสาร การทำธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งสิ่งใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นความปกติใหม่ ๆ จน ในที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปจนทำให้เกิดความคุ้นเคยจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติ ของผู้คนในสังคม รูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้ ประกอบด้วย วิธีคิด เรียนรู้ สื่อสาร ปฏิบัติและ การจัดการ การใช้ชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่และ รุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบัน เป็น

ฐานวิถีชีวิตใหม่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงภาวะผู้นำของตนเองให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

1.1 ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน มีการให้ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะสรุปความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นขั้นตอนการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและสมมติฐานของสมาชิกในองค์กร และสร้างความผูกพันในการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์และกลยุทธ์ขององค์กร ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของผู้นำที่มีต่อผู้ตาม แต่ผลกระทบของอิทธิพลนั้นเป็นการให้อำนาจแก่ผู้ตามให้กลับมาเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงหน่วยงานในกระบวนการการเปลี่ยนแปลงองค์กร ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง จึงถูกมองว่าเป็นกระบวนการร่วมและเกี่ยวข้องกับ การดำเนินการของผู้นำในระดับต่าง ๆ ในหน่วยงานย่อยขององค์กร ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง คือ ความเป็นผู้นำซึ่งผู้นำไม่ได้ถูกจำกัดโดยการรับรู้ของผู้ตาม แต่มีอิสระในการกระทำ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนรูปแบบมุมมองของผู้ตาม ผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลจำนวนมากลงมือทำมากกว่าเดิมจนไต่ระดับขั้นสู่เพดานการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น รวมทั้งระดับพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นในการจัดการหรือการทำงาน เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน โดยการเปลี่ยนสภาพหรือเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของกลุ่ม จูงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของสังคม (Mushinsky Paul M., 1997); Schultz และ Schultz, 1998); นิตย สัมมาพันธ์, 2546); รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2544)

ผู้เขียนสรุปความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ 1) มีพฤติกรรมที่มีความชัดเจนมากกว่า ผู้นำต้องตั้งใจทำงานเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนรูปแบบ

ข้อเสนอของลูกน้อง 2) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสมาชิกในองค์กร 3) เป็นกระบวนการร่วมและเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของผู้นำในหน่วยงานย่อยขององค์กร 4) อิสระในการกระทำซึ่งจะเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนรูปแบบมุมมองของผู้ตาม 5) ผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลจำนวนมากลงมือทำมากกว่าเดิมจนได้ระดับขั้นสู่เพดานการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น 6) พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของกลุ่ม จูงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม หรือสังคม

1.2 องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้มุ่งเน้นไปที่การใช้ความสามารถในการเปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติของผู้ตาม เพื่อให้ทำงานได้บรรลุเหนือกว่าเป้าหมายที่ต้องการ โดยผู้นำจะถ่ายทอดความคิด ประสบการณ์ และกระตุ้นทางด้านความคิดต่าง ๆ ให้แก่ผู้ตามอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้หลากหลายองค์ประกอบ กล่าวคือ Adegoke Oke., Natasha Munshi & Fred O. Walumbwa (2009) ได้พัฒนากรอบความคิด หลักขององค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ (1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ผู้นำควรแสดงบทบาทเป็นตัวอย่างที่น่าเคารพยกย่องและสร้าง ความเชื่อถือ (2) การสร้างแรงบันดาลใจ ผู้นำจะต้องกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจกับสิ่งที่ท้าทายในองค์กร (3) การกระตุ้นทางปัญญา ผู้นำจะต้องส่งเสริมให้มีการสร้างนวัตกรรมและเกิดความสามารถในการสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองมาตรฐาน คำถาม และปรับเปลี่ยนมุมมองในเรื่องที่ยุ่งยาก และ (4) การคำนึงถึงความเป็นเอกัตถะบุคคล ผู้นำให้ความสนใจกับความต้องการแต่ละบุคคลเพื่อสนับสนุนให้บรรลุผลสำเร็จและเกิดพัฒนา โดยผู้นำจะเปรียบเสมือนผู้ฝึกสอนหรือผู้ให้คำปรึกษาที่สร้างสรรค์โอกาสที่ดีในการสร้างสรรค์ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เห็นถึงคุณค่าความหลากหลาย และหลีกเลี่ยงการควบคุม ในขณะที่ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2550) ได้อธิบายองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมี

องค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบารมี (2) การสร้างแรงบันดาลใจ เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกด้วยการสื่อสารให้ผู้ตามทราบถึงความคาดหวังที่สูงของผู้นำที่มีต่อผู้ตาม (3) การกระตุ้นทางปัญญา เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกด้วยการกระตุ้นให้เกิดการเริ่มการสร้างสรรคสิ่งใหม่ๆ โดยการใช่วิธีการฝึกคิดทบทวนกระแสดความเชื่อและค่านิยมเดิมของตนหรือผู้นำหรือขององค์การ ผู้นำจะสร้างความรู้สึกรำคาญใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ตามและจะให้การสนับสนุนหาผู้ตามต้องการทดลองวิธีการใหม่ๆ ของตน และ (4) การคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคลหรือการมุ่งความสัมพันธ์เป็นรายคนเป็นพฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งเน้นความสำคัญในการส่งเสริมบรรยากาศของการทำงานที่ดี

นอกจากนี้ รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2551) ได้อธิบายว่าคุณภาพสำคัญ 4 ประการของผู้นำเชิงปฏิรูป จะมีลักษณะส่วนตัวที่เป็นภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลด้านคุณภาพ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) ความสามารถพิเศษ (Charismatic) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์และความรู้สึกของภาระหน้าที่ที่มีการเอาใจใส่ในงาน มีความมั่นใจ ด้วยผลจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเสียงของผู้นำ (2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) หรือผู้นำที่มีใจผู้ตามให้กระทำตามที่ตนต้องการ (Inspirational Leadership) ให้ทำตามโดยมีการสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างชัดเจนและมั่นใจ มีอารมณ์ดี (3) การกระตุ้นทางปัญญาหรือแรงกระตุ้นด้านสติปัญญา (Intellectual Stimulation) เป็นผู้นำที่สามารถกระตุ้นสมาชิกในกลุ่มให้ทดสอบด้วยวิธีการเก่าๆ หรือวิธีการใหม่ๆ มีการสร้างบรรยากาศซึ่งกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และ (4) การคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคลหรือการให้ความสำคัญรายบุคคล (Individualized Consideration) มีการพัฒนาความสามารถของผู้ตาม ศึกษาความต้องการของแต่ละบุคคลให้ความสำคัญและความเชื่อถือในแต่ละบุคคล และรับฟังความคิดเห็นอย่างสนใจ ขณะเดียวกันก็จะทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกเคารพ ผู้นำจะเน้นการพัฒนาผู้ตามเป็นรายบุคคลด้วยการพูดคุยเกี่ยวกับเป้าหมายอาชีพและโอกาสการพัฒนาของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงในการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ด้วย และ Bernard M. Bass & Ronald E. Riggio (2006) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอีก 1 องค์ประกอบ คือ การ

สร้างแรงบันดาลใจ โดยได้เสนอองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ชื่อย่อว่า “4 I’s” ประกอบด้วย (1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบารมี หรือภาวะผู้นำบารมี (Idealized Influence or Charisma or Charisma Leadership) คือ การที่ผู้นำทำตนเป็นแบบอย่างหรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่องเคารพ นับถือ ศรัทธา ไว้วางใจและทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจ (2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation) คือ การที่ผู้นำจะประพุดติในการจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจให้กับผู้ตาม โดยการผลักดันภายใน การให้ความหมายและความท้าทายในงานของผู้ตาม (3) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) คือ การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ๆ มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน และ (4) การคำนึงถึงความเป็นเอกัตถะบุคคล (Individualized Consideration) คือ ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคลเพื่อการพัฒนาผู้ตาม โดยจะเอาใจใส่ในด้านความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมฤทธิ์และเติบโตของแต่ละคน

จากองค์ประกอบดังกล่าวผู้เขียนสรุปประเด็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เหมาะสมประกอบคือ การสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสำคัญรายบุคคล การกระตุ้นทางปัญญา และการบริหารจัดการเทคโนโลยี

2. ยุควิถีชีวิตใหม่

ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) เป็นแนวทางที่หลาย ๆ คนจะต้องปรับเปลี่ยนชุดพฤติกรรม ในช่วงไวรัสตัวนี้ออกมาระบาดแล้วเปลี่ยนชีวิตเราไปอีกนาน ทำให้เราต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตไปพร้อมกันทั่วโลก จากที่เราเคยออกจากบ้าน เพื่อไปทำงาน ไปโรงเรียน เราต้องหันมาทำทุกอย่างที่บ้าน หากมีความจำเป็นต้องออกจากบ้านไปซื้อของ หรือแม้กระทั่งไปพบแพทย์ เราต้องใส่หน้ากากเพื่อป้องกันโรค ต้องเว้นระยะห่างสำหรับบุคคล ล้างมือบ่อยๆ นาน 20 วินาที เช็ดมือด้วยแอลกอฮอล์ ฯ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทางด้านธุรกิจและบริการต่าง ๆ ให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน จึงต้อง

ปรับเปลี่ยนไปสู่การเปิดระบบลงทะเบียนออนไลน์ การใช้ระบบซื้อขายและบริการทางออนไลน์ สิ่งนี้ เกิดเป็นวิถีใหม่ในการดำรงชีวิต ซึ่งเมื่อเราจำต้องปฏิบัติกันเป็นปกติ ต่อเนื่องในระยะเวลาหนึ่งจนเกิดเป็นความพอใจ ในที่สุดทั้งหมดนี้ก็ได้กลายเป็น New Normal ในสังคมของเราท่านไปนั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึง New Normal ที่เกิดขึ้นในสังคมในช่วงนี้ จะปรากฏประเด็น ดังนี้

การ Work From Home ด้วยการอยู่ในบ้านหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในที่อยู่อาศัยของตนเอง ส่งผลต่อความต้องการที่พักอาศัยที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่อาศัยในพื้นที่ที่มีขนาดเล็กอาจจะไม่เพียงพอ จำเป็นต้องการมีพื้นที่ที่สามารถทำอะไรได้หลายหลากมากยิ่งขึ้น การดำเนินการทางธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ Online Business ด้วยพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลง จนส่งผลทำให้ระบบการสั่งซื้อสินค้าและบริการ ระบบการขนส่งระยะสั้นและการจัดส่งแบบรวดเร็ว จะเป็นที่ต้องการ และมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลังจากนี้ การขอรับบริการจากผู้บริโภคจะเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพมากยิ่งขึ้น ระบบบริการต้องสร้างความมั่นใจมากขึ้นว่าสินค้าหรือบริการจะต้องมีมาตรฐาน ปลอดภัย และมีความสะอาด คาดว่า เราน่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการลงทุนของภาคเอกชนหันมาทำธุรกิจ online กันมากขึ้น การเรียน Online Learning/Entertainment จากการอยู่ในบ้าน สิ่งสำคัญในการพัฒนาและการค้นหาตัวตน สิ่งหนึ่งก็คือ การหาความรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตัวเองด้วยการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเลือกเรียนในเวลาที่สะดวกได้ตามต้องการ สามารถย้อนกลับ เพื่อทบทวนเนื้อหาและทำความเข้าใจใหม่ได้ และประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การท่องเที่ยวใหม่รูปแบบออนไลน์ เช่น การชมพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum) การเที่ยววิหารศการออนไลน์ และการเข้าชมแกลอรีชื่อดังต่าง ๆ เป็นต้น

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 หรือโคโรนาไวรัสช่วงปลาย พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2564 ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนแพร่กระจายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมาก จนกลายเป็นความสูญเสีย

อย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ มนุษย์จำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิมโดยสร้างเสริมปรับหาวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อควบคู่ไปกับความพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นำไปสู่การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจนพฤติกรรมที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร เกิดการบ่าเบนออกจากความคุ้นเคยอันเป็นปกติมาแต่เดิมในหลายมิติ ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษาสุขภาพ การศึกษาเล่าเรียน การสื่อสาร การทำธุรกิจ ซึ่งสิ่งใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นความปกติใหม่จนในที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปจนทำให้เกิดความคุ้นเคยก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติของผู้คนในสังคม

3. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เหมาะสมประกอบคือ การสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสำคัญรายบุคคล การกระตุ้นทางปัญญา และการบริหารจัดการเทคโนโลยี โดยมีประเด็นที่ผู้เขียนขยายให้เข้าใจ ดังนี้

1. การสร้างแรงบันดาลใจ

องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation) คือ การที่ผู้นำจะประพฤติในการจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงบันดาลใจภายใน การให้ความหมายและความท้าทายในงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีมให้มีความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะแสดงการอุทิศตัวหรือผูกพันต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน และแสดงความเชื่อมั่นและแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตน เพื่อวิสัยทัศน์และภารกิจขององค์กร ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามพัฒนาความผูกพันของตนต่อเป้าหมายระยะยาว และบ่อยครั้งพบว่า การสร้างแรงบันดาลใจนี้เกิดขึ้นผ่านการคำนึงถึงเป็นปัจเจกบุคคลและกระตุ้นให้พวกเขาสามารถจัดการกับปัญหาที่ตนเองเผชิญได้ และองค์ประกอบด้านการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) เป็นพฤติกรรม

ของผู้หน้าที่แสดงออกด้วยการสื่อสารให้ผู้ตามทราบถึงความคาดหวังที่สูงของผู้หน้าที่มีต่อผู้ตาม ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจโดยการจูงใจให้ยึดมั่นและร่วมสานฝันต่อวิสัยทัศน์ขององค์กรในทางปฏิบัติผู้นำมักจะใช้สัญลักษณ์และ การปลุกเร้าทางอารมณ์ให้กลุ่มการทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายแทนการทำเพื่อประโยชน์เฉพาะตน ผู้นำจึงถือได้ว่าเป็นผู้ส่งเสริมน้ำใจแห่งการทำงานเป็นทีม ผู้นำจะพยายามจูงใจผู้ตามให้ทำงานบรรลุเกินเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยการสร้างจิตสำนึกของผู้ตามให้เห็นความสำคัญว่าเป้าหมายและผลงานนั้นจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงจะทำให้ห้องค์การเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จได้ (Bernard M. Bass & Ronald E. Riggio, 2006; สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2550)

2. การให้ความสำคัญรายบุคคล

จากการศึกษาเกี่ยวกับการให้ความสำคัญรายบุคคลตามแนวคิดของ Stephen R. Covey (2004) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคล (Individualized Consideration) คือ ผู้นำต้องพิจารณาใส่ใจหรือสนใจผู้ตามรายบุคคล โดยผู้นำต้องรับฟังในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาม รวมถึงต้องการต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันและสามารถสร้างทีม ผู้นำสอนให้ผู้ตามเกิดการกระตือรือร้น ช่วยเหลือตนเองได้ ยอมรับในสิ่งที่ผิดพลาดและหาวิธีการใหม่ๆ มาปรับปรุงเพื่อ ทำให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น และ Adegoke Oke., Natasha Munshi & Fred O. Walumbwa (2009) ได้พัฒนากรอบความคิด เกี่ยวกับหลักขององค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านการคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคล (Individualized Consideration) ผู้นำให้ความสนใจกับความต้องการแต่ละบุคคลเพื่อสนับสนุนให้บรรลุผลสำเร็จและเกิดพัฒนา โดยผู้นำจะเปรียบเสมือนผู้ฝึกสอนหรือผู้ให้คำปรึกษาที่สร้างสรรค์โอกาสที่ดีในการสร้างสรรค์ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เห็นถึงคุณค่าความหลากหลาย และหลีกเลี่ยงการควบคุม และ เทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2550) ได้อธิบายองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคล (Individualized Consideration) หรือการมุ่งความสัมพันธ์เป็นรายคนเป็นพฤติกรรมของผู้หน้าที่มุ่งเน้นความสำคัญในการส่งเสริมบรรยากาศของการทำงานที่ดี ด้วยการใส่ใจ

รับรู้และพยายามตอบสนองต่อความต้องการเป็นรายบุคคลของผู้ตาม ผู้นำจะแสดงบทบาทเป็นครู พี่เลี้ยงและที่ปรึกษาให้คำแนะนำในการช่วยเหลือผู้ตามให้พัฒนาระดับความต้องการของตนสู่ระดับสูงขึ้น

3. การกระตุ้นทางปัญญา

จากการศึกษาเกี่ยวกับการกระตุ้นทางปัญญาตามแนวคิดของ Harvey, Royal & Stout (2003) พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญา สามารถพัฒนาได้โดยหลักสูตรการเตรียมความพร้อมด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การฝึกอบรมหลักสูตรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในผู้นำชุมชนสามารถพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้สูงขึ้นโดยเฉพาะด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญา ในขณะที่ สุพากร รอดถนอม (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลกับ ประสิทธิภาพองค์กร ตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาลพบว่าองค์ประกอบด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญาสามารถทำนายประสิทธิภาพขององค์กรได้ สูงสุด และรัตติกรณ์ จงวิศาล ประยูทธ ชูสอน , สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ และโสภณ ภูเก้าล้วน ที่กล่าวถึง การกระตุ้นทางปัญญาไว้สอดคล้องกันว่าเป็นการที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ๆ มาแก้ไขปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่ และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการตั้งสมมติฐาน การเปลี่ยนกรอบ (Reframing) การมองปัญหาและการเผชิญกับสถานการณ์เก่า ๆ ด้วยวิถีทางใหม่ ๆ มีการตั้งใจและสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ๆ ในการพิจารณาปัญหาและการหาคำตอบของปัญหา มีการให้กำลังใจผู้ตามให้พยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ๆ ผู้นำมีการกระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดและเหตุผล และไม่วิจารณ์ความคิดของผู้ตามแม้ว่ามันจะแตกต่างไปจากความคิดของผู้นำ ผู้นำทำให้ผู้ตามรู้สึกว่ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นโอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยผู้นำจะสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ตามว่าปัญหาทุกอย่างต้องมีวิธีแก้ไข แม้บางปัญหาจะมีอุปสรรคมากมาย ผู้นำจะพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ จากความ

ร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาของผู้ร่วมงานทุกคน ผู้ตามจะได้รับการกระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อค่านิยมของตนเอง ความเชื่อ และประเพณี การกระตุ้นทางปัญญาเป็นส่วนที่สำคัญของการพัฒนาความสามารถของผู้ตามในทางที่จะตระหนัก เข้าใจ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

4. การบริหารจัดการเทคโนโลยี

เทคโนโลยีสารสนเทศ คือ เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ ประมวลผลและเผยแพร่สารสนเทศ ซึ่งได้แก่ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีคมนาคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Information Technology หรือ IT

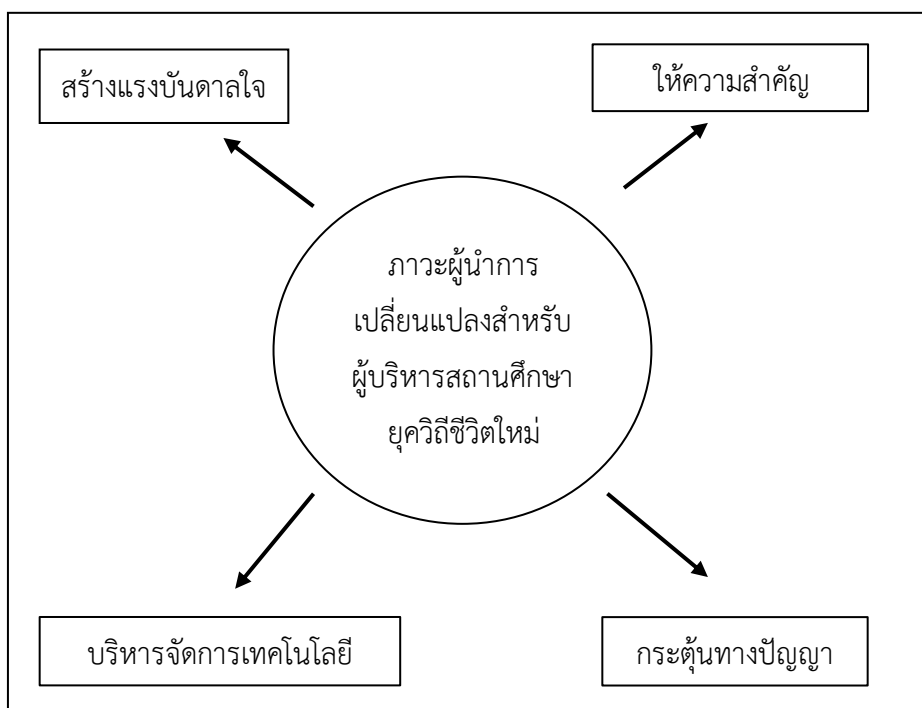
เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร เป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ กิจงานด้านการศึกษา การพัฒนาระบบสารสนเทศช่วยการเรียนการสอน การวางแผน และการบริหารการศึกษา การวางแผนหลักสูตรการแนะแนวและบริการการทดสอบ วัดผล การพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) หรือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies: ICTs) ก็คือ เทคโนโลยีสองด้านหลักที่ประกอบด้วยเทคโนโลยีระบบคอมพิวเตอร์ และ เทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคมที่ผนวกเข้าด้วยกัน เพื่อใช้ในกระบวนการจัดหา จัดเก็บ สร้าง และเผยแพร่สารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสียง ภาพ ภาพเคลื่อนไหว ข้อความหรือตัวอักษร และตัวเลข เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความถูกต้อง ความแม่นยำ และความรวดเร็วให้ทันต่อการนำไปใช้ประโยชน์ (Anonymous, 2556) การบริหารและจัดการกับเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเรื่องใหม่และเป็นความจำเป็นในการบริหารและจัดการในองค์กรทุกระดับ ในองค์กรที่มีขนาดใหญ่จะพบปัญหาที่ผู้บริหารลังเลใจในการลงทุนหรือการตัดสินใจจัดหาระบบ นอกจากระบบเหล่านี้มักมีการลงทุนที่สูงและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประกอบกับการตัดสินใจจะไม่เพียงพอ การวางแผนกลยุทธ์หรือแผนแม่บทด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีส่วนในการช่วยลดปัญหาและสร้างภาพรวมของระบบสารสนเทศขององค์กรขึ้นมา แต่การจะตัดสินใจในการดำเนินโครงการ ก็น่าจะได้รับการวิเคราะห์ในเรื่องของความคุ้มค่าและความเป็นไป

ได้และโครงการสารสนเทศถ้าสร้างขึ้นมาโดยมีการจัดทำกรออกแบบกระบวนการทำงานใหม่ จะเป็นการสร้างประโยชน์ให้หน่วยงานสามารถนำระบบสารสนเทศไปใช้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และประการสุดท้ายการวางแผนกลยุทธ์สารสนเทศธุรกิจเป็นการบวนการที่เสนอแนะให้ดำเนินการลักษณะรุกที่นำโดยผู้บริหารระดับสูงขององค์การ เพื่อการสร้างแผนกลยุทธ์ที่นำไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษา (Thanathip it, มปป.)

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาผู้เขียนเสนอภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ยุควิถีชีวิตใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุควิถีชีวิตใหม่
(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เหมาะสมประกอบคือการสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสำคัญรายบุคคล การกระตุ้นทางปัญญา และการบริหารจัดการเทคโนโลยีซึ่งทั้ง 4 ด้านเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุควิถีชีวิตใหม่ให้เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

บทสรุป

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีพฤติกรรมที่มีความชัดเจนมากกว่า ผู้นำต้องตั้งใจทำงานเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนรูปแบบข้อเสนอของลูกน้อง มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและสมมุติฐานของสมาชิกในองค์กร มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของผู้นำในระดับต่าง ๆ ในหน่วยงานย่อยขององค์กร พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของกลุ่ม จูงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม หรือสังคม โดยมีองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับยุควิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เหมาะสมด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสำคัญรายบุคคล การกระตุ้นทางปัญญา และการบริหารจัดการเทคโนโลยี

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542* แก้ไข

เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

Thanathip it. (มปป.). *การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ*. สืบค้นเมื่อ 7

พฤษภาคม 2564 จาก <https://sites.google.com>

[/site/thanathipit10/kar-brihar-cadkar-thekhnoloyi-sarsnthes](https://sites.google.com/site/thanathipit10/kar-brihar-cadkar-thekhnoloyi-sarsnthes)

- ไทยรัฐออนไลน์.(2563). *New Normal คืออะไร? วิถีชีวิตใหม่ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป*
แค่นั้น. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2564 จาก
<https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1859731>
- Anonymous. (2556). *นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา*. สืบค้นเมื่อ
7 พฤษภาคม 2564 จาก
http://manmanza.blogspot.com/2013_06_01_archive.html
- นิตย สัมมาพันธ์. (2546). *ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ :
บริษัท อินโนกราฟฟิกส์ จำกัด.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2551). *ภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อีระฟิล์ม และไซ
เท็กซ์.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2544). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง*. *วารสารสังคมศาสตร์*, 28(1),
31-48.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). *แนวทางการกระจายอำนาจการ
บริหารและการจัดการศึกษาให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา และ
สถานศึกษาตามกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการ
บริหารจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). *ภาวะความเป็นผู้นำ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สุภาพร รอดถนอม.(2542). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการ
บริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาล กับประสิทธิผล
องค์การ ตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวง
สาธารณสุข*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- Bass, Bernard M. & Riggio, Ronald E. (2006). *Transformational Leadership*
(2nd ed). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Covey, Stephen R. (2004). *The 8th Habit: From Effectiveness to Greatness*.
New York: Simon & Schuster.

Harvey, S., Royal, M., & Stout, D. (2003). *In Structure's Transformational Leadership: University Students Attitudes and Rating. Journal of Psychology.*

Mushinsky, Paul M. (1997). *Psychology applied to work an introductions to industrial and organizational psychology.* California: Brooks/Cole.

Oke, Adegoke., Munshi, Natasha. & Walumbwa, Fred O. (2009). The Influence of Leadership on Innovation Processes and Activities. *Organizational Dynamics*, 38(1), 64-72.

Schultz, D. P. and Schultz. (1998). *E. S. Psychology and work Today: An Introduction to Industrial Organization.* (7th ed.). New Jersey: Prentice – Hall Inc.

วัด : แหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทย

Temple: An Important Learning Center of Thai Society.

พระครูสุนทรธรรมากร สุจิตโต (ชาลีคลี)*

Phrakrusunthondhammadharmakorn Sujitto (Chalekree)

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ ความสำคัญของวัดในฐานะที่เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้อันหลากหลายที่ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เนื่องจากวัดถือเป็นแหล่งชุมชนความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญและแสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนาน นอกจากนี้จะให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ อีกมาก นอกจากนี้บทความยังได้นำเสนอแนวทางการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ด้วยการปรับทัศนคติทั้งพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนและสร้างศรัทธาให้แก่พุทธศาสนิกชนของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด พระภิกษุแสดงธรรมสั่งสอนให้รู้และเข้าใจธรรมะโดยถ่องแท้ คฤหัสถ์เข้าวัดเพื่อหาธรรมะ และศรัทธาในภิกษุผู้มีศีล มีธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีเคารพยำเกรงในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ก็จะทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้

คำสำคัญ: วัด, แหล่งการเรียนรู้, สังคมไทย.

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: surachaihongtrakool@gmail.com

Abstract

This article aims to present the importance of Buddhist temples that gather place of various bodies of knowledge and are ready for learners to study and seek knowledge. Temple is a great source of knowledge, especially the important story from the past, and shows a long ancient nation civilization. In addition to the importance of the value of art, it is also valuable in other aspects. Moreover, this article aims to present how to promote the temple as a sustainable learning center by adjusting the attitudes of both monks and Buddhists and building faith for Buddhists in the monks in the temple. The monks preached the Dharma to teach them to know and understand the Dharma completely. The layman enters the temple to find Dhamma and faith in virtuous and well-practiced monks as well as pay respect and reverence to religion and Dhamma. Monks in the temple will make the temple a source of learning.

Keywords: Temple, Learning Center, Thai Society.

บทนำ

วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาหลวงวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมีการพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้ามกับสายแรกๆที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนาวัดมีมากขึ้นทุก ๆ ปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้นซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าอาวาสเองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการบริหารวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองจะเสื่อมจะทรงก็อยู่ที่ท่านเจ้าอาวาสเป็นสำคัญดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่าง

ยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเองผู้ได้บังคับบัญชาคือพระภิกษุสามเณรในวัด รูปแบบการบริหารวัด การจัดการองค์กรในวัดการวางรูปแบบแปลนแผนผังวัดเสนาสนะการ จัดภูมิทัศน์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็น จนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาส ตลอดจนจนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปบ้างแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้ สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมา ซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ก้าว ทันการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น (พระ ปลัดโฆสิต คงแทนและคณะ, 2558)

ตั้งแต่อดีตโบราณกาล คงไม่มีใครปฏิเสธว่า "วัด" เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เป็น ศูนย์รวมของสรรพสิ่ง หลากหลายกิจกรรมอยู่ที่วัด แม้แต่เรื่องของการศึกษาเล่าเรียน จนเป็นที่มาของคำว่า บวชเรียน แต่ในปัจจุบันดูเหมือนว่า "วัด" กลับมีบทบาทต่อชุมชน ลดน้อยลง เหลือเพียงแค่ภาพของการเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ไม่ว่าจะ เป็นงานบวช งานศพ หรืองานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่วนภาพในบทบาท อื่น ๆ ดูจะเลือนรางและนึกยากขึ้นทุกที

ในอดีต ชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับพระและวัด ทำให้ได้มีโอกาสซึมซับหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา และได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระผู้ทรงศีล แต่ในสังคมปัจจุบัน ด้วยข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการจราจรที่แออัด ช่วงเวลาที่ไม่เอื้ออำนวย ฯลฯ ทำให้การเข้าวัดของคนไทย กลายเป็นเรื่องยาก บางครั้งการเข้าวัดแต่ละครั้ง ต้องมี การวางแผน ใช้นานี่กอยากจะเข้าก็เดินเข้าไปได้ทันทีเหมือนก่อน แม้บางวัดพยายาม รณรงค์ให้คนเข้าวัด ถึงกับมีการเปิดให้เข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดช่วงเย็นหรือค่ำหลัง เลิกงาน แต่คนส่วนหนึ่งก็ยังลำบากที่จะเข้าวัดอยู่ดี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง เสริมสุขภาพ, 2564) ตัวอย่างวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา ประเพณีแห่งคหหลวงพ่อโสธร ในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ชาวแปดริ้วจะ อัญเชิญหลวงพ่อโสธรขึ้น รถคันใหญ่พร้อมกับน้ำมนตร์ที่จะคอยประพรมให้กับ

ประชาชนที่เข้าไปนมัสการองค์ หลวงพ่อตามสองข้างทางที่แล่นผ่าน ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าแห่ทางบก สำหรับวันขึ้น 14 - 15 ค่ำ เดือน 12 จะเป็นการอัญเชิญหลวงพ่อโสธรลงในเรือกระแซง หรือเรือขนาดใหญ่ ซึ่งประดับด้วยธงทิวสีอันสวยงามล่องไปตามลำน้ำบางปะกง เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ริมน้ำได้ทำการกราบไหว้บูชา โดยเรือจะหยุดให้ประชาชนกระทำพิธีสักการะบูชาตามจุดต่าง ๆ เช่น ท่าเรือ ที่ว่าการอำเภอ สำหรับในงานจะมีการละเล่น มหรสพ เช่น การแข่งเรือฝีพาย แข่งเรือเร็ว เป็นต้น(จัดงาน ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 ถึง แรม 1 ค่ำ เดือน 12) (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, มปป.)

1. แหล่งเรียนรู้ของวัดในพุทธศาสนา

การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ของวัดในพุทธศาสนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน สังคม (ศิริกาญจน์ โกลสุภ และดารณี คำวัจนัง, 2545, 25) โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้คำจำกัดความว่าแหล่งหมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณศูนย์รวม บ่อเกิดแห่งการเรียนรู้ หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอนรับการศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญฝึกฝนให้เกิดการเรียนรู้ความเข้าใจจนกลายเป็นความชำนาญ และรู้ หมายถึง แจ่ม เข้าใจ ทราบ ดังนั้นแหล่งการเรียนรู้หมายถึงถิ่นที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิดแห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ แหล่งการเรียนรู้โดยทั่วไปหมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ อาจเป็นสถานที่ศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาระความรู้และบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งการเรียนรู้มีอยู่ทุกที่ทุกเวลามีคุณค่าน่าสนใจและกระจายอยู่รอบตัวทุกส่วนของสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้ให้ความรู้และผู้รับความรู้ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมและสนับสนุนกันและกันก็สามารถส่งผลให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, 1355)

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึงสถานที่บุคคลหรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนนักรศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้หลายประเภทได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศาสนาประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือพิพิธภัณฑน์ วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพทุกอายุสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและสามารถหาความรู้ได้ตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้นั้นว่าจะต้องการหาความรู้สาสนธรรมในรูปแบบใดหากต้องการหาความรู้เพิ่มเติมก็สามารถสอบถามได้จากผู้รู้ (พระสงฆ์) ในเรื่องนั้น ๆ ได้ วัดเป็นสถานที่ที่บุคคลทั่วไปสามารถไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมปัญญาให้แก่ตนเองได้ตลอดชีวิตเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต (ตั้งแต่เกิดจนตาย) (สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, 2548, 5)

กรมสามัญศึกษา กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (กรมสามัญศึกษา, 2544, 6)

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่นที่อยู่บริเวณที่เกิดแห่งที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญตามความหมายนี้แหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ, 2544, 26-37)

ผู้เขียนสรุปแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ภายในวัด ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพทุกอายุสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและสามารถหาความรู้ได้ตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้นั้นว่าจะต้องการหาความรู้ในเรื่องใด

1.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ได้ให้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้เป็นอย่างยิ่งจึงได้กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ไว้ในมาตรา 25 ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพมีความรู้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวนอกจากกิจกรรมที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียนแล้วจำเป็นต้องมีการจัดแหล่งเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยโรงเรียนทุกแห่งทุกระดับถือเป็นตัวแทนของรัฐในการจัดการศึกษาและดำเนินการตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอันเป็นหลักการร่วมกันในการจัดการศึกษา ดังนั้นจำเป็นต้องมีการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนให้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่น (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ประเวศ วะสี กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้จึงเป็นแหล่งรวมวิทยาการที่สังคมยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับแหล่งเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าของประชาชนถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ (ประเวศ วะสี, 2543, 33)

เฉลิม พรกระแสน ได้กล่าวถึงความสำคัญและข้อดีของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า

1. เป็นกระบวนการที่ยึดหลักการเรียนรู้ ประสบการณ์จริง สามารถพัฒนาความรู้ ประสบการณ์และความรู้สึกได้เป็นอย่างดี
2. ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มีมนุษยสัมพันธ์และความมีวินัยในตนเอง
3. เป็นการเรียนรู้เรื่องราวใกล้ตัว ซึ่งบางครั้งเหตุการณ์นั้นส่งผลกระทบต่อ นักเรียน และชุมชนของนักเรียนเอง การเรียนวิธีนี้จึงเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นและเห็นแนวทาง ในการให้ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

4. นักเรียนได้รู้จักแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน ได้พบกับบุคคลในชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกทางหนึ่ง (เฉลิม พรกระแสน, 2544, 7)

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง วัด เป็นสถานที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าทั้ง 4 ด้านคือจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติในด้านวัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นของตน มองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความเป็นชาติไทย

1.3 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้นำมาซึ่งการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในเรื่องความคิดความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวางสามารถเสริมมิติที่เป็นรูปธรรมให้แก่การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนนอกระบบและตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาการเรียนรู้ (Learning) การศึกษา (Education) โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในแต่ละเรื่องทั้งที่เป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับตนเองความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมความรู้ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรมการกีฬาภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ภูมิปัญญาความรู้ทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยเหตุที่แหล่งเรียนรู้มีคุณประโยชน์มากมายนี้จึงมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์จากการใช้แหล่งเรียนรู้ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันไว้ว่าเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของการคิดได้แก่การคิดไตร่ตรองการคิดสร้างสรรค์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายเร็วขึ้น ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่าง

เป็นรูปธรรมและเป็นกระบวนการเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่น่าสนใจและทำให้เกิดการอยากรู้ อยากเห็น ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน เกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกันให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกันเป็นการบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกันเกิดการเรียนรู้วิธีการใช้แหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม การเรียนรู้ในหลายมิติจากแหล่งเรียนรู้และสื่อที่หลากหลายเชื่อมโยงที่อยู่ใกล้ตัวของผู้เรียนให้เข้ามาสู่การเรียนการสอนของผู้เรียน (กรมวิชาการ, 2544, 6-7)

ภานินี เปี่ยมพงศ์สานต์ กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ในรูปของการใช้แหล่งเรียนรู้ ไว้ว่า

1. ประสบการณ์ในโรงเรียนจะกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายมากยิ่งขึ้นเพราะประสบการณ์จริงนอกโรงเรียนและสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรมจะวางพื้นฐานนำไปสู่การสร้างแนวคิดในการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ผู้เรียนจะปรับตัวเพื่อเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้นเมื่อรู้ว่าได้ไปเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ความรู้ที่มีความหมาย เช่นถ้าผู้เรียนได้เข้าไปช่วยพัฒนาชุมชนให้สะอาด ผู้เรียนก็จะรู้สึกไม่อยากทิ้งขยะมูลฝอย อยากให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่สิ่งเหล่านี้มีคุณค่ามากกว่าการอ่านหรือฟังคำสอนจากตำราเพราะผู้เรียนได้ลงมือทำเองและเกิดความรู้สึกขึ้นเอง (ภานินี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2548, 29)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้สรุปถึงการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ นักเรียนจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์จนเป็นผู้ที่คิดเป็นและเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องเป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขเพราะได้มีโอกาสเรียนรู้โดยการได้สัมผัสธรรมชาติ สังคม ชุมชนและภูมิปัญญาเป็นการสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิตได้เรียนรู้ได้ค้นพบความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือเรียนและครูก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับนักเรียนด้วยเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความสุขในส่วนของผู้บริหารและครูในโรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้นั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, 1)

สุวิทย์ มูลคำ, และอรรถัย มูลคำ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. เด็กได้เรียนรู้จากของจริงได้เรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสครบถ้วนทั้งจากการมองเห็นการได้ชิม การได้ดมกลิ่น การได้ยินเสียง การได้จับต้องสิ่งที่เป็นรูปธรรมในสถานการณ์จริง เช่นการไปเยี่ยมชมโรงพยาบาล การสังเกตห่วงโซ่อาหารในนาข้าว การไปเรียนรู้วิธีการทำห่อหมกปลา ฯลฯ เป็นต้น

2. เด็กได้ออกไปศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่ต้องการด้วยตนเองหรือเด็กได้มีโอกาสซักถามสิ่งที่อึดอัดตันใจใคร่รู้ว่าผลงานของเขาถูกต้องหรือไม่เพียงใดจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจริง ๆ เช่นผู้เรียนสร้างสถานีวิทยุท้องถิ่นจากจินตนาการเมื่อไปเยี่ยมชมสถานีวิทยุท้องถิ่นนั้น ๆ จริง ดูการบันทึกเทปหรือการออกรายการสดจริง ๆ คำถามมากมายที่อยากรู้จะได้รับคำตอบ ณ ที่แห่งนี้ เป็นต้น

3. เป็นการเรียนรู้ที่มีความจริงทั้งผู้เรียนและผู้สอนหรือตามหลักการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพเรียกกันว่า Happy Learning เพราะไม่ซ้ำซากจำเจ อยู่ในห้องเรียนสี่เหลี่ยมมีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันมากมายทั้งครูและเด็กเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันและที่สำคัญคือครูและผู้เรียนต่างได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปด้วยกัน

4. เป็นการจัดการเรียนอย่างมีส่วนร่วมคือผู้บริหารผู้สอนผู้เรียนชุมชนเป็นต้นวางแผนการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นการแสวงหาและคัดสรรแหล่งเรียนรู้การบูรณาการเรียนการสอนในแต่ละวิชาจนถึงการประเมินผลงานที่ทุกคนต้องทำร่วมกันปรึกษาหารือกันรับรู้ร่วมกันและชื่นชมผลงานร่วมกันหรือตามหลักการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเรียกวิธีนี้ว่า (Participatory Learning)

5. บุคลากรในชุมชนในท้องถิ่นในสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริงมิใช่ว่าตราไว้เพียงในกระดาษทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งญาติสนิทมิตรสหายของทุกคนล้วนเกิดความภาคภูมิใจที่โรงเรียนให้ความสำคัญลูกหลานให้ความเคารพนับถือให้เกียรติให้การยกย่องความรู้สึกเป็นเจ้าของจะกลับมา โรงเรียนแห่งนั้นจะกลายเป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง ปัญหาโรคระบาดหวัดในอดีตจะหายไปทุก

ฝ่ายจะหันหน้าเข้าหากันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นสายใยที่สำคัญคือเด็กนักเรียนเหล่านั้นสนใจใคร่ซักถามประกายตาที่กระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็นอยากฟัง แม้กระทั่งนิยายปรัมปราจากคำบอกเล่าของพ่อแม่แม่เฒ่าจากหลวงปู่หลวงตาโดยมีครูเป็นเพียงผู้ออกแบบและผู้คอยเชื่อมโยงองค์ความรู้เหล่านั้นสู่จุดประสงค์ของหลักสูตร (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2544, 171-172)

ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง วัดเป็นสถานที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ถือได้ว่าเป็นแหล่งขุมความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนานนอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น คุณค่าในทางประวัติศาสตร์ คุณค่าในทางศิลปะ คุณค่าในเรื่องการแสดงเชื้อชาติ คุณค่าในทางประติมากรรม คุณค่าในทางสถาปัตยกรรม คุณค่าในเชิงสังคมวิทยา คุณค่าในด้านโบราณคดี คุณค่าในการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรม คุณค่าในการศึกษาเรื่องทัศนคติค่านิยม คุณค่าในการศึกษานิเวศวิทยา คุณค่าในการศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนาและคุณค่าในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

1.4 แหล่งเรียนรู้ในวัด

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ (พระวิสุทธินิพนธ์ธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี), 2547, 79) ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไปที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลาย

รูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การให้การศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน

การจัดการศึกษาตามภารกิจ 6 ด้านในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของ พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทาง ร่างกายและปัญญาไปพร้อม ๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการ พัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้ เจริญก้าวหน้า (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2546)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษาว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัด การศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย 3 ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัด เพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

1. การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวช เรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษา และปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

2. การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับ แก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนันทกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและ หลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา

3. การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ใฝ่ รู้แต่ขาด ทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2546)

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนาธรรมและศาสนาปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนาธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้

1. มาตรา 4 กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. มาตรา 6 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

3. มาตรา 12 สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

4. มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

5. มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน

การสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ (พระครูพัฒนสุตานุกุล, 2557, 80)

แหล่งเรียนรู้ในวัด คือ แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในวัด ที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

1.5 วัดและแหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ (พระวิสุทธวิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิหมรสี), 2547, 79) ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกันแต่ภารกิจหลักของวัดคือการให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป เรียกว่าการเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเองและการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบเช่นการศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการให้การศึกษิตตามความต้องการของผู้เรียน

สุจิตรา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ 6 ด้านในรูปแบบของการศึกษาในระบบนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่าเป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรงทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกายและปัญญาไปพร้อม ๆ กันโดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อนเมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไปหรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2546)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่าการศาสนศึกษามีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัด

การศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่ามีเป้าหมาย 3 ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคลคือพระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัยระเบียบปฏิบัติทางศาสนารวมถึงธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอดให้หลุดพ้นจากความทุกข์เช่นการศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานการจัดการเรียนรู้ชนิดนี้เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัวใครทำใครได้เรียนตามอัธยาศัยโดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนาคือการจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนาได้แก่ การเรียนนวัตรธรรมและบาลีศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคมเป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้อาศัยการบวชจึงได้เรียนการเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญคือการเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2546, 3)

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและ ศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัดโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแลโดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยโรงเรียนการกุศลของวัดหรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัดดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้

1. มาตรา 4 กล่าวถึงการศึกษาว่าคือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และ

ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. มาตรา 6 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญาความรู้และคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรม

3. มาตรา 12 สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษา

4. มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

5. มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนฝึกทักษะกระบวนการคิดและประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศสื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้อตามศักยภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

แหล่งเรียนรู้ของวัดเป็นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม โดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการใช้ในการส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืนภายในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนต่อไป

2. วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทย

การบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทยนั้น วัด สังคม และชุมชนจะต้องช่วยเหลือกันในการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ควรอนุรักษ์ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ในการแก้ไขปัญหาที่พบ คือ ปัญหาของวัดที่มองดู

จากภายนอกเห็นสิ่งก่อสร้างสวยงาม แต่เมื่อเข้าไปข้างในเห็นความไม่สะอาดมีขยะมูลฝอยกองให้เห็นเป็นแห่งๆ แคมมีสุนัขพ่นพ่านและที่ยิ่งกว่านี้ในบางวัดมีคนแต่งกายไม่เรียบร้อย และมีท่าทางไม่น่าไว้วางใจ บ้างนั่ง บ้างนอน บ้างเดินไปมาเห็นแล้วไม่สมกับเป็นวัดซึ่งเป็นที่พักของภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล และสงบจากกิเลสอย่างหยาบซึ่งแสดงออกทางกาย และวาจาด้วยอำนาจแห่งศีล จากภาพที่ได้พบเห็นจากวัดบางวัดดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นความจริงบางประการที่ซ่อนเร้นซึ่งอนุมานได้ในเชิงตรรกะดังนี้

1. พระสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าอาวาสและกรรมการวัดไม่เอาใจใส่ดูแลกิจการภายในวัดเท่าที่ควรจะเป็น

2. ผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนรอบ ๆ วัดไม่ศรัทธาต่อภิกษุสงฆ์ซึ่งอาศัยอยู่ในวัดนั้น ๆ จึงไม่เข้าวัดไปช่วยกันทำนุบำรุงรักษาวัดเท่าที่ชาวพุทธพึงจะกระทำ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการไม่เลื่อมใสศรัทธาต่อปฏิบัติ หรือจะด้วยมีข้อขัดแย้งกับพระสงฆ์ในวัดก็ตามที แต่การที่ไม่เข้าไปช่วยเหลือวัดถือได้ว่าขาดคุณสมบัติของอุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งมีความหมายว่าผู้ใกล้ชิดหรือเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยสิ้นเชิง

3. พระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ ไม่มีศีลวัตรและจริยวัตรดีพอที่จะดึงดูดให้คนใกล้วัดเข้าวัดได้ จึงเท่ากับขาดภาวะผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ และเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของชาวบ้านไม่ได้ ชาวบ้านจึงไม่เข้าวัด

จากปัจจัย 3 ประการนี้เอง วัดในพระพุทธศาสนาบางวัดนอกจากไม่ทำหน้าที่จรโรลงพระศาสนาแล้ว ยังเป็นเสมือนตัวถ่วงหรือตัวทำลายศาสนามากกว่าที่จะเป็นแหล่งให้ความรู้ ให้ความคิดและเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของชาวพุทธในยามคับขันเนื่องจากมีทุกข์ทางใจ

ส่วนของการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต้องเริ่มด้วยการปรับทัศนคติและสร้างศรัทธาของชาวพุทธให้อยู่ในครรลองที่ถูกต้องตามนัยแห่งคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งปรากฏที่มาในอติวุตตะกะพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 หน้า 314 ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พราหมณ์ คฤหบดีที่เป็นอุปัฏฐากท่านทั้งหลาย ด้วยจิวร บิณฑบาตที่อยู่อาศัยและยากับเครื่องใช้ในการรักษาโรคนับว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แม้ท่านทั้งหลายที่แสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ

ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยสิ้นเชิงแก่พราหมณ์ คฤหบดีเหล่านั้นก็นับว่ามีอุปการะมาก นี่แหละภิกษุทั้งหลาย! พรหมจรรย์ที่ประพฤติโดยอาศัยกันและกันเพื่อถอนกิเลสอันเปรียบด้วยห้องน้ำ เพื่อให้ทุกข์สิ้นไปโดยชอบ

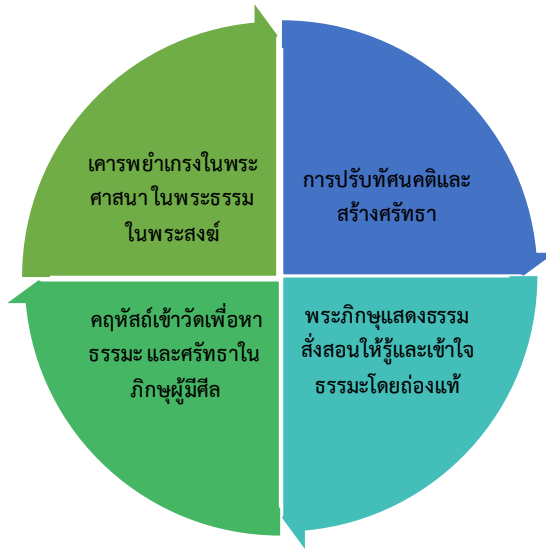
จากพุทธพจน์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงเน้นหน้าที่ของภิกษุควรทำแก่คฤหัสถ์คือ การแสดงธรรมสั่งสอนให้รู้และเข้าใจธรรมะโดยถ่องแท้ ทั้งในแง่ของความหมายตามตัวอักษร และโดยเนื้อหาแห่งธรรมนั้นแล้วนำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์มิใช่คำสั่งที่มิใช่ธรรม มิใช่วินัย และสิ่งที่มีได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์มาสอน ดังที่พระสงฆ์บางรูปกระทำและเป็นผู้นำในทางสังคมอยู่ในขณะนี้

ในส่วนของคฤหัสถ์ก็ควรที่จะเข้าวัดเพื่อหาธรรมะ และศรัทธาในภิกษุผู้มีศีล มีธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แล้วถวายปัจจัย 4 อันควรแก่การสมณบริโภค ไม่ควรถวายสิ่งที่ไม่ควรแก่นักบวชด้วยหวังแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่มีใช้ธรรมในลักษณะของศรัทธาอาศัย เพราะการกระทำเยี่ยงนี้นอกจากไม่เป็นการจรจรโลงพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการบ่อนทำลายศาสนาในทางอ้อม

ส่วนประเด็นว่าจะทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจได้อย่างไรนั้น พอลจะมีแนวทางทำโดยอาศัยพุทธพจน์ที่ทรงตรัสแก่พระกิมพิละที่ว่า “ดูก่อนกิมพิละ! เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในพระธรรมวินัยนี้ เคารพยำเกรงในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษาเคารพยำเกรงกันและกันนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นานในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว” จากนัยแห่งพุทธพจน์ข้างต้น ถ้าจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้วางแนวทางที่จะทำให้พุทธศาสนาอยู่ได้อย่างยั่งยืน และเมื่อศาสนาคือคำสอนอยู่ได้ วัดอันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ก็อยู่ได้ (สามารถ มังสง, 2557) จึงเป็นแนวทางในการดูแลรักษาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ อย่างยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัด : แหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทย ผู้เขียนเสนอแนวทางการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทยอย่างยั่งยืนดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทยอย่างยั่งยืน (ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทยอย่างยั่งยืนด้วย การปรับทัศนคติทั้งพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชน และสร้างศรัทธาให้แก่พุทธศาสนิกชนของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด พระภิกษุแสดงธรรมสั่งสอนให้รู้และเข้าใจธรรมะโดยถ่องแท้ คฤหัสถ์เข้าวัดเพื่อหาธรรมะ และศรัทธาในภิกษุผู้มีศีล มีธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีเคารพยำเกรงในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ก็จะทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

วัดเป็นสถานที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ถือได้ว่าเป็นแหล่งขุมความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนานนอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่นคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ คุณค่าในทางศิลปะ คุณค่าในเรื่องการแสดงเชื้อชาติ คุณค่าในทางประติมากรรม คุณค่าในทางสถาปัตยกรรม คุณค่าในเชิงสังคมวิทยา คุณค่าในด้านโบราณคดี คุณค่าในการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรม คุณค่าในการศึกษาเรื่องทัศนคติค่านิยม คุณค่าในการศึกษานิเวศวิทยา คุณค่าในการศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนาและคุณค่าในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ของวัดเป็นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการใช้ในการส่งเสริมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืนภายในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยพุทธศาสนิกชนต้องช่วยกันส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของสังคมไทยอย่างยั่งยืนด้วย การปรับทัศนคติทั้งพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนและสร้างศรัทธาให้แก่พุทธศาสนิกชนของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด พระภิกษุแสดงธรรมสั่งสอนให้รู้และเข้าใจธรรมะโดยถ่องแท้ คฤหัสถ์เข้าวัดเพื่อหาธรรมะ และศรัทธาในภิกษุผู้มีศีล มีธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีเคารพยำเกรงในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ก็จะทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2557). *แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทาง
แสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรมสามัญศึกษา. (2544). *การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อ
จัดกระบวนการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- เฉลิม พรกระแสน. (2544). *ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครุต้นแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้
ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนแบบการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้*.
กรุงเทพฯ: แคนดิตมีเดีย.
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ. (2544). แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็กมิได้สร้างเพื่อ
ใคร. *วารสารวิชาการ*, 4 (12), 26-37.
- ประเวศ วะสี. (2543). *สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี :
สำนักงานปฏิรูปสุขภาพสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- พระครูวิฒนสุตานุกุล. (2557). *กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของคณะ
สงฆ์ไทย*. (ปริญญาณีพนธ์คุชฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญโญ). (2540). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2546). *บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการ
จัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545.
สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2563 จาก
<http://www.seal2thai.org/kru/kru012e.htm>
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2546). *บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการ
จัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺธมรสี). (2547). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎ
มหาเถร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระปลัดโฆษิต คงแทนและคณะ. (2558). รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน. (ปริญญาณิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์. (2548). *สิ่งแวดล้อมศึกษา : แนวการสอนสาระการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง. (2545). *แหล่งการเรียนรู้ : เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ : เมธีทีปส์.
- สมเด็จพระมหาธีรราชฆังคลาจารย์ (ช่วง วรปณโย). (2550). *วัดพัฒนา 50*. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ.
- สมาน จิตภิรมย์รัตน์. (2541). *วัดพัฒนา 41*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สามารถ มังสัง. (2557). *วัด : แหล่งเรียนรู้อันควรอนุรักษ์*. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2564 จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9570000143892>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (มปป.). *“วัด”ต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน*. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2564 จาก <https://www.thaihealth.or.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2546). *รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก*. กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. (2548). *การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑร์*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2544). *การบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. (มปป.) สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2564 จาก http://www.chachoengsao.go.th/sotorn/index.php?option=com_content&view=article&id=107&Itemid=107

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ Sangha Administration in the New Normal

พระครูวิบูลสรกิจ*

PhrakruWiboonsorrakit

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ที่พระสังฆาธิการควรบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยรักษาศรัทธาเดิมที่มี เยียววยรักษาร่างกายประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด 19 ด้วยการแจกจ่ายสิ่งของ ตั้งศูนย์พักคอย เยียววยจิตใจด้วยหลักธรรมะ สงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้พระสังฆาธิการควรคำนึงเสมอว่าหากประชาชน ชาวบ้านอยู่อย่างมีความสุขได้ พระภิกษุ สามเณรรวมถึงพระสังฆาธิการก็จะมีความสุขในร่มธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและไม่ลำบากในการปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่อัตภาพตน

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์, ยุควิถีชีวิตใหม่.

Abstract

This article aims to present the way of Sangha administration in the new normal which the Buddhist Executive *Sangha* should manage the Sangha affairs by encouraging monks and novices to follow the Dhamma and Buddhist discipline to maintain their faith and heal the people who are affected by COVID-19 with distribute the necessary items, open a waiting center as well as mind healing with Dhamma. Moreover the Buddhist Executive *Sangha* should consider that if people can live happily, so monks and novices will be happy in the Dharma of the Lord

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: surachaihongtrakool@gmail.com

Buddha who is not difficult to practice the Dharma to follow in the footsteps of the Lord Buddha.

Keywords: Sangha Administration, New Way of Life.

บทนำ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือการปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือ การปกครองตามธรรมวินัย และให้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน โดยเฉพาะเมื่อก้าวถึงประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้ เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักในการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็ได้กำหนดให้มีเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบออก คำสั่ง มีมติและออกประกาศโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย (เฉลิมพล โสมอินทร์, 2546, 225-255)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ สมัยก่อนนิยมใช้คำว่า การปกครองคณะสงฆ์ แต่ปัจจุบันใช้คำว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม ส่วนการบริหารจะเป็นไปเพื่อการบริหารจัดการที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรม และใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง พึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้น เมื่อก้าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องเห็นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วย ทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549, 2)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจ เผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ที่นับถือ ได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังนั้น

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยแล้ว จึงจะต้องปรับบทบาทในด้านต่างๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ พระสังฆาธิการต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา และไม่ลืมที่จะพัฒนาคนอื่นหรือคนในชุมชนในสังคมนั้นด้วย (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 67)

วัดเป็นหน่วยงานปกครองและเป็นหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และกิจการพระพุทธศาสนา ที่สำคัญที่สุด และเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล หรือเป็นบุคคลตามกฎหมายตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ ในการต่างๆ เองมิได้จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนา ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสาม ว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), 2545, 16)

เจ้าอาวาสในฐานะที่เป็นผู้บริหารของวัด จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบในการจัดการและปรับปรุงระบบบริหารงานของคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานคณะสงฆ์ที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลอดเวลา แต่ยังคงความเลื่อมใสศรัทธาถูกต้องตามพระธรรมวินัย ฉะนั้น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นรูปแบบ หรือหลักการในการบริหารจัดการ มีพระสังฆาธิการเป็นผู้บริหารดูแล

หากพระสังฆาธิการที่มีความรู้ความสามารถทางบริหารจัดการก็สามารถทำให้การดำเนินงานของคณะสงฆ์มีระบบ และประสิทธิภาพมีผลให้วัดเจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้มาพบเห็น และสามารถทำประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนาและสังคมไทยมากขึ้น ปัจจุบันพระสังฆาธิการที่สามารถบริหารวัดอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพนั้นมีจำนวนน้อย สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดความรู้เรื่องการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะนำไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการวัดของตนให้เป็นองค์กรที่มี

ประสิทธิภาพ เพราะโดยทั่วไปพระสังฆาธิการไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีดังกล่าว วัดหลายแห่งในปัจจุบันจึงไม่สามารถดึงคนรุ่นใหม่ให้มาวัด และพระสงฆ์ในวัดไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนทำประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชนได้เต็มที่ หากปล่อยให้วัดมีสภาพเช่นนี้ต่อไป บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนและสังคมไทยจะลดน้อยลงไปเรื่อยๆ และไม่สามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้

1. แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยมีลำดับ การนำเสนอ ได้แก่ ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ งานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษา สงเคราะห์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น มีนักวิชาการ นักการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิในพระพุทธศาสนา ได้ให้นิยามความหมายไว้หลายประการ ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา ให้ความหมายของการบริหารวัดไว้ว่า การบริหารวัดหมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการของวัด ให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด (กรมการศาสนา, 2542, 63)

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร กล่าวว่าไว้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ มีประสิทธิภาพสูงสุด และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการ

ทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ อันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุนิติภาวะ (น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร, 2539, 163-168)

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรและศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาธรรมแก่ชุมชน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), 2543, 134-135)

พระธรรมกิตติวงศ์ ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทีมงาน และแก้ไขงาน (พระธรรมกิตติวงศ์, 2541, 201)

ผู้เขียนสามารถสรุปความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้ว่า การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแลดำเนินกิจกรรมโครงการของวัด ด้วยการใช้ศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ อันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุนิติภาวะ ให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.2 งานการบริหารกิจการคณะสงฆ์

งานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ นั้น มีนักวิชาการ นักการศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิในพระพุทธศาสนา ได้กำหนดงานไว้ ดังต่อไปนี้

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินฺโน) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ประการ คือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ วิธีการดำเนินงานทั้ง 6 ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมาย เถร สมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่ (พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินฺโน), 2526, 39-52)

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี) กล่าวว่า การบริหารงานคณะสงฆ์ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย วางแผน จัดโครงการ ให้มีหลักการ วิธีการ และระเบียบ

งาน ที่เอื้ออำนวยต่อภารกิจสำคัญๆ 6 ประการคือ (พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), 2546, 49-49)

1. การปกครอง คือ การจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขเป็นหลัก ภายใต้วิธีการ 3 วิธีการ ได้แก่ นิคคหวิธิ ช่มคนที่ควรช่ม หรือตำหนิคคนที่ควรตำหนิ ปคคหวิธิ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ปวารณาวิธิ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าว ตักเตือนสั่งสอนตนได้ คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน โดยใช้พระธรรมวินัย กฎหมาย บ้านเมือง

2. การศึกษา คือ การจัดสภาพการเรียนรู้ทั้งในและนอกหลักสูตร เน้นการเรียนการสอนวิชาการตามหลักสูตรเป็นงานหลัก และมีการศึกษาอบรมเป็นงานรอง ภายใต้หลักการการศึกษา 3 ประการ คือ ศิล เรียนเรื่องศิลป คือ ระเบียบวินัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมให้สะอาด สมาธิ เรียนเรื่องสมาธิ คือ วิธีทำจิตใจให้สงบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสภาพจิตใจให้มั่นคง ปัญญา เรียนเรื่องปัญญา คือ ความรู้ทั่วไป เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทัศนคติให้ถูกต้อง

3. การเผยแผ่ คือ กระบวนการประกาศพระพุทธศาสนา เน้นการออกไปให้การอบรมสั่งสอน หรือรอให้ผู้ฟังเข้ามาขอรับการอบรมสั่งสอนเป็นหลัก ตามพระพุทธประสงค์ 3 ประการคือ เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อปวงชนเพื่อการเสริมสร้างความผาสุกแก่ปวงชน เพื่อแสดงเมตตาคุณเคราะห์ต่อชาวโลกทั้งปวง

4. การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถัดงานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการสำคัญ 2 ประการ คือ ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้ และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้องงาย

5. การศึกษาสงเคราะห์ คือ กระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนและพ้นวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัตภาพ ในลักษณะการศึกษาแห่งชีวิตเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นเป้าหมายหลัก ส่วนคนกลุ่มอื่นถือเป็นเป้าหมายรอง

6. การสาธารณสงเคราะห์ คือ กระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ผู้ประสบภัย พิบัติ จากวินาศภัย อุบัติภัยและสาธารณภัยซึ่งได้แก่ ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ทั้ง 3 ประการนี้คุกคามย่ำยีปวงชนชาวไทยอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทย ในชนบท

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ นั้น พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากพุทธบริษัท ให้เป็นผู้นำในกิจการด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ความ

เจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนา จึงสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ภารกิจของพระสังฆาธิการนั้น นอกจากหน้าที่ตามปกติของสงฆ์คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัทแล้ว ยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการ กิจการพระพุทธศาสนาอีก 6 ด้าน กล่าวคือ งานการปกครอง งานการศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการภาระงานด้านต่างๆ ดังกล่าวนั้นล้วนต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้นๆ อย่างเพียงพอจึงจะสำเร็จลุล่วงดังเป้าหมายได้ (พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), 2549, ข)

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล) ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์การบริหารวัด หมายถึง การวางแผนนโยบายและการจัดลำดับความเร่งด่วนของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบหมายอำนาจหน้าที่การทำงานและการจกการตามแผนงานให้สำเร็จ ตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ให้ได้ผล คือ ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพสูงสุด (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล, 2439, 130-134)

เป้าหมาย หมายถึง ภารกิจทั้ง 6 ประการ ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และการดำเนินการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของวัด

จุดมุ่งหมาย หมายถึง การกำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินการในรอบปี ซึ่งเป็น โครงการใหม่หรือต่อเนื่องที่วัดจะต้องบริหารให้สำเร็จด้วยดี

โครงสร้างการบริหารวัด หมายถึง วัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535) โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และมีหน้าที่ปกครอง ดูแลพระภิกษุสามเณรในวัด ในส่วนของฝ่ายฆราวาสนั้น จะมีบุคคลที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการของวัด ได้แก่ คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร และศิษย์วัด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ฉบับแก้ไขปรับปรุงพุทธศักราช 2535 ได้บัญญัติว่า (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2535)

มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด มีอำนาจหน้าที่ตามความในมาตรา 15 ตรี ดังนี้

“มาตรา 15 ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์
- (4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือ กฎหมายอื่น เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาง ระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใด หรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้”

พระวิบูลธรรมวาทิ ได้ให้ความหมายของคำว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือของบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด (พระวิบูลธรรมวาทิ, 2537, 31)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2549, 25)

1. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่ สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลีและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
2. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการ ดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสมุน
3. ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนธรรม ดำเนินการใน 2 ลักษณะคือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล
4. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและ พระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาด

แคลนวัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและ ประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปา หมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ ฯลฯ

5. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดลอม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่การดูแลบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือห้อย ขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงิน อุดหนุนบูรณะวัด

6. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 พ.ศ. 2535 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์หมวด 2 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง และหมวด 3 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนภูมิภาค

ผู้เขียนสรุปงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ว่า เป็นงานของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)พ.ศ. 2535 มีทั้งหมด 6 งาน ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านศาสนศึกษา งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ งานด้านการเผยแผ่ งานด้านการสาธารณูปการ และงานด้านสาธารณสงเคราะห์

2. ยุควิถีชีวิตใหม่

ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) เป็นแนวทางที่หลาย ๆ คนจะต้องปรับเปลี่ยนชุดพฤติกรรม ในช่วงไวรัสตัวนี้ออกมาระบาดแล้วเปลี่ยนชีวิตเราไปอีกนาน ทำให้เราต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตไปพร้อมกันทั่วโลก จากที่เราเคยออกจากบ้าน เพื่อไปทำงาน ไปโรงเรียน เราต้องหันมาทำทุกอย่างที่บ้าน หากมีความจำเป็นต้องออกจากบ้านไปซื้อ

บั้ง หรือแม้กระทั่งไปพบแพทย์ เราต้องใส่หน้ากากเพื่อป้องกันโรค ต้องเว้นระยะห่างสำหรับบุคคล ล้างมือบ่อยๆ นาน 20 วินาที เช็ดมือด้วยแอลกอฮอล์ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทางด้านธุรกิจและบริการต่าง ๆ ให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน จึงต้องปรับเปลี่ยนไปสู่การเปิดระบบลงทะเบียนออนไลน์ การใช้ระบบซื้อขายและบริการทางออนไลน์ สิ่งนี้ เกิดเป็นวิถีใหม่ในการดำรงชีวิต ซึ่งเมื่อเราจำต้องปฏิบัติกันเป็นปกติ ต่อเนื่องในระยะเวลาหนึ่งจนเกิดเป็นความพอใจ ในที่สุดทั้งหมดนี้ก็ได้กลายเป็น New Normal ในสังคมของเราท่านไปนั่นเอง

แต่หากมาพิจารณาถึง New Normal ที่เกิดขึ้นในสังคมในช่วงนี้ คงจะหนีไม่พ้นประเด็นดังนี้

การ Work From Home การอยู่ในบ้าน พร้อมทำงาน ทำกิจกรรมต่างๆ ภายในที่อยู่อาศัยของตนเอง ส่งผลต่อความต้องการที่พักอาศัยที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่อาศัยในพื้นที่ที่มีขนาดเล็กอาจจะไม่เพียงพอ จำเป็นต้องการมีพื้นที่ที่สามารถทำอะไรได้หลายหลากมากยิ่งขึ้น

การดำเนินการทางธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ Online Business ด้วยพฤติกรรม การบริโภคที่เปลี่ยนแปลง จนส่งผลทำให้ระบบการสั่งซื้อสินค้าและบริการ ระบบการขนส่งระยะสั้นและการจัดส่งแบบรวดเร็ว จะเป็นที่ต้องการ และความสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลังจากนี้ การขอรับบริการจากผู้บริโภคจะเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพมากยิ่งขึ้น ระบบบริการต้องสร้างความมั่นใจมากขึ้นว่าสินค้าหรือบริการจะต้องมีมาตรฐานปลอดภัย และมีความสะอาด คาดว่า เราน่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการลงทุนของภาคเอกชน ห้างร้านต่างๆ หันมาจริงจังกับการทำธุรกิจ online กันมากขึ้น

การเรียนรู้ Online Learning/Entertainment การอยู่ในบ้าน สิ่งสำคัญในการพัฒนาและการค้นหาตัวตน สิ่งหนึ่งก็คือ การหาความรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตัวเอง ด้วยการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเลือกเรียนในช่วงเวลาที่สะดวกได้ตามต้องการสามารถย้อนกลับ เพื่อทบทวนเนื้อหาและทำความเข้าใจใหม่ได้ และประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การท่องเที่ยวใหม่รูปแบบออนไลน์ เช่น การชมพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum) การเที่ยวพิพิธภัณฑ์ออนไลน์ (Virtual Exhibitor) และการเข้าชมแกลอรีชื่อดังต่างๆ (Virtual Gallery) เป็นต้น

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 หรือโคโรนาไวรัสช่วงปลาย พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2563 ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนแพร่กระจายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมาก จนกลายเป็นความสูญเสีย

อย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ มนุษย์จำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิม ๆ

โดยสร้างเสริมปรับหาวิธีการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อ ควบคู่ไปกับความพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นำไปสู่การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจนจนพฤติกรรมที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร เกิดการป่วยเบนออกจากความคุ้นเคยอันเป็นปกติมาแต่เดิมในหลายมิติ ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษา สุขอนามัย การศึกษาเล่าเรียน การสื่อสาร การทำธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งสิ่งใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นความปกติใหม่ ๆ จนในที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปจนทำให้เกิดความคุ้นชินก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติของผู้คนในสังคม (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, มปป.) อย่างไรก็ตาม นอกจากกลุ่มแพทย์ที่ต้องทำงานอย่างหนักหน่วงกับผู้ป่วยที่มีมากมาย ยังมีอีกหนึ่งกลุ่มที่ผมกังวลว่าท่านจะต้องทำอย่างไรกับกิจที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการรับกิจนิมนต์ ทำวัตรเช้า วัตรเย็น หรือแม้กระทั่งการบิณฑบาต ไข้แล้วครับ หนึ่งในกลุ่มที่ผมจะพูดถึงคือพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ทั่วประเทศ โดยประเทศไทยมีวัดที่มีพระสงฆ์ทั่วประเทศ 41,310 วัด (ข้อมูล: กองพุทธศาสนา, สำนักงานศาสนสมบัติ) และมีจำนวนพระภิกษุสามเณร กว่า 250,000 รูป (เฉพาะที่บวชตั้งแต่ 1 พรรษาเป็นต้นไป)

ด้วยกิจของท่านต้องพบเจอกับญาติโยมมากมายหลายชีวิต ทำให้เกิดความสงสัยว่าท่านมีวิธีป้องกันและปฏิบัติตนอย่างไรในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เพราะเท่าที่ผมได้ติดตามข่าวสารมา ยังไม่เคยมีรายงานว่าพระสงฆ์อาพาธโรคนี้ หรือว่าการสวดมนต์ช่วยป้องกันไวรัสได้ “ขณะนี้ทางมหาเถรสมาคมได้ทำจดหมายขอความร่วมมือจากวัดทั้งหมด งดทำกิจกรรมที่ต้องมีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานศพ งานประเพณีต่างๆ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ต้องมีงานบุญก็ขอให้งดไว้ก่อนจนถึงเดือนกันยายนี้นี้ แต่ก็ไม่ได้ห้ามซะทั้งหมด คือขอให้มองว่างานไหนสำคัญและจำเป็นก็ขอให้จัดได้เช่น งานบวช งานศพ แต่ขอให้ผู้มีผู้มาร่วมงานน้อยที่สุดและขอให้ใช้โซเซียลเน็ตเวิร์กแทนการมาร่วมงาน หรือให้ใส่ซองมาร่วมทำบุญก็ได้” สถานการณ์ในปัจจุบันเหมาะสมที่พระภิกษุสงฆ์จะเป็นเนืองนาศุ เป็นที่พึ่งให้แก่ประชาชนด้วยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในตอนนี้เป็นที่สุด ซึ่งไม่มีใครบอกได้ว่าจะหยุดเมื่อไหร่ เหตุการณ์นี้ได้ส่งผลกระทบต่อทุกภาคทุกส่วนของประเทศ ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นหรือวรรณะ ไม่ว่าจะยากดีมีจน รวยล้นฟ้าหรือยาก มันสามารถไปอยู่ได้กับทุกๆ คน ทุกๆ ที่จริงๆ ผมขอให้

คนไทยทุกคนมีธรรมะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ขอให้เราทุกคนมีเมตตากรุณา มีการให้ทานที่ดี และมีสติ แล้วเราทุกคนจะเกิดปัญหาหาทางออกและผ่านพ้นเหตุการณ์นี้ไปได้ ทรัพย์สินเงินทองไม่สำคัญเท่ากับชีวิตของเราๆ ท่านๆ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายจงพึงรักษาชีวิตไว้เถอะครับ ธรรมะไม่ใช่ของวิเศษ ไม่ใช่วัคซีน ไม่ใช่ฮีโร่ แต่ธรรมะสอนให้เราอยู่กับปัจจุบัน มีสติกับปัจจุบัน และสอนให้เราเห็นว่าไวรัสที่ไว้น่ากลัวยังไม่เท่าไรเท่ากับใจคนที่ไร้ธรรม (พัชคุณ ชมชัดรัชมงคล, 2563)

3. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่

คำว่า “New Normal” หรือวิถีชีวิตปกติใหม่ จึงถูกพูดถึงกันเป็นวงกว้างมากขึ้น เพื่อต้องการให้ทุกคนปรับเปลี่ยนวิถีในการดำเนินชีวิต โดยต้องสวมใส่หน้ากากอนามัย หรือหน้ากากผ้า หมั่นล้างมือเป็นประจำ และต้องมีการเว้นระยะห่างทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทุกคนในสังคมจะต้องนำไปปฏิบัติ เพื่อป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา นับเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับวิถีการปฏิบัติศาสนกิจแบบ “New Normal” เพราะการปฏิบัติศาสนกิจทั้งที่เป็นสังฆกิจและสังฆกรรมของพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นการสงเคราะห์ประชาชน ที่ล้วนต้องปฏิบัติอยู่ร่วมกับคนหมู่มาก และต้องพบปะเจอผู้คนอยู่เป็นประจำ เช่น การออกบิณฑบาต การลงทำวัตรสวดมนต์ การประกอบพิธีบรรพชาอุปสมบท การประกอบกิจในงานมงคลและอวมงคลต่าง ๆ เป็นต้น (ผู้จัดการออนไลน์, 2564)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสนอกจากจะดูแลการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ภายในวัดแล้ว ยังต้องบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ ให้สามารถผ่านพ้นวิกฤติการณ์โรคระบาดเหล่านี้ไปได้ ซึ่งบทบาทหนึ่งที่โดดเด่นและมีความสำคัญมากคือ “พระสงฆ์” ที่อยู่ในวัดวาอารามต่างไม่นิ่งดูตายได้ช่วยกันทำกิจกรรมช่วยเหลือประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 อย่างน่าอนุโมทนา เราจึงได้พบเห็น “น้ำใจของพระสงฆ์ไทย” ที่ยังเป็น “เนื่อบุญของชาวไทยและชาวโลก” กันอยู่

พระดำริของสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประมุขของคณะสงฆ์ไทยผ่านมหาเถรสมาคม จึงได้เกิดนโยบายให้วัดต่างๆ ทั่วประเทศตั้งโรงทานผลิตอาหารแจกจ่ายช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านหรือในชุมชนใกล้เคียงตามที่กำลังของแต่ละวัดจะสามารถกระทำได้ จนเกิดการตั้ง “โรงทาน” ขึ้นมาภายในวัด

โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและชาวบ้านรวมถึงพุทธศาสนิกชนมาเป็นกำลังสมทบช่วยกันผลิตอาหารเพื่อนำไปแจกจ่ายช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นบรรยากาศที่ได้พบเห็นแล้วน่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง

สองเดือนผ่านไปที่ความสุขอันเกิดขึ้นจากการให้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็ได้เกิด “ตู้ (พระทำ) นำความสุข” ช่วยเหลือประชาชนติดตามมา กล่าวคือ อาหารแห้ง อาหารสุก รวมถึงเครื่องอุปโภคบริโภคที่พระท่านมีอยู่แล้วและร่วมกันบริจาคสมทบซื้อ มาใส่ไว้ใน “ตู้พระทำฯ” โดยมาตั้งไว้ภายในวัดบ้าง หน้าวัดบ้าง

เพื่อให้ประชาชนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบจากไวรัสโควิด-19 มาหยิบไปอุปโภคบริโภคตามความจำเป็นโดยมิได้ระบุว่าจะเป็นบุคคลใด นี่คือภาพแห่งความประทับใจความศรัทธาและคุณค่าของพระสงฆ์ไทยที่ได้มีความห่วงใยประชาชนแล้วรวมเป็น “พลัง” ออกมาช่วยเหลือผู้คนในประเทศของเราอย่างน่าอนุโมทนาสาธุการอย่างยิ่ง อีกทั้งยังมี...ภาพของผู้รวบรวม ผู้ไปจัดเตรียมจัดซื้อ ภาพของผู้ใช้แรงกายทำอาหารภาพของพื้นที่วัดใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ภาพของประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนหันหน้าเข้ารับความช่วยเหลือจากวัดและพระสงฆ์ไทยนี้ นับว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชาวพุทธ...ชาวโลกที่ได้พบเห็นน้ำใจ

“บุคลากรในร่มผ้ากาสาวพัสตร์” ที่ได้กลายเป็นธงชัยแห่งการอยู่รอด การดำรงชีวิตของชาวบ้านและชาวไทย...การให้ความช่วยเหลือประชาชนของพระสงฆ์ในวัดวาอารามต่างๆ อาจจะกลายเป็นข่าวผ่านสื่อสารมวลชนบ้างและไม่ผ่านสื่อสารมวลชนบ้าง กลายเป็นสุดยอดแห่งความปรารถนาที่เราได้พบเห็นถึงความห่วงใยซึ่งกันและกัน ดังคำโบราณที่ว่า “วัดพึ่งบ้าน และบ้านก็พึ่งวัด” สังคมไทยจึงอยู่ได้ด้วยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจะเป็นกิจกรรมเล็กหรือใหญ่ น้อยหรือมากก็คือการเสียสละที่แท้จริง

จาก “เหตุร้าย” ก็กลายเป็น “เหตุดี” จากคงจะยำแยแต่กลับกลายเป็นอยู่ตัว จากคงจะไม่รอดแต่กลับรอดมาจนได้ นี่คือคุณค่าพระสงฆ์ไทยในยามวิกฤติของชาติและสังคม นอกจากนั้นคือการให้ข้อคิดคติเตือนใจ

การให้ธรรมะเพื่อโน้มน้าวมิใช่ผู้คนคิดสั้นหรือเอาตัวรอดเพียงอย่างเดียวด้วยการ “ฆ่าตัวตาย” ก็สามารรถจุดรั้งมิให้เกิดสิ่งที่เลวร้ายได้ดี อีกระดับหนึ่ง รวมถึงพระสงฆ์เองก็รู้จักเอาตัวรอดผ่านพ้นมาได้จากการที่ “อาจจะติดเชื้อไวรัสโควิด-19” ก็ไม่เกิดขึ้นในวงการพระสงฆ์เองที่มีอยู่สามแสนกว่ารูปทั่วประเทศไทยเรา

จึงกลายเป็นตัวอย่างที่ดีอีกประการหนึ่ง ส่วนชาวบ้านทั้งประเทศก็เคยติดเชื้อร้ายดังกล่าวมาสามพันกว่าคน ก็ถือว่าเป็นความร่วมมือร่วมใจกันทุกฝ่ายในสังคมเราทั้ง

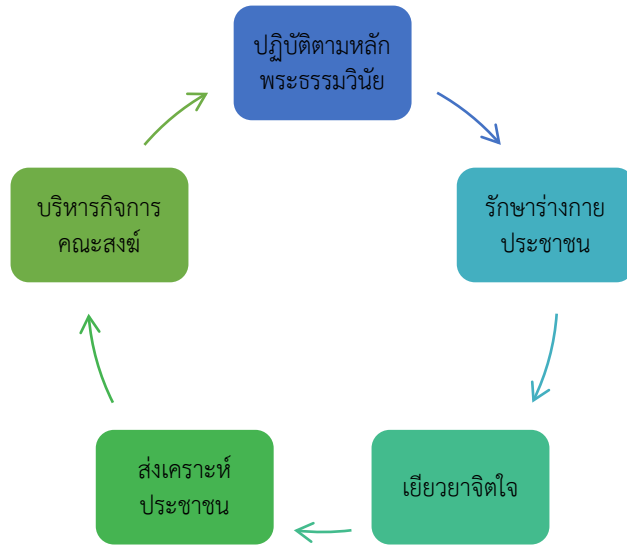
ฝ่ายธรรมะ...ฝ่ายโลก ในที่สุดสังคมไทย...ประเทศ ไทยก็กลายเป็น “ตัวอย่างที่ดี” ที่ประสบความสำเร็จในการหยุดยั้งเชื้อไวรัสร้ายจนติดอันดับต้นๆของโลกเลยทีเดียว

ประเด็นสำคัญน่าสนใจ...บางวัดยังมีความสามารถเปิดรับประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ด้วยการเปิดวัดให้ประชาชนที่ไม่มีเงิน ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและมาจุนเจือครอบครัว ได้มาทำงานรับจ้างภายในวัด มีทั้งที่พัก ให้เรียบริ้อย มีอาหารทั้งมือเช้า กลางวัน...เย็นไว้บริการ รวมถึงมีเงินเป็นค่าตอบแทนแรงงานอีกด้วย จึงเป็นภาพที่น่าอนุโมทนา น่าส่งเสริม น่านำไปเป็น “ตัวอย่างที่ดี” ให้กับวัดอื่นๆที่ต้องการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ตั้งงามในวงการพระพุทธศาสนา แต่วัดเช่นนั้นมิได้ช่วยเพียงทางกายเท่านั้น แต่ช่วยทางใจอีกด้วยโดยการรับผู้คนที่เคยได้รับความลำบากเหล่านั้นมาอยู่ภายในวัดแล้วโน้มน้าวให้มีพฤติกรรมเหมือนคนอยู่วัดคือ...ห่างเหินบุหรี สุรา ของมีเงินเมา การพนัน ซึ่งเป็นอบายมุขที่นำชีวิตให้ตกต่ำ ตรงกันข้าม...ได้ปรับปรุงตนเองโดยขยันขันแข็งทำหน้าที่ของตนเองที่ได้รับผิดชอบ ไม่เป็นคนสามชื้อคือ ขี้เกียจ ขี้ขโมย ขี้เมา เท่านั้นที่อยู่ได้ ...อยู่รอดอย่างแน่นอน นี่คือการใช้ธรรมะตามหลักธรรมคำสอนของพุทธองค์มาประยุกต์ใช้ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนให้เป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรซึ่งกันและกันได้ การเผยแพร่ธรรมะก็คละคล้าไปกับการทำกิจกรรมดังที่กล่าวมานี้อย่างได้ผล จึงขอให้ช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนให้มีมากขึ้นในหลายวัดต่อไป ตัวอย่างที่ดีได้มีให้เห็นแล้วและมีมานานแล้วหลายวัด ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้นคือ “วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี” เนื่องาบุญชาวบ้านอย่างแท้จริง“น้ำใจ” ของประมุขสงฆ์ไทย มหาเถรสมาคมของชาวพุทธ รวมถึง พระสงฆ์ในประเทศไทย การสนับสนุนของชาวพุทธไทยได้กลายเป็นการจุนเจือ...สร้างความศรัทธาให้กับชาวบ้านอย่างมีคุณค่าอนันต์สุดยากที่จะลืมลงได้ กลายเป็นประวัติศาสตร์ของการเกื้อหนุนกันในยามทุกข์ยาก กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวพุทธและชาวไทยในการใช้ศาสนสถานและศาสนบุคคลช่วยเหลือจุนเจือกัน“ขอให้ทุกท่านได้อนุโมทนาความดีที่เราได้พบเห็น ขอจงชื่นชมขอจงเกิดศรัทธาในพระสงฆ์ไทย และในพระพุทธศาสนาจนให้มากขึ้นเถิด สิ่งที่ดีในใจเราก็จะเกิดขึ้น ชีวิตเราก็จะดีขึ้น สังคมเราก็จะมีความสุขมากขึ้น” (ไทยรัฐฉบับพิมพ์, 2563)

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ ผู้เขียนเสนอการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่
(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ ที่นอกจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปจะพึงบริหารกิจการคณะสงฆ์แล้วในยุควิถีชีวิตใหม่ที่ต้องบริหารจัดการวัดให้พร้อมทั้งในด้านส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยรักษาศรัทธาเดิมที่มี เยียวยารักษาร่างกายประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด 19 ด้วยการแจกจ่ายสิ่งของ ตั้งศูนย์พักคอย เยียวยาจิตใจด้วยหลักธรรมะ สงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับผลกระทบให้พระสังฆาธิการคำนึงเสมอว่าหากประชาชน ชาวบ้านอยู่อย่างมีความสุขได้ พระภิกษุ สามเณรรวมถึงพระสังฆาธิการก็จะมีความสุขในร่มธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ลำบากในการปฏิบัติธรรมสมควรแก่อัตภาพตน

บทสรุป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่เน้นการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย เป็นที่พึงให้แก่ประชาชนทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ ปฏิบัติงานด้านสาธารณะสงเคราะห์ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและ พระภิกษุเป็นแกนนำ ในการจัดตั้งเป็นศูนย์กักตัวเพื่อสังเกตอาการด้วยสิ่งสำคัญคือต้องสื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชนโดยรอบเพื่อให้ผ่อนคลายความหวาดกลัวผู้ที่ต้องกักตัว ในกรณีการดูแลกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ผู้ป่วยติดเตียงในชุมชน สร้างกำลังใจให้แก่

ประชาชนในท่ามกลางวิกฤติการณ์ของโรคระบาดโดยประสานงานร่วมกับราชการ บ้าน และคณะสงฆ์จึงจะสามารถบริหารจัดการกิจกรรมสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ได้อย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.(มปป.). *ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ส.ค. 64 จาก

<https://www.tosh.or.th/covid-19/index.php/new-normal>

กองศาสนศึกษา กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

เฉลิมพล โสมอินทร์. (2546). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล.

ไทยรัฐฉบับพิมพ์. (2563). *น้ำใจพระสงฆ์ไทยยุคโควิด-19 ลามทุ่ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ส.ค. 64 จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1883812>

น้อย ปลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร. (2539). *การบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ใน “หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธา.

ผู้จัดการออนไลน์. (2564). *มจร.วัดไร่ขิง จัดทำสื่อ มจร.วัดไร่ขิง จัดทำคู่มือ "การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และชาวพุทธในยุค New Normal"*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ส.ค. 64 จาก

<https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9640000002289>

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2543). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์. (2541). *พระสงฆ์กับกรมการศาสนา ใน “กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา”*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิถีการบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน). (2526). *วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: เอกสารอัดสำเนา.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี). (2546). *ธรรมปริทัศน์“46”*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2549). *พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตร การบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2439). *การบริหารวัด*. กรุงเทพฯ: เอช ทีเพรช.
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2535). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ฉบับแก้ไขปรับปรุงพุทธศักราช 2525*. ใน ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 109 ตอนที่ 16 ประกาศเมื่อ 4 มีนาคม 2535.
- พระวิบูลธรรมวาที.(2537). *พระสังฆาธิการกับวัด ใน “ที่ระลึกงานสมโภชน์ฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ”*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชคุณ ชมชัดรัชมงคล. (2563). *ไวรัส ครีทธา และผลกระทบต่อวงการสงฆ์ มองธรรมะผ่านวิกฤติโควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 20 ส.ค.64 จาก <https://www.gqthailand.com/gq-hype/article/gq-hype-vol-17>
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. (2549). *คู่มือวิชาการโครงการอนุรักษ์วัด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ The Administration of Sangha affairs in education assistance in New Normal Era

พระอธิการชยุต เตชธรมโม (สุขธรรมมา)*

PhraadhikanChayut Tejadhammo (Sukdhamma)

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือแก่เด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้มีโอกาสรับการศึกษาตามกำลังสติปัญญา พร้อมทั้งเพื่อสร้างให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เช่น การส่งเสริมการศึกษาในสถานศึกษาและการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอนออนไลน์ รวมทั้งการนำหลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาปรับใช้กับการจัดการศึกษาของเด็กและเยาวชนในช่วงวิกฤติการณ์การระบาดของไวรัสโควิด 19

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์, การศึกษาสงเคราะห์, ยุควิถีชีวิตใหม่.

Abstract

This article aims to present the administration of Sangha affairs in education assistance in New normal era. It is an education arrangement for the general public to help underprivileged children have the opportunity to receive an education as well as to create quality

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: phrachayut1960@gmail.com

personnel able to live in society happily. For instance; promote education and establish scholarships in primary, secondary and tertiary education, provide educational materials for online teaching including the adoption of Brahma Vihara's 4 principles consisting of loving-kindness (Metta), compassion (Karuna), sympathetic (Mutita) and equanimity (Ubekkhā) to manage the education for children and youth during the COVID-19 crisis.

Keywords: Administratuib of Sangha affairs, Education assistance, New normal

บทนำ

ประเทศไทยนั้นมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตมาเพราะทั้งการเรียนรู้ การปลูกฝังความคิด รวมถึงการสร้างลักษณะนิสัยให้อยู่ในกรอบศีลธรรมความดี ก็เป็นสิ่งที่ศาสนาเข้ามามีส่วนในการพัฒนา ในปัจจุบันนี้สังคมไทยนั้นก็มีปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่จำเป็นจะต้องมีการแก้ไขทั้งทางด้านจิตใจ ด้านสิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม กิจกรรมในสังคมต่างๆ จากเหตุผลดังกล่าว พระสงฆ์ในฐานะที่สัมพันธ์ใกล้ชิด และเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญในสังคมจึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องปรับและเพิ่มบทบาทในการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อดีตทำงานในเชิงรับ เปลี่ยนเป็นเชิงรุกเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่ซึ่งพระสงฆ์ไม่ได้ทำเฉพาะหน้าที่ในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังได้ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมในด้านต่างหลายด้านด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในด้านนั้นคือด้านการศึกษาสงเคราะห์ ดังกล่าว

วัดมีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทยแทบทุกด้าน ในอดีตที่ผ่านมา นั้นวัดจัดว่า เป็นสถาบันหลักของชุมชน และเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลและกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ไหว้พระและกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น อันแสดงออกทางด้านขนบธรรมเนียมและประเพณีต่างๆซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิต ผู้อนุรักษ์และผู้สอนศิลปะแก่ประชาชนเป็นที่ปรึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม แม้กระทั่งปัญหาครอบครัว เป็นสถานสงเคราะห์ ประชาชนผู้ยากไร้หรือในคราวมิถย เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้สงคราม เป็นต้น เป็นสถานพยาบาล เป็นที่

พักคนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบปะกันหนุ่มสาวพบกันในเวลาว่างวัด เป็นสถานบันเทิง จัดงานเทศกาลหรืองานฉลองต่างๆของชาวบ้าน เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทของชาวบ้าน เป็นคลังพัสดุ เช่น ถ้วยชาม โต๊ะเก้าอี้เพื่อให้ชาวบ้านมาขอยืมเมื่อมีงาน เป็นศูนย์การปกครองท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน อบต. หรือฝ่ายปกครองใช้เป็นสถานที่ประชุม เป็นสถานศึกษาของชุมชน พระภิกษุสามเณร ลูกหลานของชาวบ้านได้อยู่อาศัยและเล่าเรียนที่วัด เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทั้งหลาย เป็นห้องสมุดชาวบ้าน เป็นที่เก็บเอกสารต่างๆ ตั้งแต่ตำรายาตำราหมอดูนิทานธรรมไปจนถึงพระไตรปิฎก เป็นต้น (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2544, 47)

1. การบริหารกิจการคณะสงฆ์

1.1 ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจาก การปกครองนั้นมีใช่เป็นจุดหมายในตัวแต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกลงในเชิงปฏิปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ เป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดีแต่เป็นการปกครอง แบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539, 78)

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่สำคัญมากปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอน และการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการบริหารและปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือ ระบบกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกล่าสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมียอยู่แล้ว

ตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกลา การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกลาทั้งในด้านความประพฤติความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม (พระไพศาล วิสาโล, 2546, 276-277)

พระพรหมโมลี(สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น พระสังฆาธิการ เป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากพุทธบริษัทให้เป็นผู้ดำเนินกิจการด้านต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจึงสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ การกิจของพระสังฆาธิการนั้น นอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัทแล้ว ยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาอีก 6 ด้าน กล่าวคือ งานการปกครอง งานการศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการภาระงานด้านต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นล้วนต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้น ๆ อย่างเพียงพอจึงจะสำเร็จลุล่วงดังหมายได้ (พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), 2549, ข)

พุทธทาสภิกขุ ได้พูดถึงการบริหารว่า เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญากระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยสติปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, มปป., 9-12)

สรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ จะเป็นไปโดยเรียบร้อยดีงามได้ตั้งเจตนารมณ์ของกฎมหาเถรสมาคมนั้น ต้องอาศัยพระสังฆาธิการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ขับเคลื่อนภารกิจทั้ง 6 ด้าน ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระศาสนาต่อไป

2. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์

2.1 ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540, 48-49)

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์ เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติ และพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติตั้งแต่วัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติ อีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์แต่โดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษา เพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษาทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา

พระราชสีมาภรณ์ (โอกาส นิรุติเมธี) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร (พระราชสีมาภรณ์ (โอกาส นิรุติเมธี), 2539, 130)

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มี ความรู้ความเข้าใจหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อม แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียน

เอกชนกรกุลของวัดการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา (กรมการศาสนา, 2522, 5-6)

บุญศรี พานะจิตต์ ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ ว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตน และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการ ศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจาก การศาสนศึกษา หรือบุคคล ผู้กำลังศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ 1. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2. โรงเรียนกรกุลของวัดในพระพุทธศาสนา 3. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ 4. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 5. โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด (บุญศรี พานะจิตต์, 2545, 20)

ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการ ดังนี้ (ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง, 2547, 193)

1. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ
  - ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 1-3
  - ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 4-6
  - ชั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1-3
  - ชั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

หลักสูตรการสอน จะมี 2 ประเภท คือ วิชาบังคับ ได้แก่ ประวัติพระพุทธศาสนา วิชาธรรมและศาสนพิธี ประเภทที่ 2 คือ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกวิชาตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นความพร้อมของโรงเรียน ความต้องการของท้องถิ่น และความเหมาะสมของเวลางบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

2. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย 3-4 ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

3. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน

มานพ พลไพรินทร์ ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ไว้หลายความหมาย เช่น หมายถึงการให้การ สงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนหรือการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา (มานพ พลไพรินทร์, 2534, 18)

ผู้เขียนสรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือแก่เด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้มีโอกาสรับการศึกษาตามกำลังสติปัญญา พร้อมทั้งเพื่อสร้างให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข สามารถจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา

3. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่

โควิด 19 เป็นโรคติดต่อร้ายแรง รัฐบาลให้ความสำคัญในการวางมาตรการป้องกัน เพื่อลดและจำกัดการระบาด การวางมาตรการจัดการระบาดของโรคในครั้งนี้ มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ต้องปรับตัวอย่างมาก เช่น มาตรการ Social distancing ส่งผลกระทบการทำงาน การศึกษา การดำเนินวิถีชีวิตหลายอย่าง ต้องปรับเปลี่ยน มีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้น จนเป็นการปรับตัวเข้าสู่ชีวิตวิถีใหม่ (New normal) ด้วยการใช้เทคโนโลยีช่วยดำเนินงานด้านต่าง ๆ เพื่อลดการแออัด ฯลฯ โครงการความช่วยเหลือของรัฐบาลก็ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแบบเต็มรูปแบบ เช่น การลงทะเบียนขอรับการช่วยเหลือจากผลกระทบโควิด 19 ในโครงการเราไม่ทิ้งกัน ลงทะเบียนเกษตรกร การใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ โครงการกระตุ้นเศรษฐกิจ เกี่ยวด้วยกัน โครงการคนละครึ่ง เป็นต้น ประชาชนได้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปจากเดิม เช่น การทำงานจากบ้าน การเรียนการศึกษาออนไลน์ การซื้อขายของบนแพลตฟอร์มดิจิทัล การใช้เงินแบบดิจิทัล สิ่งเหล่านี้เป็นวิถีใหม่ที่เริ่มคุ้นเคยชีวิตวิถีใหม่จึงเกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จำเป็นต้องวางรากฐาน ความรู้ความเข้าใจเพื่ออยู่กับโลกดิจิทัล มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต ที่เป็นการผสมผสานการดำเนินชีวิตบนโลกกายภาพ (Physical) กับโลกเสมือนที่เรียกว่า โลกไซเบอร์

(Cyber) ที่มีแพลตฟอร์มการบริการแบบดิจิทัล (Digital service platform) ความสำคัญจึงอยู่ที่ประชาชนต้องพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ และความฉลาดทางดิจิทัล เพื่อเตรียมพร้อมสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัล

บทเรียนออนไลน์ที่จัดทำนี้ นอกจากให้ความสำคัญกับเรื่องชีวิตวิถีใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับทักษะความฉลาดทางดิจิทัล และการเป็นพลเมืองดิจิทัลแล้ว ยังเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่เท่าทันต่อสื่อใหม่ (New media) ให้มีความสำคัญในเรื่องการคิด การวิเคราะห์ ความเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การประมวลผลข่าวสาร การแยกแยะและไม่หลงเชื่อข่าวปลอม และให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อดูแลปกป้องตัวเอง ดูแลข้อมูลส่วนตัว ความเสี่ยงด้านความมั่นคงปลอดภัยทั้งของตัวเองและสังคม

จุดมุ่งหมายของบทเรียนจึงเป็นพื้นฐานที่นักเรียน และประชาชนควรได้เรียนรู้ในเบื้องต้น เข้าใจถึง สิทธิ หน้าที่ คุณธรรม จริยธรรม และกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องข้องกับเทคโนโลยีดิจิทัล เนื้อหาที่สำคัญระดับพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เพื่อลดความเสี่ยงในการดำรงชีวิตในยุควิถีใหม่

การสร้างบทเรียนออนไลน์ ในรูปแบบ MOOC เป็นสื่อการเรียนรู้ให้กับนักเรียน และประชาชนทั่วไป เน้นให้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยวางเค้าโครงเนื้อหา เป็นโมดูลขนาดเล็ก ๆ รวมกันเป็นบท เพื่อเรียนได้ตามเวลาที่มี และเรียนต่อเนื่องได้จนจบหลักสูตร โดยเป้าหมายผู้เรียนตั้งแต่นักเรียน ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และประชาชนทั่วไป โดยผู้เรียนเข้าเรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา ได้จำนวนมาก ไร้ขอบเขตจำกัด ใช้อุปกรณ์ได้ตั้งแต่สมาร์ตโฟนถึงพีซี เมื่อเรียนจบ จะได้ประกาศนียบัตรดิจิทัล ออกให้ทันที นักเรียนสามารถนำเก็บใบแฟ้มสะสมงานของตนเองได้ โดยเทียบผลการเรียนขนาด 0.5 หน่วยกิต หรือเทียบการเรียนการสอนตามตารางเรียนของนักเรียน 8 สัปดาห์ ๆ ละหนึ่งชั่วโมง ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มปป.)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ โดยในสถานการณ์โควิด-19 ระบาด เราควรเปลี่ยนให้ทุกๆ ที่กลายเป็นโรงเรียน เพราะการเรียนรู้ยังต้องดำเนินอยู่แม้นักเรียนไม่สามารถไปโรงเรียนตามปกติ ในหลายประเทศที่ประกาศมาตรการปิดโรงเรียน รัฐบาลมักจะออกมาตรการด้านการเรียนรู้รองรับ ด้วยการเรียนทางไกลรูปแบบต่างๆ โดยพิจารณาจากเงื่อนไขความพร้อมด้านอุปกรณ์ ความพร้อมของพ่อแม่ และความพร้อมตามช่วงวัยของเด็ก โดยโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาศาสนาศึกษาดังกล่าวข้างต้นล้วนได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด 19

โดยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ ผู้บริหารวัดโดยตำแหน่งและหน้าที่คือเจ้าอาวาสในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์นั้น ต้องให้สถานศึกษาปฏิบัติตามข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งวัดเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน โดยพระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ได้กล่าวโดยสรุปว่า วัดเปรียบเหมือน

1) วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใด ไม่มีการเผยแผ่ธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชนวัดนั้นจะเริ่มเสื่อม

2) วัดเป็นโรงพิมพ์ คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ

3) วัดเป็นโรงละคร คือ การจัดที่ส่วนหนึ่งสำหรับไว้การแสดงพื้นบ้าน

4) วัดเป็นโรงพยาบาล คือ วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพอนามัย อาจเป็นแหล่งรวบรวมสมุนไพรต่างๆ และสงเคราะห์ประชาชนทั้งกายและใจด้วยการบำบัดรักษา

5) วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด เจ้าอาวาสต้องมีบทบาทในโรงเรียนในบางครั้งร่วมกันเป็นโรงเรียนวัด

6) วัดเป็นโรงแรม หมายความว่า การต้อนรับสาธุชนเป็นการปฏิสนธิ์ที่พึงพิงสำหรับอาคันตุกะ หรือ เป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

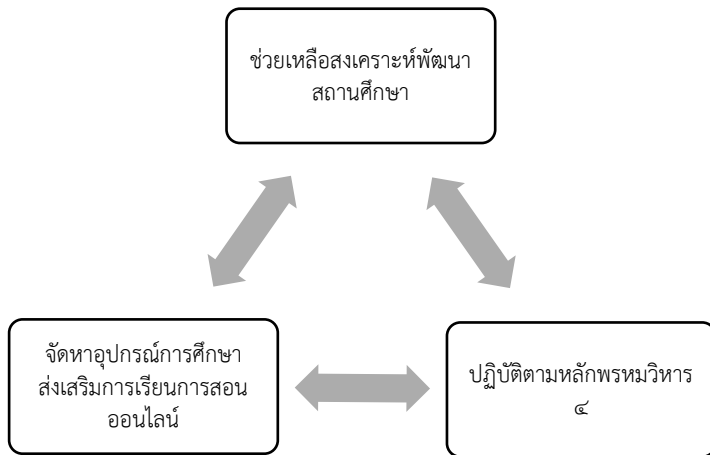
7) วัดเป็นโรงงาน หมายความว่า วัดต้องมีการก่อสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีความสำคัญกับงานช่างหรือการผลิตช่าง (กรมการศาสนา, 2543, 132-138)

โดยแนวคิดในเบื้องต้นสอดคล้องกับ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษา สงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาวิชาการและวิชาชีพ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนของฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อให้คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทุกคนสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2540, ก.) จากแนวคิดเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ผู้บริหารวัดซึ่งเป็นเจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลส่งเสริมการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งในยุควิถีใหม่ต้องสนับสนุนในเรื่องสื่อ และเทคโนโลยีในการเรียนการสอน ประกอบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนด้วยหลักพรหมวิหาร ซึ่งเป็นหลักธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่ (อภิ.วิ.(ไทย) 35/341/369.) 1) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับ สุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิด การมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่ เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น 2) กรุณา ความ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ 3) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุข หรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมี ความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มี มุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง 4) อุเบกขา การรู้จักวาง เฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่ว ย่อมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรตีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่ เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ใน ลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม 4 อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษา สงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ผู้เขียนเสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้าน การศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่
(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ด้วยการบริหารจัดการสงเคราะห์ตามความเหมาะสมทั้งในการส่งเสริมการศึกษาในสถานศึกษาและการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยหลักพรหมวิหาร 4

บทสรุป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือแก่เด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้มีโอกาสรับการศึกษาตามกำลังสติปัญญา พร้อมทั้งเพื่อสร้างให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข สามารถจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาด้วยการบริหารจัดการสงเคราะห์ตามความเหมาะสมทั้งในการส่งเสริมการศึกษาในสถานศึกษาและการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

ด้านสื่อการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 ให้เด็กและเยาวชนผ่านพ้นวิกฤติการณ์การระบาดของโควิด 19

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). *วัดพัฒนา 43*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กรมการศาสนา. (2522). *คู่มือครูจริยศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

บุญศรี พานะจิตต์. (2545). *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2549). *พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกวิกฤต*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี). (2539). *พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พุทธทาสภิกขุ. (มปป.). *การบริหารธุรกิจแบบพุทธ*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ไพบุลย์ เสียงก้อง. (2547). *หลักการบริหารงานในวัด" ในอบรมบาลีก่อนสอบภาค 4 ปีที่ 3*. ปทุมธานี: สื่อตะวัน.

มานพ พลไพรินทร์. (2534). *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: ชุตินิพนธ์พิมพ์.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (มปป.). *ชีวิตวิถีใหม่และความฉลาดทางดิจิทัล*. สืบค้นเมื่อ 20 ส.ค. 64 จาก <https://learningdq-dc.ku.ac.th/>

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์. (2540). *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2544). *เอกสารประกอบการฝึกรอบบรมหลักสูตรโครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลูกเสือสำรอง : กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม Scout Reserve: The activities to promote Social Responsibility

สุธีร์ เจริญวรรณ*

Suthee Khruewan

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอกิจกรรมลูกเสือสำรองที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน โดยเริ่มจากการมีความรับผิดชอบต่อตนเองในเบื้องต้น การรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตนให้เหมาะสม รวมทั้งจิตสำนึกในการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม กิจกรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของลูกเสือสำรอง เช่น การปลูกฝังหลักธรรมทางศาสนาให้แก่เด็กและเยาวชน การสอนให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และรักประเทศชาติของตน การยอมรับและให้ความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติและยึดมั่นในคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ

คำสำคัญ: ลูกเสือสำรอง, กิจกรรม, ความรับผิดชอบต่อสังคม.

Abstract

This article aims to present the activities of the scout reserve to promote social responsibility which starts from self-responsibility, do one's duty and behave properly as well as awareness of creating benefits for society. The scout reserve's activities to encourage social responsibility are; instilling the religious principles in children and youth, loyal to the King and love their country, acceptance and respect for others honor and

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: surachaihongtrakool@gmail.com

dignity, self-responsibility and social responsibility as well as upholds the scout reserve's vows and rules.

Keywords: Scout Reserve, Activities, Social Responsibility.

บทนำ

โครงสร้างของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีแนวทางให้มีการพัฒนาผู้เรียนด้วยกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างครบวงจรนับแต่ได้ศึกษาให้มีการวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ (กรมวิชาการ, 2551) กิจกรรมลูกเสือเป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายพัฒนาผู้เรียน เมื่อจะดำเนินกิจกรรมดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ จึงต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพด้วย ดังในงานของสุรีย์ บุญรักษา (2552) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี พบว่า ปัญหาสำคัญในการบริหารกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียน ได้แก่ ความจำกัดของงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียน ความใส่ใจของครูต่อการจัดกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียน และความจำกัดของงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาผู้บังคับบัญชาลูกเสือและลูกเสือ ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ความรู้สึกรับผิดชอบ เป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบเคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริต การที่บุคคลมีลักษณะความรับผิดชอบ จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น สงบสุข นอกจากนี้ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งนักเรียนเป็นบุคลากรสำคัญที่จะจบการศึกษาออกไปเพื่อเป็นทำหน้าที่ในการพัฒนาผู้เรียนเริ่มตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียน วัยเด็ก วัยรุ่นจนกระทั่งวัยผู้ใหญ่ ให้เจริญเติบโตขึ้นมาเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ การศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทุกด้าน ทั้งด้านสติ ปัญญา ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม โดยพัฒนาการด้านสติปัญญาสมองทำหน้าที่ด้านการคิด ร่างกายทำหน้าที่ด้านทักษะกระบวนการเรียนรู้และการใช้เหตุผลที่เป็นระบบจิตใจ อารมณ์ สังคมทำหน้าที่ในการปรับตัวจากกระบวนการเรียนรู้วิชาการหลากหลายสาขา เพื่อพัฒนาให้เป็นคนที่สมบูรณ์มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้ความสามารถไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันให้อยู่รอดในสังคมแวดล้อม ที่มีการ

ปรับเปลี่ยนตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2553, 39)

ทั้งนี้ ความรับผิดชอบ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อนักเรียนทุกคนเพราะการที่นักเรียนจะประสบความสำเร็จในการเรียนนั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การเรียนของตนเป็นสำคัญเพราะนักเรียนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานทุกอย่างตามเป้าหมายได้ทันเวลา เกิดความก้าวหน้าในการเรียนรวมถึงการได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่นอีกด้วย แต่ถ้าขาดความรับผิดชอบแล้วจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ และยังขาดความเชื่อถือจากคนอื่นด้วย จึงกล่าวได้ว่าความรับผิดชอบมีความสำคัญและควรปลูกฝังให้เกิดกับนักเรียนทุกคน ซึ่งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า ความรับผิดชอบทางการเรียนเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของบุคคลที่มีสำคัญและจำเป็นต้องปลูกฝังให้นักเรียน เพื่อให้เป็นนักเรียนที่ดีและพลเมืองดีของประเทศชาติต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าคนดีและคนเก่งซึ่งเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสูงที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงได้ต้องเคารพกฎหมาย ทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบสูง และรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ยังได้กำหนดให้มีการการพัฒนาเยาวชนไว้หลายด้านที่สำคัญด้านหนึ่งคือ ให้มีความรับผิดชอบสูงทั้งในการเรียนและการทำงาน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะปลูกฝังและพัฒนาให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนให้มากที่สุดเพื่อประสบความสำเร็จในการเรียนอาชีพการงานในอนาคตต่อไป โดยกิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นกิจกรรมสำคัญในรายวิชาลูกเสือสำรองให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีประเด็นที่น่าสนใจนำเสนอ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับลูกเสือสำรอง

ลูกเสือสำรองมีชื่อในภาษาอังกฤษที่แปลว่า “ลูกหมาป่า” หมายถึง หมาป่าที่มีอายุน้อย ส่วนคำว่า “ลูกเสือ” หมายถึงนักสอดแนมและเป็นผู้พิสูจน์ตัวเองว่าเป็นคนเก่งที่สุดจนได้รับ ฉายาว่า “หมาป่า” ลูกเสือเด็ก ๆ จึงได้ชื่อว่า “ลูกหมาป่า” เราเรียกว่า “ลูกเสือสำรอง”

ลอร์ด เบเดน โพเอลล์ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “บี.พี.” แห่งกิลเวลล์ เป็นผู้ให้กำเนิดการลูกเสือ วงการลูกเสือโดยทั่วไปถือว่าการที่ บี.พี. นำเด็กไปทดลองอยู่ค่ายพักแรมที่เกาะบราวน์ซี เมื่อปี ค.ศ.1907 (พ.ศ.2450) เป็นการเริ่มต้นของการลูกเสือโลก จึงบันดาลให้เกิดลูกเสือสามัญและเพื่อเป็นการวางรากฐานกิจการลูกเสือในจิตใจของเด็กตั้งแต่เยาว์วัย บี.พี. จึงได้จัดตั้งกองลูกเสือสำรองขึ้นเมื่อ ค.ศ.1916(พ.ศ.2459) โดยรับ

เด็กตั้งแต่อายุ 8 ขวบขึ้นไปการฝึกอบรมให้ลูกเสือสำรองรู้จักปรับตัวเองให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย โดยให้เริ่มเรียนรู้จากการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรม โดยร่วมมือทำงานในกองลูกเสือสำรองซึ่งเรียกว่า “แพ็ค” ลอร์ด เบเดน โพเอลล์ นำนินยายเรื่องป่าดงพงพีของริดยาร์ด คิปลิง มาเล่าให้เด็กฟังเป็นอุทาหรณ์เพื่อให้เด็กรู้จักคิด รู้จักเชื่อฟังผู้ใหญ่ และรู้หน้าที่ของตนเอง สำหรับประเทศไทย ได้จัดตั้งกองลูกเสือสำรองขึ้นเป็นกองแรก เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2501 (ศราวุธ เชื้อนคำ, 2564)

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานกำเนิดเสือป่าได้ 2 เดือน ซึ่งในระยะเวลานั้นก็กิจการเสือป่าได้ดำเนินไปอย่างเป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง เห็นได้จากการเพิ่มจำนวนสมาชิกของเสือป่าที่มากขึ้น และกิจการเสือป่าถูกจำแนกออกไปเป็นกองเสือป่าประเภทต่างๆ อีกมาก แม้จะทรงพอพระราชหฤทัยเพียงใด พระองค์ก็ไม่เคยที่จะยุติในพระราชดำริที่จะเป็นประโยชน์ ต่อประเทศชาติ ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่ากิจการเสือป่านั้นแม้จะประสบผลสำเร็จเพียงใด แต่สมาชิกรุ่นเป็นผู้ใหญ่แต่ฝ่ายเดียว ทั้ง ๆ ที่บ้านเมืองนั้นประกอบด้วยพลเมืองหลายช่วงวัย เด็กผู้ชายทั้งหลายก็เป็นผู้ที่สมควรจะได้รับการฝึกฝน และปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติไปพร้อมๆ กับการฝึกฝนให้มีความรู้ และทักษะในทางเสือป่าด้วย เพื่อว่าในอนาคตเมื่อเติบโตขึ้นจะได้ประพฤติตัวให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเกิดเมืองนอน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พุทธศักราช 2468 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงรับราชการระต่อจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โดยทรงรับตำแหน่งเป็น นายกสภการกรมการกลางลูกเสือ ซึ่งมีหน้าที่กำหนดนโยบาย และอนุมัติงบประมาณ ทรงโปรดเกล้าให้คัดเลือกนักเรียน 2 คน เข้าร่วมประชุมในเรื่องเกี่ยวกับลูกเสือรุ่นใหญ่ ที่ประเทศอังกฤษ คือ นายปุ่น มีไผ่แก้ว และ นายประเวศ จันทนยิ่งยง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 มีปรากฏการณ์สำคัญของกิจการลูกเสือที่ต้องจารึกไว้คือ 1) การมีตราสัญลักษณ์ประจำคณะลูกเสือเป็นครั้งแรก เพื่อให้เข้ากับหลักสากลที่ลูกเสือทั่วโลกต่างก็มีตราสัญลักษณ์ของตนเองทั้งสิ้น โดยใช้สัญลักษณ์ลูกเสือโลก คือรูป เฟอร์ เดอ ลีร์ ประกอบกับรูปหน้าเสือ มีอักษรจารึกด้านล่างว่า เสียชีพอย่าเสียสัตย์ 2) มีการออกพระราชบัญญัติลูกเสือขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2482 ที่กำหนดให้คณะลูกเสือแห่งชาติมีสถานะเป็นนิติบุคคล จากนั้นมีการโอนทรัพย์สินเดิมของกิจการเสือป่าให้เป็นทรัพย์สินของคณะลูกเสือแห่งชาติ 3) ภาวะขงกั้นทางการเมืองระดับโลก ในระหว่าง พ.ศ. 2479 โดยปกติจะมีการจัดงานวันกำเนิดลูกเสือที่กำหนดให้จัดมีขึ้นในทุกวันที่ 1 กรกฎาคม แต่ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว จึงได้มีการ

จัดสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน และเพื่อเทิดพระเกียรติและประดิษฐานไว้ที่หน้าสวนลุมพินีดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

จนกระทั่งรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ที่ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระองค์ทรงปฏิบัติราชการกิจในฐานะกษัตริย์ ในหลายๆ ด้าน กิจการลูกเสือเป็นกิจการที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ได้รับการฟื้นฟูหลังจากการขึ้นครองราชย์ โดยมีการออกเป็นพระราชบัญญัติ ใน พ.ศ.2490 ในรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ (ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับพระราชบัญญัติ พ.ศ.2482) แต่มีบทบัญญัติเพิ่มเข้ามาให้พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์คณะลูกเสือแห่งชาติ จากสภาพดังกล่าวทำให้ลูกเสือกลับมามีบทบาทในสังคมอีกครั้ง พร้อมกันนั้นในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลศรีนครินทร์ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ทรงพระเยาว์ ได้ทรงโปรดกิจกรรม “ลูกเสือ” เนื่องด้วยได้ออกกำลังกาย ทั้งเป็นจุดเชื่อมโยงไปสู่การตัดสินพระทัยศึกษาวิชาทหารจากสถาบันชั้นนำ จนได้รับการยกย่องในระดับสากล” (สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ, 2564)

2. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือการยอมรับรู้แล้วกระทำตอบสนองด้วยความสมัครใจต่อสิ่งที่ต้องกระทำในฐานะที่เป็นหน้าที่ของตน ไม่ใช่เพียงแค่วางใจหรือรับอยู่ในใจ (พุทธทาสภิกขุ, 2551, 376)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2553, 59-67) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า เกิดจากความสำนึกมีความตระหนักรู้ในหน้าที่และคิดจะหาหนทางที่อย่างสมบูรณ์ด้วยความเต็มใจ ความรับผิดชอบหมายถึง การแสดงออกถึงความมุ่งมั่น ในการปฏิบัติหน้าที่ของนักเรียน ทั้งในส่วนที่ศึกษาเล่าเรียน ในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมดังต่อไปนี้

1. เอาใจใส่และเพียรพยายามในการทำงาน
2. ยอมรับในการกระทำของตนเอง
3. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
4. รู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
5. ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นและรักษาสิทธิของตนเอง
6. ตรงต่อเวลา

7. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
8. ดูแลรักษาส่วนรวมเสมือนเป็นของตน
9. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, 944) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบว่า หมายถึงยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรืออยู่ในความดูแลของตน

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึงความสนใจความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น หน่วยงานศึกษานิเทศก์ ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่าหมายถึง การมีความมุ่งหมายตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายยอมรับผลการกระทำนั้นและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจำแนกความรับผิดชอบไว้เป็น 4 ด้าน คือ 1) ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน 2) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา 3) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว 4) ความรับผิดชอบต่อสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, 8)

ก่อ สวัสดิ์พานิช (2551, 54) เสนอเป็นแนวคิดที่ว่า ความรับผิดชอบเป็นการควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้รวมถึงการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ถูกต้องตามเกณฑ์ด้วย คนที่มีความรับผิดชอบย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือของคนคุณสมบัติด้านความรับผิดชอบจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของมนุษย์ นอกจากนี้ จำเนียร ชวงโชติ และคนอื่นๆ (2551, 5) เสริมประเด็นในเรื่องเดียวกันว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล ซึ่งผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบเคารพสิทธิของผู้อื่นทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต โดย Opkin ได้เสนอไว้ว่า การเลือกทำงานแล้วรับผลจากการกระทำนั้นจัดเป็นความรับผิดชอบที่จะพึงดำเนินการและเกิดขึ้น (Opkin, 2007, 151)

Glasser (2005, p. 13) ได้ให้นิยามความหมายของความรับผิดชอบไว้คือ การที่บุคคลมีความสามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยไม่ขัดขวางต่อสิทธิและความต้องการของบุคคลอื่นจากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่าความรับผิดชอบ คือ ความตั้งใจเอาใจใส่ในการเรียนและการปฏิบัติหน้าที่ ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความพยายามด้วยความเอาใจใส่เพื่อให้งานนั้นสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหมายเอาไว้ และทำให้เสร็จทันเวลาตามที่นัดหมายเอาไว้ พร้อมทั้งยอมรับในผลงานของตนเองทั้งที่ดีและไม่ดี และนำมาแก้ไขเพื่อให้งานนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Glasser, 2005, 13)

2.2 ลักษณะของความรับผิดชอบ

พระเมธีธรรมาภรณ์ กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบว่า มีลักษณะ 3 ประการ คือ 1) ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ 2) ไม่ละทิ้งหน้าที่ 3) ไม่ทุจริตต่อหน้าที่

กรมการศาสนา กล่าวว่าบุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. ชื่อตรงต่อหน้าที่
2. สำนึกรู้สึกรับผิดชอบต่อภาวะและฐานะของตน
3. รู้จักวางแผนและทำงานอย่างมีระบบ
4. มุ่งมั่น ในวิชาความรู้และความสามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงานทุกประการ
5. ยอมรับผลสำเร็จและความล้มเหลวแห่งการกระทำในการปฏิบัติงานที่ทุก

อย่าง

6. พยายามปรับปรุงแก้ไขหน้าที่การทำงานที่บกพร่องให้สมบูรณ์
7. พยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อย รวดเร็ว ด้วยความเต็มใจ

และจริงใจ

กรมสามัญศึกษา ได้ให้ความสำคัญแก่คุณลักษณะของความรับผิดชอบด้านการเรียนและได้กำหนดไว้เป็นเป้าหมายสำคัญข้อหนึ่งในการพัฒนาการศึกษาโดยระบุขอบข่ายพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบของเด็กนักเรียนไว้ว่า จะต้องเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ มีวินัยในตนเอง มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรค รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติตามหน้าที่อย่างเคร่งครัดมีความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้ผลการเรียนดีขึ้นเรื่อย ๆ (กรมการศาสนา กองศาสนาศึกษา, 2551, 42-43)

2.3 ประเภทของความรับผิดชอบ

กรมการศาสนา (2551, 42-43) ร่วมกับคณะกรรมการจัดทำคู่มือการปลูกฝังค่านิยมของกลุ่มนักบริหารกลุ่มสื่อสารมวลชน กลุ่มสมาคมมูลนิธิ และกลุ่มพัฒนากำลังคน โดยได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 3 ประเภท (1) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการสำนึกในหน้าที่และมีบทบาทต่อตนเอง สำนึกในหน้าที่และบทบาทของตนเองโดยปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยความสามารถของตนเอง มีการวางแผนในการทำงาน เข้าใจแผนงาน และปฏิบัติตามแผนงานจนงานสำเร็จตามจุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกันนั้นต้องยอมรับในผลการกระทำของตนและยินดีหาวิธีแก้ไขถ้า

หากมีข้อบกพร่องและทำงานให้เสร็จทันตามเวลาที่กำหนด (2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง รู้จักตระหนักถึงหน้าที่ของตนในครอบครัวปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาทเพื่อความผาสุกของครอบครัว ร่วมกิจกรรมของครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญ

(3) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม รู้จักเสียสละหน้าที่ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ปฏิบัติตนตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม

การศึกษาแนวทางการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม ตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาซึ่งมี 4 ด้าน (กรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์, 2551, 62-69) คือ 1) ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายด้วยความขยันหมั่น เพียร อดทน เข้าห้องเรียนและส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่นัดหมาย เมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจในบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้าเมื่อทำแบบฝึกหัดผิดก็ยอมรับว่าผิดแล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเองอยู่เสมอ 2) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์เกียรติยศชื่อเสียงของสถานศึกษาช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานศึกษา ไม่ขีดเขียนฝาผนังห้องเรียนห้องน้ำแต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อยไม่ทะเลาะวิวาทกับนักเรียนโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนเมื่อเขาเหล่านั้นสำคัญผิดที่จะส่งให้โรงเรียนเสื่อมเสียเกียรติ ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนตามความสนใจและความสามารถของตนเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนเช่นเป็นนักกีฬาแต่คำขวัญ เรียงความ และอื่น ๆ 3) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนตั้งใจช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตนและรู้จักแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัวช่วยแก้ปัญหาการที่สมาชิกไม่เข้าใจกันช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านและอื่นๆ 4) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคมอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

พุทธทาสภิกขุ (2551, 378) อธิบายว่า การทำงานแบบใดๆ โดยไม่รู้สีกตัว มีระดับมากน้อยแตกต่างกัน คนที่ทำงานด้วยความพอใจ ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ใคร่ครวญ อยู่เสมอนั้น เรียกว่า มีอิทธิบาท 4 ประการ มีการปฏิบัติโดยไม่ได้ตั้งตัว ซึ่งอิทธิบาททั้ง 4 ประการนี้ ถ้าปฏิบัติได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมที่จะประสบความสำเร็จดังประสงค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นว่าความรับผิดชอบต่อสังคมเริ่มจากการมีความรับผิดชอบต่อนองในเบื้องต้นก่อนเริ่มจากการรู้จักสำนึกในหน้าที่และบทบาทของตนเองโดยปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยความสามารถของตนเอง รู้จักตระหนักถึงหน้าที่ของตนในครอบครัวปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาทเพื่อความผาสุกของครอบครัว รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม

3. ลูกเสือสำรอง: กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม

กิจกรรมลูกเสือเป็นกิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ที่ปฏิบัติด้วยตนเอง ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ – เนตรนารี โครงการ ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์ สำคัญ ได้แก่ 1) เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา 2) เพื่อฝึกภาวะผู้นำให้แก่ นักเรียน กล้าคิด กล้าทำ และ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง 3) เพื่อให้ นักเรียนรู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 4) เพื่อให้ นักเรียนมีทักษะในการปฏิบัติกิจกรรมและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

กระบวนการลูกเสือ เป็นกลไกในการพัฒนาเยาวชน ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาฝึกอบรมเด็กให้เป็นพลเมืองดี มีความเชื่อต่อระบบชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและศาสนาแต่อย่างใด

กระบวนการลูกเสือ มีหลักการสำคัญ 5 ประการ โดยสรุปคือยึดหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ เสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม ยึดมั่นในระบบสถาบันพระมหากษัตริย์ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมประเทศชาติ เป็นต้น

ขอบข่ายกิจกรรมลูกเสือสำรอง

กิจกรรมลูกเสือสำรองเป็นกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันให้รู้จักเสียสละ และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และวิถีชีวิตตามระบบประชาธิปไตย การจัดกิจกรรมลูกเสือสำรองให้เป็นไปตามข้อบังคับคณะลูกเสือแห่งชาติ

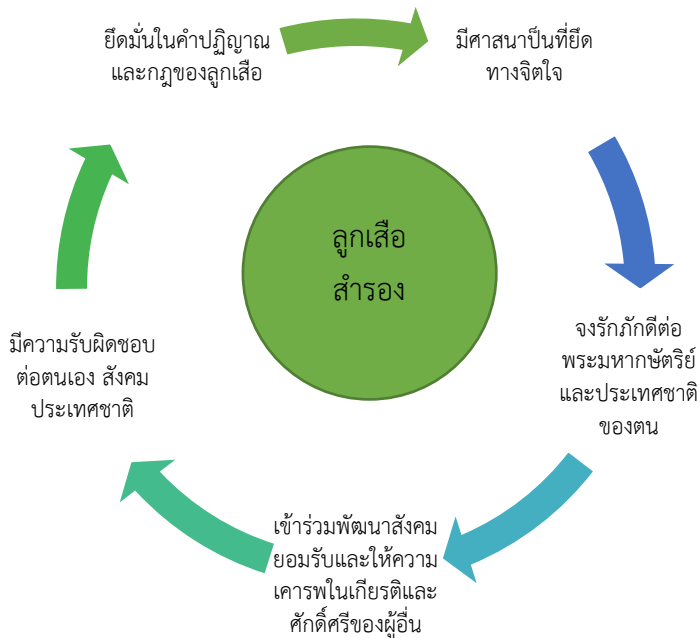
ให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดหลักสูตรออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ลูกเสือสำรอง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ได้แก่ เตรียมลูกเสือสำรอง และดาวดวงที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ดาวดวงที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ดาวดวงที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

2. ลูกเสือสามัญ เนตรนารี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ได้แก่ ลูกเสือสามัญ เนตรนารีตรี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ลูกเสือสามัญ เนตรนารีโท ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ลูกเสือสามัญ เนตรนารี เอก ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (โรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี, 2564)

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับลูกเสือสำรอง: กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

ภาพที่ 1 ลูกเสือสำรอง : กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม (ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึง กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของ ลูกเสือสำรองโดยกิจกรรมลูกเสือสำรองส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีศาสนาเป็นที่ยึดทาง จิตใจ จงรักภักดีต่อศาสนาที่ตนเองนับถือ และพึงปฏิบัติศาสนกิจด้วยความจริงใจ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติของตน พร้อมด้วยการส่งเสริมและ สนับสนุนสันติสุข และสันติภาพ ความเข้าใจที่ดีต่อกันและกัน และความร่วมมือซึ่งกัน และกัน ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ เข้าร่วมพัฒนาสังคม ยอมรับ และให้ความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น และเพื่อนมนุษย์ทุกคน รวมทั้ง ธรรมชาติ และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาตนเองอย่าง ต่อเนื่องและรับผิดชอบต่อสังคมประเทศชาติ ลูกเสือทุกคนต้องยึดมั่นในคำปฏิญาณและ กฎของลูกเสือ

บทสรุป

ความรับผิดชอบต่อสังคมเริ่มจากการมีความรับผิดชอบต่อตนเองในเบื้องต้น ก่อนเริ่มจากการรู้จักสำนึกในหน้าที่และบทบาทของตนเองโดยปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยความสามารถของตนเอง รู้จักตระหนักถึงหน้าที่ของตนในครอบครัวปฏิบัติตน ให้เหมาะสมกับบทบาทเพื่อความผาสุกของครอบครัว รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มี ต่อสังคม และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม กิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของลูกเสือสำรองส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมี ศาสนาเป็นที่ยึดทางจิตใจ จงรักภักดีต่อศาสนาที่ตนเองนับถือ และพึงปฏิบัติศาสนกิจ ด้วยความจริงใจ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติของตน พร้อมด้วยการ ส่งเสริมและสนับสนุนสันติสุข และสันติภาพ ความเข้าใจที่ดีต่อกันและกัน และความ ร่วมมือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ เข้าร่วมพัฒนา สังคม ยอมรับและให้ความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น และเพื่อนมนุษย์ทุกคน รวมทั้งธรรมชาติ และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่องและรับผิดชอบต่อสังคมประเทศชาติ ลูกเสือทุกคนต้องยึดมั่นในคำ ปฏิญาณและกฎของลูกเสือ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา. (2551). *แนวทางการปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ และการปฏิบัติตามค่านิยม 5 ประการ*. ม.ป.พ.
- กรมวิชาการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: หลักสูตรกลางดพรว.
- กรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์. (2551). *ชุดการสอนการปลูกฝังและการสร้าง ค่านิยมพื้นฐานเรื่อง ความรับผิดชอบ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จงเจริญการ พิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย ด้านการควบคุมตนเองได้และความรับผิดชอบ*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: โรง พิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ก่อ สวัสดิ์พานิช. (2551). *วัยรุ่นและการปรับปรุงบุคลิกภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. (2553). *หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ. 5 ปี)*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ครูศราวุธ เชื้อนคำ. (2564). *ประวัติความเป็นมาของลูกเสือสำรอง*. สืบค้นเมื่อ 19 กันยายน 2564. จาก <http://www.krutujao.com/data/187.scout%20samlong.htm>.
- จำเนียร ช่างโชติ และคนอื่นๆ. (2551). *ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2553). *พุทธศาสนากับปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2551). *การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: บริษัทนาน มีบุ๊คพับลิเคชัน จำกัด.
- โรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี. (2564). *โรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี*. สืบค้นเมื่อ 19 กันยายน 2564. จาก <https://academicmmc.wordpress.com/>
- สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ. (2564). *สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ*. สืบค้นเมื่อ 19 กันยายน 2564. จาก <https://www.scoutthailand.org/pages/thaiscout-type.php>

สุรีย์ บุญรักษา. (2552). *ศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียน
สังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). ชลบุรี:
มหาวิทยาลัยบูรพา.

Glasser, W.,. (2005). *Reality Therapy A new approach to psychotherapy*.
New York: Harper and Row.

Opkin, M. (2007). *Active Parenting*. San Francisco: Harper and Row.

ธรรมาภิบาล: หลักคุณธรรมส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ
Good Governance: the Moral Principles to encourage
the Academic Administration.

วีระยุทธ วีระคำ*

Veerayut Veerakum

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ การส่งเสริมให้ผู้บริหารนำหลักธรรมาภิบาล เป็นหลักคุณธรรมพื้นฐานมาใช้ในการบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นหัวใจของงาน สถานศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านการจัด หลักสูตรและแผนการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดซื้อและวัสดุเพื่อ การเรียนการสอน ด้านการนิเทศ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน รวมทั้ง บุรณาการให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลคือ นิติธรรม ยึดมั่นในกฎระเบียบและความ ถูกต้อง ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรม ปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบใน การปฏิบัติงาน เพื่อให้การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาล, หลักคุณธรรม, การบริหารงานวิชาการ

Abstract

This article aims to present the encourage administrators to apply good governance as a basic moral principle to use in academic administration, which is the heart of educational institutions. The way to

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: surachaihongtrakool@gmail.com

improve the efficiency of the administration in educational institutions, consisting of; curriculum and learning plans, teaching management, the arrangement of media and materials for teaching and learning, supervision, the measurement and evaluation of teaching and learning as well as integration with the principles of good governance, namely the rule of law, adherence to rules and accuracy, operate with transparency, emphasis on participation in performance for the effectiveness of academic administration in educational institutions.

Keywords: Good Governance, Moral Principles, Academic Administration.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบันเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการแสวงหากลยุทธ์ในการพัฒนาประชากรในประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้านการศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองและวัฒนธรรมการทำให้บุคคลในชาติมีคุณภาพมีศักยภาพเพื่อเป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศนั้นต้องอาศัยกระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพการศึกษาช่วยสร้างความรู้ความคิดทักษะเจตคติให้คนไทยรู้จักตนเองรู้จักชีวิตเข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยแล้วนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหา รวมทั้งสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), 2547, 3)

ในการจัดการศึกษาโรงเรียนเป็นหน่วยงานที่สำคัญในการที่จะนำนโยบายหลักสูตรแนวปฏิบัติหรืออื่น ๆ ไปสู่การปฏิบัติซึ่งผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนคือบุคคลที่เป็นกลไก สำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียน ให้บรรลุเป้าหมายได้ทั้งนี้เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และตัดสินใจในระดับโรงเรียนภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขของทรัพยากรได้แก่คน เงิน วัสดุ และการ จัดการเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534, 3-5) และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ได้บัญญัติไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการศึกษาที่กำหนดให้ มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาจาก

กระทรวงศึกษาธิการลงสู่เขตพื้นที่ การศึกษาและสถานศึกษาในการบริหารงานโรงเรียน ทั้ง 4 ด้าน โดยแบ่งระบบการบริหารเป็น 4 ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ, การบริหารงบประมาณ, การบริหารงานบุคคล, และการบริหาร ทั่วไป โดยให้ความสำคัญต่อการบริหารงานวิชาการโดยถือว่าเป็นงานหลักที่มีความสำคัญที่สุด ในโรงเรียน เนื่องจากเป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาอันเป็นเป้าหมาย สูงสุดของภารกิจสถานศึกษา (กมล ภูประเสริฐ, 2544, 6) งานวิชาการของโรงเรียนนับว่าเป็นงานที่สำคัญที่สุดของโรงเรียน เพราะจะเป็นสิ่งชี้วัดและบ่งบอกถึงความสามารถและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียน ที่จะส่งผลให้นักเรียนเป็นคนดีมีคุณภาพตามความต้องการ ดังนั้น โรงเรียนควรจะต้องให้ความสำคัญกับงานวิชาการเป็นอันดับหนึ่ง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพแห่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสู่ความมีชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งแสดงออกของลักษณะของการเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขทั้งกายและจิตใจ การมีคุณลักษณะดังกล่าวย่อมจะทำให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพ และคุณค่าต่อตนเอง และต่อโลกโดยรวม ซึ่งก่อให้เกิดดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างราบรื่นและสันติตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนในการจัดการศึกษา ในบทความนี้ผู้เขียนกำหนดประเด็นที่น่าสนใจในการบริหารงานวิชาการด้วยหลักธรรมาภิบาล ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวทางการบริหารที่มีความโดดเด่นมากที่สุดในวงการวิชาการปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการที่เกื้อหนุนสังคมประชาธิปไตย คำว่า ธรรมาภิบาล สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้กล่าวถึงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ที่เรียกว่าแนวคิดของ good governance ว่า “บริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี” ให้ความหมายของ good governance ว่าหมายถึงกติกากฎหรือกฎเกณฑ์การบริหารการปกครองที่ดีเหมาะสมและเป็นธรรมที่ใช้ในการธำรงรักษาสังคมบ้านเมืองและสังคมอันหมายถึงการจัดการบริหารทรัพยากรและสังคมที่ดีในทุกๆด้าน และทุกระดับรวมถึงการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรีส่วนราชการองค์กรของรัฐและรัฐบาลที่ไม่ใช่ส่วนราชการ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2544, หน้า 3) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้อธิบายว่า ธรรมาภิบาลเป็นศัพท์ ที่สร้างขึ้นจากคำว่า “ธรรม” ซึ่งแปลว่า ความดี หรือกฎเกณฑ์ ส่วนคำว่า “อภิบาล” แปลว่า บำรุงรักษา ปกครอง เมื่อรวมกันก็กลายเป็น “ธรรมาภิบาล” ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำว่า Good Governance และยังมีคำศัพท์ต่าง ๆ ที่สื่อความใน

ลักษณะเดียวกับธรรมาภิบาล เช่น ธรรมรัฐ สุประชาสนการ ประชาธิรัฐ การปกครองที่ดี การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีธรรมาภิบาล การกำกับดูแลที่ดี รัฐาภิบาล การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี บรรษัทภิบาล รวมทั้งคำศัพท์อื่น ๆ อีก เช่น เอกชนนิยม ใช้ “หลักการบริหารจัดการที่ดี” เป็นต้น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541, 2)

1.1 ความหมายของธรรมาภิบาล

ความหมายหรือคำจำกัดความไว้ทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ให้ความหมายของธรรมาภิบาลไว้ว่า เป็นการบริหารที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดีต่อองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้สามารถประกอบกิจการในภาคส่วนต่าง ๆ เป็นไปด้วยดี ทั้งก่อให้เกิดความสันติในการอยู่ร่วมกัน มีความสามัคคีระหว่างกัน ก่อให้เกิดพลังแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในองค์กรเป็นสำคัญ

สมหมาย ปฐมวิชัยวัฒน์ (2547, 51-52) ได้กล่าวว่าธรรมาภิบาลหมายถึงการแสดงถึงนัยของความเป็นธรรมทั้งในเชิงของความคิดและการกระทำของคนที่สามารถสื่อถึงกันและเข้าใจกันได้ภายใต้การปฏิบัติและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือความร่วมมือความเสมอภาครับผิดชอบโปร่งใสถูกต้องชอบธรรมยุติธรรมค่านึงถึงประโยชน์สาธารณะ ความเจริญพัฒนาที่ยั่งยืนของครอบครัวกลุ่มชุมชนองค์กรหน่วยธุรกิจสถาบันรัฐและเอกชนจนถึงระดับสังคมโดยรวม

ธีรยุทธ บุญมี (2541, 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “Good Governance” หมายความว่า ความคิดธรรมรัฐ เป็นการมอบอำนาจการเมือง การปกครองแบบใหม่ที่แข็งที่ตายแล้ว แต่ให้มีปฏิสัมพันธ์กับภาคประชาชน และให้มีลักษณะแยกย่อยมากขึ้น แนวคิดของธรรมรัฐ คือ การเป็นหุ้นส่วนกันในการปกครองและบริหารประเทศโดยรัฐประชาชน เอกชน ซึ่งกระบวนการอันนี้จะก่อให้เกิดความเป็นธรรม ความโปร่งใส ความยุติธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนดี

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2543, 12) ได้ให้ความหมายหลักธรรมาภิบาลหรือการจัดการที่ดีโดยหลักสากลจะประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อสาธารณะชนหมายถึงการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
2. ความโปร่งใสหมายถึงสาธารณะชนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆได้
3. ความมั่นใจหมายถึงการมีหลักการที่แน่นอนเป็นธรรมที่ทำให้สาธารณะชนมั่นใจ

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
ในด้านกิจการของรัฐ

ประเวศ วะสี (2541, 4) ให้ความหมายของคำว่า ธรรมรัฐประกอบด้วยภาครัฐ
ภาคธุรกิจ และภาคสังคมที่มีความถูกต้อง เป็นธรรม โดยรัฐและธุรกิจต้องมีความโปร่งใส
มีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ และภาคสังคมเข้มแข็ง ธรรมรัฐแห่งชาติ หมายถึง การ
ที่ประเทศมีพลังขับเคลื่อนที่ถูกต้องเป็นธรรมโดยถักทอทางสังคม เพื่อสร้างพลังงานทาง
สังคม (Social Energy) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชาติก่อให้เกิดธรรมรัฐแห่งชาติ
ขึ้น

สรุปได้ว่า ธรรมภิบาล หมายถึง หลักการ หรือแนวทางการบริหารจัดการ
กิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี ด้วยการดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม และการรักษา
ผลประโยชน์ของกันและกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน และภาคประชาชน
ทั่วไป ที่ก่อให้เกิดระบบและการใช้กฎหมายที่ยุติธรรม มีความถูกต้อง มีความรับผิดชอบ
ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม สุจริต โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ใช้แนวทาง
ประชาธิปไตยและเคารพสิทธิมนุษยชน ซึ่งเมื่อนำไปใช้แล้วจะช่วยให้สังคมมีความ
เข้มแข็ง และมีการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

1.2 ความสำคัญของธรรมภิบาล

หลักธรรมภิบาล เป็นระบบการบริหารที่เน้นเพิ่มประสิทธิภาพ และ
ประสิทธิผลขององค์กรภาครัฐและเอกชน จึงมีความสำคัญ มีคุณค่าและเป็นประโยชน์
อย่างมากต่อองค์กร ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และประเทศชาติ รวมทั้งการเมืองในทุก
ระดับด้วย หน่วยงานและนักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวถึงประโยชน์และความสำคัญของธรรม
ภิบาล ไว้ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้
ความสำคัญกับหลักธรรมภิบาลไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10
(พ.ศ. 2550 – 2554) โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไว้รวม 5 ยุทธศาสตร์
ซึ่งธรรมภิบาลอยู่ในยุทธศาสตร์ข้อที่ 5 คือ การเสริมสร้างธรรมภิบาลในการบริหาร
จัดการประเทศ มุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน (สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, 25)

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) (2548, 36) กล่าวว่า วิชาหลักธรรมภิ
บาล เป็นหลักธรรม คือหลักปฏิบัติใช้ประกอบการบริหารงานแบบบูรณาการทุกประเภท
และทุกระดับของหัวหน้าฝ่ายบริหารที่ชื่อว่า Chief Executive Officer (CEO) ให้

ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง คือ ให้ได้ประสิทธิผลของงานและให้ได้รับความพึงพอใจของประชาชนทุกฝ่าย

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2546,30) กล่าวว่า การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในทุกระดับจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน โดยมีคนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมเสถียรภาพ

สรุปได้ว่า ธรรมาภิบาล มีความสำคัญ มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์มากในการบริหารจัดการในทุกองค์กร ให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของประชาชนที่เกี่ยวข้องเข้าตรวจสอบได้ เป็นวิธีการป้องกันไว้ก่อนด้วย นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยให้การบริหารเป็นที่ยอมรับของประชาชน และเป็นการลดการทุจริต ความขัดแย้ง และลดหรือแก้ปัญหาที่เรื้อรังขององค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

1.3 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล เป็นหลักการบริหารจัดการที่ดีมีประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน สังคม และประเทศเป็นอย่างมาก หน่วยงานและนักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544, 17-19) กล่าวว่า องค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่เสนอโดย United Nations Development Programme (UNDP) มี 9 องค์ประกอบ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน อันหมายถึงประชาชนทุกเพศวัยสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามที่สถาบันที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดและดำเนินการให้ ตามสิทธิหน้าที่อันชอบธรรมและพึงมีพึงทำได้เป็นต้น

2) ความยุติธรรมจากกระบวนการทางกฎหมาย (Rule of Law) ประเทศมีการปกครองโดยใช้แนวคิดเรื่องนิติรัฐนิติธรรมที่เอื้อให้เป็นไปอย่างเสมอภาคเท่าเทียม

3) โปร่งใสตรวจสอบได้ (Transparency) มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในสังคมสามารถถ่ายทอดอย่างเป็นอิสระ (Free Flow of Information) ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะของทางราชการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

4) การมีมติร่วมกันในสังคม (Consensus Orientation) อันอาจหมายถึงกระบวนการประชาสังคม การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือนโยบายใดๆ ของภาครัฐที่ต้องมีการประสานเข้าไปเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแต่ในเวลา

เดียวกันก็ต้องตระหนักถึงความต้องการหรือผลประโยชน์ที่แตกต่างของกลุ่มคนในสังคม ให้เกิดเป็นความเห็นร่วมกัน (Broad Consensus) บนพื้นฐานของสิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคมโดยรวม

5) กลไกเชิงระบบของการเมืองที่ชอบธรรม อันหมายถึงกระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกมา มีคุณภาพ คณะรัฐมนตรีที่ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมการมีระบบราชการที่สุจริตโปร่งใสตรวจสอบได้ การมีกระบวนการเปิดเผยทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมือง การมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ทำหน้าที่ไต่สวนและวินิจฉัยเจ้าหน้าที่รัฐที่ร่ำรวยผิดปกติ

6) ความเสมอภาค (Equity) ความเท่าเทียมกันของประชาชน พลเมือง ในการเข้าถึงทรัพยากรแห่งรัฐอันจะพึงจัดสรรค้ให้ ทั้งในส่วนของสิทธิขั้นพื้นฐานทางกาย และสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ เป็นสิ่งที่จะพึงมีอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม

7) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) สถาบัน องค์กร ที่ดำเนินกระบวนการในนามส่วนงาน นั้น ๆ สามารถบริหารจัดการและดำเนินการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ก่อให้เกิดประโยชน์ในองค์รวมอย่างสูงสุดด้วย

8) พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) การบริหารดำเนินนโยบายใด ๆ ต้องกระทำโดยมุ่งไปที่สมาชิกในสังคมประเทศชาติในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นหลักและมีจิตใจเสียสละเห็นคุณค่าสังคม

9) การมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Vision) การที่ผู้นำและประชาชนในประเทศมีวิสัยทัศน์ในการสร้างธรรมาภิบาลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2544, 17-18) เห็นว่า องค์ประกอบหลักธรรมาภิบาลเน้นเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลและการให้บริการของรัฐซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 6 ประการคือ

1. หลักนิติธรรม คือ 1) กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ มีความเป็นธรรม สามารถปกป้องคนดีและลงโทษคนไม่ดีได้ 2) มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างสม่ำเสมอให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป 3) การดำเนินงานของกระบวนยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วโปร่งใสและตรวจสอบได้และได้รับการยอมรับจากประชาชน 4) ประชาชน

ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพหน้าที่ของตนเองเข้าใจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และมีส่วนร่วมในกรณีต่าง ๆ

2. หลักความโปร่งใส คือ 1) การสำรวจความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการของรัฐและเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ 2) จำนวนเรื่องกล่าวหา ร้องเรียน หรือสอบสวนเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3) เกณฑ์ในการใช้ดุลพินิจของส่วนราชการมีความชัดเจนเป็นที่ยอมรับ 4) ส่วนราชการมีตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมและเปิดเผยต่อสาธารณะ

3. หลักความรับผิดชอบ คือ 1) การได้รับการยอมรับและความพอใจจากผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้อง 2) การบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของงานที่ปฏิบัติ 3) คุณภาพของงานทั้งด้านปริมาณ ความถูกต้อง ครบถ้วน รวมทั้งจำนวน ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และจำนวนการร้องเรียนหรือการกล่าวหาที่ได้รับ

4. หลักความคุ้มค่า คือ 1) ความพึงพอใจของผู้รับบริการ 2) ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

5. หลักการมีส่วนร่วม คือ 1) ความสัมฤทธิ์ผลของโครงการต่างๆ รวมถึงการประหยัดงบประมาณ 2) ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ 3) จำนวนผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือจำนวนข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการเรื่องต่างๆ รวมถึงคุณภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม

6. หลักคุณธรรม คือ 1) การร้องเรียนหรือร้องทุกข์ในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ทั้งในและนอกองค์กรลดลง 2) คุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น มีการบริการจัดการและใช้ทรัพยากรในชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด 3) สังคมมีเสถียรภาพอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยความมีระเบียบวินัย

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลที่หน่วยงานราชการ องค์กร หรือบุคคลต่างๆ เสนอดังกล่าวมาข้างต้นถึงแม้จะมีบางประเด็นแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยภาพรวมมีความคล้ายกันเป็นส่วนใหญ่และอยู่ในกรอบของธรรมาภิบาล ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 อันประกอบด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

2.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานด้านวิชาการถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารการศึกษาหรือบริหารสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของสถานศึกษา มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กูด (Good, 1959, 541) ได้กล่าวถึงการบริหารงานโรงเรียนว่า การสั่งการ การควบคุมดูแลงาน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นภาระหน้าที่ของโรงเรียนเพื่อให้การปฏิบัติงานเหล่านั้นนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลในการจัดการศึกษาได้ตรงตามเป้าหมายทุกประการ งานวิชาการเป็นหัวใจของสถานศึกษา

นักวิชาการอย่าง กมลภู ประเสริฐ (2547, หน้า 6) ปรียพร วงศ์อนุตรโรจน์ ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน ที่นิยามว่าการบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่อยู่ในส่วนของการพัฒนาหลักสูตร ที่เน้นการเรียนการสอน การประเมินผล โดยมีความคาดหวังเป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา

พนัส หันนาคินทร์ (2524, 62) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน ได้แก่ (1) งานบริหารที่เกี่ยวกับครูผู้สอนที่จะต้องจัดหาครูที่มีศักยภาพมีความสามารถมาสอน ตามกรอบภาระงาน (2) เกี่ยวกับตัวนักเรียน หมายถึงการส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมทางวิชาการร่วมกัน การบริการต่าง ๆ การซ่อมเสริม การประสานกับผู้ปกครองหรือกิจกรรมอื่นใดที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียน (3) งานด้านจัดหาเครื่องอุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีทางการศึกษา ได้แก่ การ จัดหาอุปกรณ์ต่างๆ จัดหาเจ้าหน้าที่เพื่อบริการด้านนี้แก่ครู การสร้างมาตรการการเก็บรักษาและการ นำไปใช้ให้เกิดผล (4) งานด้านเกี่ยวกับบุคลากรการสอน เช่น การทำทะเบียนประวัติ และระเบียบ เกี่ยวกับตัวครู

ดังนั้นโดยสรุปได้ให้นิยามได้ว่า การบริหารงานด้านวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาทุกชนิดในสถานศึกษาเพื่อปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีคุณภาพ และมาตรฐานสูงสุด และถือเป็นภารกิจสำคัญที่สุดที่ช่วยให้หลักสูตรสถานศึกษานั้นได้ประสบความสำเร็จ

2.2 ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

อ้อยทิพย์ สุทธิเทพ (2543, หน้า 27) กล่าวว่า การบริหารวิชาการ มีความสำคัญและเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาในโรงเรียน เป็นงานหลักของผู้บริหารที่ต้องให้ความสนใจและปรับปรุงการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผลการวิจัยของ สุรธานี วิทยาภรณ์ (2544, บทคัดย่อ) ซึ่งพบการศึกษาระดับผลการบริหารโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก สอดคล้องกับ วนิดา แก้วรักษ์ (2544, บทคัดย่อ) ซึ่งทำการวิจัยเรื่องการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานวิชาการอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สามารถ รักษาศิลป์ (อ้างถึงใน ศักดิ์พงษ์ วรรณวาส, 2544) บทคัดย่อ) ที่พบว่า การบริหารวิชาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการนิเทศ และด้านการวัดผลประเมินผลของผู้บริหารและครูวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในระดับมาก

ผู้เขียนสรุปประเด็นการบริหารวิชาการเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษา มาตรฐานคุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัด หากผู้บริหารสามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นถือได้ว่าการบริหารงานด้านวิชาการเป็นหัวใจเป็นส่วนสำคัญที่สุดในสถานศึกษา ผู้บริหารต้องใส่ใจและตระหนักในภารกิจ รู้จักปรับปรุงตนเอง รู้และเข้าใจงานวิชาการอย่างถ่องแท้ รวมทั้งมีการพัฒนางานด้านวิชาการให้ก้าวหน้าทันต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้มาด้วยความภาคภูมิใจและความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษา

2.3 ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, 32) ได้กล่าวถึง งานวิชาการที่ผู้บริหารต้องจัดทำ ได้แก่ การวางแผนงานวิชาการ การบริหารงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาและส่งเสริมทางด้าน วิชาการ การวัดผลและประเมินผลการเรียน งานทะเบียนนักเรียน ไม่ว่าจะกิจกรรมใดที่สัมพันธ์กับการ เรียนการสอน และทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพถือว่างานนั้นเป็นงานในขอบเขตหน้าที่ของ ผู้บริหารในด้านวิชาการ ขอบข่ายของงานด้านวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดออกเป็น 12 งานดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติไทย ส่งเสริมให้มีการดำเนินชีวิตไปจนถึงการศึกษา การมีอาชีพ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ที่เกี่ยวกับปัญหาชุมชน สังคม สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็น สมาชิกที่ดีของสังคมและให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีแนวปฏิบัติซึ่ง กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาไว้ดังนี้

1) ศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ.2544 สาระแกนกลางกระทรวงศึกษาธิการ ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของ สังคมชุมชนและท้องถิ่น ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยมี ส่วนร่วมของทุกฝ่ายรวมทั้งคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2) จัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่างๆที่กำหนดให้มีในหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยพยายามบูรณะการ เนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน ระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

3) นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและบริหารจัดการ การใช้หลักสูตรให้เหมาะสม

4) ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

5) ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

จากแนวการปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้บริหาร จะต้องสนับสนุนให้ครูมีความรู้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จัดหาคู่มือแนวการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามาบริการ แก่ครู ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของโรงเรียนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน ประเมินการใช้หลักสูตรและนำผลประเมินมาพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง นิเทศการใช้หลักสูตรติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรและนำผลประเมินมาพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการ ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นหน้าที่สำคัญยิ่งของบุคลากรทางการศึกษา ธเนศ เกิด ได้กล่าวถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่า ความสำคัญของการเรียนรู้ ไม่ได้อยู่ที่ตัวเนื้อหา แต่อยู่กระบวนการเรียนรู้ (Process) เป็นการเรียนรู้วิธีที่เรียน (Learn how to learn) และ คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่เป็นผลผลิตจากกระบวนการดังกล่าว คือ การเป็นบุคคลที่มี นิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีวิธีการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีทักษะทางสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทักษะ การสื่อสาร มีทักษะในการแก้ปัญหาได้ในทุกสถานการณ์ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (กมล ธิโสภา, 2545, 82) (1) การกระตุ้นให้ครูในแต่ละสาระวิชาได้จัดทำแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้เน้นหรือให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็น

ศูนย์กลาง (2) การกระตุ้นให้ให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยให้มีความสอดคล้องเป็นแบบแผนทั้งในส่วนของเนื้อหาและการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การส่งเสริมให้รักษาการอ่านและฝึกรู้อย่างต่อเนื่อง การผสมผสาน ความรู้ต่างๆ ให้สมดุลกัน ปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระกิจกรรม ทั้งนี้โดยจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่าย ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตาม ความเหมาะสม นอกจากนี้พึงจำแนกขอบข่ายการบริหารวิชาการและลักษณะของงานที่ปฏิบัติใน โรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ 7 ประการ อันประกอบด้วย (1) การพัฒนาหลักสูตร (2) การจัดแผนการเรียน (3) การจัดทำตารางเรียน (4) การจัดครูเข้าสอน (5) การจัดกลุ่มการเรียน (6) การจัดสอนซ่อมเสริม (7) การประเมินผลการเรียน

กรมสามัญศึกษา (2546, หน้า 32) จำแนกขอบข่ายการบริหารวิชาการและลักษณะของงานที่ปฏิบัติใน โรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ 9 ประการ เช่น การทำแผนบริหารวิชาการ (2) การกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ (3) การจัดกลุ่มการเรียน (4) การจัดทำตารางสอน (5) การจัดครูสอนแทน (6) การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน (7) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (8) การจัดกิจกรรมสร้างเสริมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม (9) การวัดผลประเมินผล

สมิธ (Smith, 1961, 170) ได้จัดลำดับถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษานั้นมี 7 ด้านคือ

ที่	ด้าน	ร้อยละ
1	วิชาการ	40
2	บุคลากร	20
3	กิจการนักเรียน	20
4	การเงิน	5
5	อาคารสถานที่	5
6	การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	5
7	ธุรการ	5

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการมีขอบข่ายที่ครอบคลุมในประเด็นด้านการจัดหลักสูตรและแผนการเรียนรู้อ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอน ด้านการนิเทศ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

3. หลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ

หลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการเป็นหลักคุณธรรมที่ส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาในทุกงาน โดยการบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษาต้องมีการบูรณาการหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการจัดการศึกษา โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ด้านการจัดหลักสูตรและแผนการเรียนรู้อ คือ ยึดมั่นในความถูกต้องของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551(หลักคุณธรรม), มีการประเมินผลแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำผลการประเมินไปสู่การปรับปรุง (หลักความคุ้มค่า)

ด้านการจัดการเรียนการสอน กำหนดตัวผู้สอนให้ตรงกับความรู้ความสามารถและความชำนาญ ยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่มีผลงานดีเด่น (หลักคุณธรรม), จัดทำรายงานการปฏิบัติงานจัดส่งเอกสารงานธุรการในชั้นเรียนประจำปีทุกเดือน(หลักความโปร่งใส)

ด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนตรวจสอบ กำกับ ติดตาม การจัดทำบัญชี เอกสารด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนให้ถูกต้องเป็น ปัจจุบัน (หลักนิติธรรม), ระดมทรัพยากรทางการศึกษาและทุนการศึกษา โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสนับสนุนสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน (หลักการมีส่วนร่วม)

ด้านการนิเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกำหนดแผนการการนิเทศของโรงเรียนและดำเนินการรับนักเรียนตามแผนที่กำหนดอย่างโปร่งใส(หลักความโปร่งใส), มอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่บุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร ดำเนินการนิเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน(หลักความรับผิดชอบ)

ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน จัดให้มีการดำเนินการสอบวัดผลการศึกษาได้มาตรฐานและมีคุณภาพตามระเบียบแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการทดสอบ(หลักนิติธรรม), จัดระบบสารสนเทศด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนในโรงเรียน(หลักความโปร่งใส) (จิรศักดิ์ สุภารส, 2560, 51-52)

จากที่ผู้เขียนศึกษาผลการวิจัยในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการสามารถนำมาบูรณาการในการบริหารงานวิชาการได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการปฏิบัติงานอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ สามารถตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมกระบวนการบริหารงานวิชาการดังกล่าว

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมาภิบาล: หลักคุณธรรมส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

ภาพที่ 1 ธรรมาภิบาล : หลักคุณธรรมส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ

(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ โดยด้านการจัดหลักสูตรและแผนการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอน ด้านการนิเทศ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนต้องมีการบูรณาการและเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลคือ นิติธรรมตามกฎระเบียบ ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรม ปฏิบัติด้วยความโปร่งใส ทุกคนมีส่วนร่วม และรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานสร้างความคุ้มค่าให้แก่สถานศึกษา

บทสรุป

หลักธรรมาภิบาลเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาได้ปฏิบัติบูรณาการร่วมกับการบริหารงานวิชาการโดยด้านการจัดหลักสูตรและแผนการเรียนรู้ ยึดมั่นในความถูกต้องซึ่งเป็นหลักคุณธรรม มีการประเมินผลแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำผลการประเมินไปสู่การปรับปรุงด้วยหลักความคุ้มค่า ด้านการจัดการเรียนการสอน กำหนดตัวผู้สอนให้ตรงกับความรู้ความสามารถและความชำนาญ ยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่มีผลงานดีเด่นด้วยหลักคุณธรรม, จัดทำรายงานการปฏิบัติงานจัดส่งเอกสารงานธุรการในชั้นเรียนประจำปีทุกเดือนด้วยหลักความโปร่งใส ด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนตรวจสอบ กำกับ ติดตาม การจัดทำบัญชี เอกสารด้านการจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนให้ถูกต้องเป็น ปัจจุบันด้วยหลักนิติธรรม, ระดมทรัพยากรทางการศึกษาและทุนการศึกษา โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสนับสนุนสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนตามหลักการมีส่วนร่วม ด้านการนิเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกำหนดแผนการการนิเทศของโรงเรียนและดำเนินการรับนักเรียนตามแผนที่กำหนดอย่างโปร่งใสด้วยหลักความโปร่งใส, มอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่บุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร ดำเนินการนิเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักความรับผิดชอบ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน จัดให้มีการดำเนินการสอบวัดผลการศึกษาได้มาตรฐานและมีคุณภาพตามระเบียบแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการทดสอบด้วยหลักนิติธรรม, จัดระบบสารสนเทศด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนในโรงเรียนตามหลักความโปร่งใสให้เกิดการบริหารงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กมล ธิโสภณ.(2545). *แนวทางการพัฒนางานตามนโยบายปฏิรูปการศึกษานโยบายสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร.
- กมล ภูประเสริฐ. (2547). *การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: เสริมสินพีรเพรส ชิสเท็ม.
- กรมสามัญศึกษา. (2546). *การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับสินค้าและพัสดุภัณฑ์
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *ตัวชี้วัดธรรมมาภิบาล*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จรัสศักดิ์ สุภารส. (2560). การศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพ*, 4 (1), 47-53.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2543). *ธรรมมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาการพิมพ์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). *สังคมเข้มแข็ง ธรรมรัฐแห่งชาติ ยุทธศาสตร์กู้ภัยนะประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2546). *การสร้างธรรมมาภิบาลในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ประเวศ วะสี. (2541). *หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี*. กรุงเทพฯ: เนติกุลการพิมพ์.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2543). *ธรรมมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาการพิมพ์.
- พนัส หันนาคินทร์. (2524). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). (2547). *ทิศทางการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2548). *หลักธรรมมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: ชัยมงคลพรินติ้ง.
- วนิดา แก้วรักษ์. (2544). *มิติสุขภาพองค์กรที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ศักดิ์พงษ์ วรณवास. (2544). *สุขภาพองค์กรที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดสกลนคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2541). *ธรรมาภิบาลกับการปฏิวัติเศรษฐกิจชาติ*. *ประชาชาติธุรกิจรายสัปดาห์* (3-6 ธันวาคม).
- สมหมาย ปฐมวิชัยวัฒน์. (2547). *หลักปกครองที่ดีกับสภาวะแวดล้อมของระบบควบคุมภายใน*. *วารสารนักบริหาร*, 44 (3), 51-52.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2534). *คู่มือบริหารงานวิชาการระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2544). *ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2544). *แผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: กองกลางสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุธานี วิทยาภรณ์. (2544). *ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนกับผลการบริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อ้อยทิพย์ สุทธิเทพ. (2543). *วัฒนธรรมโรงเรียนที่มีผลต่อการปฏิบัติงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Good. C. V. (1959). *Dictionary of education* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Smith. E. W. (1961). *The educational encyclopedia*. New Jersey: Prentice-Hall.

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียน Learning Encouragement in Buddhist arts for students

ปราโมทย์ เมืองสังข์*

Pramote Muengsang

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์ที่สำคัญ 3 ด้านประกอบด้วย 1) ตัวผู้เรียน ผู้เรียนจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดขึ้นอยู่กับความแตกต่าง ระหว่างบุคคลในด้านต่างๆของผู้เรียน 2) กระบวนการเรียนรู้ การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆของผู้เรียนในขณะที่เรียน เพื่อให้มีการเรียนรู้เกิดขึ้น 3) สถานการณ์ในการเรียนรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน ขณะที่กำลังเรียนรู้ โดยบูรณาการร่วมกันให้เกิดการเรียนรู้ในงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และงานจิตรกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติอย่างถูกต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือต่อยอดองค์ความรู้ต่อไปในอนาคตได้

คำสำคัญ: การเรียนรู้, พุทธศิลป์, นักเรียน.

Abstract

This article aims to present the learning encouragement in Buddhist arts for student In order to encourage students to learn. The 3 important elements in Buddhist arts learning management are; 1) Learner is the most important element that depends on the individual differences in different aspects of learners. 2) Learning process is the actions or

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: surachaihongtrakool@gmail.com

behaviors of learners while learning. 3) Learning situations that involve the learner while they are learning which integrates learning in architecture, sculpture and painting in order for the learner can learn together with proper practice that can be applied in daily life as well as to continue and expand knowledge in the future.

Keywords: Learning, Buddhist Arts, Students.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ประชากรทุกภูมิภาคสามารถหาข้อมูลข่าวสารได้หลากหลาย อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าด้านการสื่อสารโทรคมนาคม นอกจากนั้นแล้วทุกชาติยังต้องเผชิญกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มีการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่จำกัด ก่อให้เกิดภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยรวม อีกทั้งปัญหาสังคมต่างๆเกิดขึ้นตามากมาย ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนให้ทันต่อสถานการณ์เพื่อสร้างศักยภาพให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี และสังคมส่วนรวมอย่างมีความสุข จึงต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ครูไทย ตั้งแต่ระดับประถมวัยถึงระดับอุดมศึกษา จัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบโครงงานการเรียนรู้ที่ใช้โครงงานเป็นพื้นฐาน ส่งเสริมให้นักเรียน ผู้เรียนทำงานโครงงานเป็นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative problem solving skills) ในศตวรรษที่ 21 ผลผลิตที่ได้มาจะเป็นงานสร้างสรรค์ (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2560,15)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 ได้กล่าวไว้ใน มาตราที่ 23, 24 และ 26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเองทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา และให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียน จากความประพฤติ การร่วมกิจกรรมและการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมในแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา การจัดการศึกษาตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ ที่มี

มาตรฐานเป็นตัวกำหนดคุณภาพผู้เรียน สถานศึกษาจะต้องนำกรอบแนวคิด หลักสูตร จุดมุ่งหมาย และโครงสร้างที่สำคัญไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทหน้าที่ ของตน เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดี มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะขั้นพื้นฐานและประกอบ อาชีพได้ตามควรแก่วัย ความสามารถที่จะช่วยตนเอง ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและ ประเทศชาติ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ, 2551, 53)

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่ช่าง/ศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือ สร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนัง โบสถ์ วิหาร งานปฏิมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาสนสถานที่เป็นโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์ เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของคนไทย ที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข (โกสุม สายใจ, 2560, 1)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

1.1 ความสำคัญของการการเรียนรู้

การศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นเรื่องที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของตนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ และการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ เจริญงอกงามขึ้น อริสโตเติล (Aristotle) เป็นนักปรัชญาการศึกษาได้ให้ความหมาย ของการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างคุณธรรมและคุณธรรมเกิด จากความรู้ และการฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม เรียกว่า Character Development วิชัย ตันศิริ กล่าวว่า การฝึกจิตใจให้มีศีลธรรมต้องฝึกภาคปฏิบัติ มิใช่เพียงสอนคุณธรรมใน ภาคทฤษฎี (วิชัย ตันศิริ, 2550, 8) สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ที่ได้ให้นิยามการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่าเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540, 70) นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวอีกว่า หมายถึง การเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนาตน การพัฒนาคนให้มีปัญญาที่จะทำกรรมได้ ถูกต้องจึงต้องมีการศึกษาที่เรียกว่า สิกขา คือต้องศึกษา ต้องเรียนรู้ ต้องพัฒนาตนโดย

ไม่ประมาทการฝึกฝนแก้ไข ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นการกระทำ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาภายในตัวตนทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และสติปัญญา เพื่อให้ เป็นบุคลากรที่ดีในองค์การ เป็นประชาชนที่ดีของสังคม ทั้งนี้ตลอดชีวิตของมนุษย์ จำเป็นต้องเรียนรู้ทั้งจากธรรมชาติ ภูเขา ต้นไม้ สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ บุคคลรอบข้างหรือแม้แต่ความรู้สึคนึกคิดภายในใจของตนเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้รู้เท่าทันและปฏิบัติตนต่อโลกธรรม (โลกธรรม 8 คือ มีลาภ สูญเสีย มียศ เสื่อมยศ ตีเดียวน สรรเสริญ ความสุข และ ความทุกข์) ได้โดยไม่ตกเป็นทาสของโลกธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553, 295)

1.2 ความหมายของการการเรียนรู้

พรพิมล พรพีระชนม์ กล่าวถึง การเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการอันซับซ้อนที่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับผ่านประสาทสัมผัส สามารถเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทั้งนี้ผลของการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะหรือกระบวนการ (Skill Process) และด้านความรู้สึก (Affective) (พรพิมล พรพีระชนม์, 2550, 33)

อารี พันธุ์มณี กล่าวถึง การเรียนรู้ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ สัญชาตญาณ วุฒิภาวะพิชยาต่าง ๆ อุบัติเหตุหรือความบังเอิญ (อารี พันธุ์มณี, 2544, 19)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านกล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐ มีความสำคัญในตัวของมันเองเอง และชีวิตนั้นอาจจะมีคุณสมบัติได้แม้ในตัวของมันเอง..ในแง่นี้เราจะต้องมองเป็นจุดหมายสูงสุดว่า เราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มี “ชีวิต” ที่ดีงามในตัวของเขาเองเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ มีอิสรภาพ มีความสุขในตัวเอง” มุมมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้น พระธรรมปิฎกได้อธิบายหัวข้อ “เริ่มยุคใหม่แห่งศตวรรษที่ 21 ด้วยแนวความคิดใหม่เติมเต็มแห่งสังฆธรรม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540, 4-5) ไว้ว่า

1. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกัน จึงต้องทำการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกันนั้น

2. มนุษย์สัตว์ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมกฏธรรมชาติเหมือนกัน ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์กลัวตายเหมือนกันไม่มีการแบ่งแยกแตกต่าง การทำร้ายสัตว์ไม่ว่าชีวิตใดก็

เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้นมนุษย์ควรมีเมตตาและเมตริที่ไม่จำกัดแบ่งแยก มีแนวโน้มของจิตใจในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลมุ่งความสามัคคี และมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547, 75-76)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักดังกล่าวจึงต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคนในเวลาเดียวกันก็ต้องเน้นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ทำงานเป็นกลุ่มและฝึกทักษะทางสังคมเพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย

ขั้นตอนที่ 2 มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอนฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ท่านได้ขยายความคำว่าเวไนยสัตว์ ไว้ว่า “สัตว์” มีความหมายถึงสิ่งมีชีวิตที่ยังติดข้องอยู่กับ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือหากพิจารณาในเรื่ององค์ประกอบของชีวิตก็คือ ชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สัตว์ เป็น “สิ่งที่มีความรู้สึกและเคลื่อนไหวไปได้เอง รวมถึงเทพ มาร พรหม มนุษย์เปรต อสุรกาย ดิรัจฉาน และสัตว์นรก ในบาลีเพ่งเอามนุษย์ก่อนอย่างอื่น ไทยมักเพ่งเอาดิรัจฉาน” และการที่ความหมายของสัตว์ ในภาษาไทย หมายถึง ดิรัจฉาน หรือ เตรฉาน ก็เนื่องด้วยสิ่งมีชีวิตในประเภทนี้ยังดำเนินชีวิตไปตามสัญชาตญาณ เมื่อหิวก็ออกล่าหากิน เมื่อกลัวก็หลบหลีกเมื่อโกรธก็ทำลายล้าง ความแตกต่างทางรูปร่างมิได้จำแนกมนุษย์และสัตว์ออกได้อย่างชัดเจน หากบอกได้แต่เพียงว่าเป็นคน นี่เป็นสัตว์ การจำแนกมนุษย์ต่างจากสัตว์จึงต้องจำแนกโดยระดับจิตที่ได้รับการฝึก และพัฒนาจนแตกต่างกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551, 322)

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายความแตกต่างของระดับจิตระหว่างมนุษย์และสัตว์ ดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2542, 25)

1. จิตของมนุษย์ เป็นจิตซึ่ง เป็นอิสระ สงบพอ เย็นพอดี ควบคุมได้ ฝึกฝนอบรมได้เกษม สะอาด
2. จิตของสัตว์ เป็นทาส มุ่งความอยู่รอด ถูกกระตุ้นโดยสัญชาตญาณ ควบคุมไม่ได้ฝึกฝนไม่ได้ หวงแหน โหดเหี้ยม

หลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ปรากฏในพุทธพจน์ที่แสดงว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกให้พัฒนาได้นอกจากนั้นการฝึกและพัฒนาคนต้องฝึกไปพร้อมกันทั้งทางด้านกายและด้านจิต ดังจะขอยกตัวอย่างมาพอสังเขป

1. ทนโต เสฎฐโฐ มนุสเสสุ: ในหมู่มนุษย์ คนประเสริฐ คือคนที่ฝึกแล้ว (ขุ.ธ. (ไทย) 25/321/134)

2. วรมสสตรา ทนตา อาชานียา จ สีนธวา กุณชรา จ มหานครา อตตทนต์โต ตโต วร: อัสตร อาชาไนย สีนธพ และชังหลวงฝีกแล้วล้วนตีเลิศ แต่คนที่ฝึกตนแล้ว ประเสริฐยิ่งกว่านั้น (ขุ.ธ.(ไทย) 25/322/134)

3. วิชชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส: คนที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติเป็นผู้ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และเทวดา (ที.ปา.(ไทย) 11/140/102)

ในการฝึกตนของบรรดาบุคคลทั้งหลายนั้น นอกจากจะคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลดังที่ได้เปรียบว่า แผ่นดินย่อมไม่เรียบเสมอกันทั้งหมดได้ฉนั้นใด มนุษย์ทั้งหลายจะให้เหมือนกันหมดทุกคนไม่ได้ฉนั้น เมื่อคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มองมนุษย์ทั้งเพศชายและเพศหญิงว่าสามารถพัฒนาได้เช่นเดียวกันว่า บุรุษเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่ สตรีมีปัญญาเห็นในการฉนั้น ๆ ก็เป็นบัณฑิต (ขุ.ชา.(ไทย) 27/22/288)

จากหลักการเรียนรู้ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนามนุษย์มุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งทำความเข้าใจในธรรมชาติ และความเจริญเติบโตของมนุษย์ทั้งทางกายและจิต การตั้งสมมุติฐานว่ามนุษย์เป็นเวไนยยะ สามารถฝึกฝนอบรมได้ทั้งโดยตนเองและโดยสิ่งแวดล้อม (ปรโตโฆสะ) กระบวนการเรียนรู้จึงมีจุดเริ่มต้นที่บุคคล มีขั้นตอนดำเนินการที่สัมพันธ์ สอดคล้องมุ่งเน้นที่บุคคลคือหลักของการพัฒนาตน ได้แก่ ศิล สมาธิ ปัญญา จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ก็คือ อิศรภาพทั้งทางกาย และจิตของบุคคลนั้นเองรวมถึงเพื่อเกื้อกูลแก่สังคมโลกทั้งมวล

ขั้นตอนที่ 3 มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านอธิบายว่า คำว่า “ปัญญา” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรีชา หยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุ-ผล ดี-ชั่ว คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง สชาติกปัญญาเป็นคุณภาพของสมอง (ส่วนหนึ่งของกาย-รูป) ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมว่ามีความสำคัญยิ่งกว่า มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดโยคปัญญา นหรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า ญาณ, จิตปัญญา, ภาวิตปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551, 165)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญานั้น หลักการนี้เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องยาวนาน แม้กระนั้น มนุษย์ก็เรียนรู้ได้ไม่เท่ากัน เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังพระคาถาในวิสุทธิธรรม มหาภูติกา ว่า “เหล่าสัตว์มีจุลีในดวงตาน้อยก็มี มีจุลีในดวงตามากก็มี มีอินทรีย์กล้าก็มี มีอินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ยากก็มี ตระหนักถึงภัยปรโลกก็มี”

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การจัดบุคคล 4 จำพวกในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จำแนกความสามารถของการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (อง จตุกก. (ไทย) 21/133/202)

1. อุคฆฎิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมเพียงท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง
2. วิปจิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น
3. เนยยะ ผู้พอจะแนะนำได้ คือ ต้องพรั่สอนบ่อยๆ
4. ปทปรมะ ผู้มีบทย่างยิ่ง คนกลุ่มนี้ไต่ฟังความต่างๆ เป็นอันมากแต่ไม่สามารถรับรู้ธรรมได้ในชาตินี้ แม้จะสอนอย่างไรก็ตาม

ขั้นตอนที่ 4 พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของ รูป (กายภาพ: กาย-วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

ดุชฎี สีตลวรงค์ กล่าวว่า การอธิบายหลักการเรียนรู้ข้อนี้ถ้าจะให้ชัดเจนผู้อ่านต้องศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 อันเป็นองค์ประกอบของมนุษย์ เพราะความรู้สาระสำคัญในพระพุทธศาสนานั้นคือ (ดุชฎี สีตลวรงค์, 2542, 172)

1. ความรู้ชัดซึ่งขันธ์ 5 เหตุเกิดแห่งขันธ์ 5 ความดับแห่งขันธ์ 5 และปฏิบัติพาไปถึงความดับแห่งขันธ์ 5
2. ความรู้ชัด ซึ่งความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ความเสื่อมไปเป็นธรรมดาของขันธ์ 5
3. ความรู้ชัด ซึ่งคุณโทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งขันธ์ 5 ....”

จากหลักการเรียนรู้ข้างต้น สุมน อมรวิวัฒน์ ได้นำมาอธิบายวิธีการเรียนการสอนด้วยกระบวนการซึมซับ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนารูปกับนาม รวมกันเข้าเป็นชีวิตหรือขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความข้อนี้อาจอธิบายให้เข้ากับศัพท์ทาง ครุศาสตร์ว่า การเรียนการสอน เป็นการพัฒนามนุษย์ด้านพฤติกรรม ความรู้ การรับรู้ การคิดพิจารณาและความรู้แจ้ง ทั้งนี้ผู้เรียนต้องใช้สติและปัญญากำกับฝึกฝนอบรมโดยตลอดหากจะอธิบายให้ชัดเจนขึ้น การพัฒนารูปกับนามเป็นฐานของการเรียนรู้ทั้งหมดของมนุษย์และรูป จำแนกได้เป็น (ดุชฎี สีตลวรงค์, 2542, 13)

1. รูปร่าง, รูปร่าง คือ โครงสร้าง (กาย) ประกอบเป็นร่างกายของมนุษย์

2. รูปลักษณ์ (Appearance)

3. พฤติกรรม อากา การกระทำ ท่วงท่า ท่วงที (Performance)

นาม (จิต) จำแนกได้เป็น

1. เวทนา-รู้สึก (Feeling, Sensation)

2. สัญญา-การกำหนดได้ หมายรู้ (Perception)

3. สังขาร การปรุงคิด (Formation)

4. วิญญาณ การรู้แจ้ง (Knowledge, Consciousness)

การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการผสมผสานทั้งกายและจิต และต้องพัฒนาทั้ง 2 ด้านไปพร้อมกัน

ขั้นตอนที่ 5 การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ

1. การฝึกฝนตนเองเรื่อง ศีล (Self-training in Morality)

2. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in Mentality or

Concentration)

3. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in Wisdom)

หลักการเรียนรู้ข้างต้นมีลักษณะเป็นหลักและแนวปฏิบัติที่บูรณาการพัฒนามนุษย์ในพระไตรปิฎก เรียกว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมกาย วาจา และจิตของมนุษย์ ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ตามหลักการศึกษาศาสตร์ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ขั้นตอนที่ 6 การพัฒนาปัญญา

จุดหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนคั่นคิด (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)โดยทั่วไปนักการศึกษาที่นำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนมักเรียงลำดับการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ด้วยการฟัง การรับเอาจากผู้อื่นก่อน แล้วจึงนำมาคิด ปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้ แท้จริงแล้วกระบวนการพัฒนาปัญญา อาจเกิดขึ้นตามลำดับดังกล่าวก็ได้หรือเกิดขึ้นจากจินตมยปัญญาก่อน คือ คั่นคิดเอง แล้วจึงแสวงหาความรู้เพิ่มเติมนำมาตรึงตรอง ปฏิบัติจนเกิดปัญญาขึ้น บางครั้งผู้ที่มีระบบสติปัญญาสูงอาจเริ่มต้นที่การทดลองปฏิบัติ คือ ภาวนามยปัญญา แล้วคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเอง แสวงหาความรู้เพิ่มเติม จนเกิดปัญญารู้แจ้ง ก็สามารถเป็นไปได้

สรุป การเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรับแต่งศักยภาพของพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งสามารถวัดได้ อันเป็นผลมาจากการได้รับการฝึกฝน การได้รับความรู้ การฝึกทักษะ การเรียนการสอนและการมีประสบการณ์มาก่อนจำเป็นต้องไปตามวัตถุประสงค์เชิงมนิธรรมและวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เน้นวิธีการเรียนรู้ การค้นพบด้วยตนเอง การประเมินตนเองและปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัตินั้นเป็นนิจ โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง ช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการและสิ่งแวดล้อมที่มีสุนทรียภาพ

1.3 องค์ประกอบของการเรียนรู้

อารี พันธมณี ได้รวบรวมองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ไว้ ดังนี้ Dollard and Miller กล่าวว่า การเรียนรู้ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้ (อารี พันธมณี, 2534)

1. แรงขับ (Drive) เกิดขึ้นเมื่ออินทรีย์ขาดสมดุล เช่น ขาดอาหาร ขาดน้ำ ขาดการพักผ่อน ฯลฯ ภาวะเหล่านี้จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมเพื่อปรับให้อินทรีย์อยู่ในสภาพสมดุลอย่างเดิม แรงขับมีอยู่ 2 ประเภทคือ

1.1 แรงขับพื้นฐาน (Primary Drive) เกิดเนื่องจากความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต เป็นความต้องการทางร่างกายต่างๆที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการมีชีวิตของคน

1.2 แรงขับที่เกิดจากการเรียนรู้ (Secondary Drive) เกิดขึ้นภายหลังเป็นความต้องการทางสังคม เช่น ความรัก ฐานะทางสังคม ความมั่นคงปลอดภัย

2. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้อินทรีย์แสดงกิจกรรมได้ตอบสนองออกมาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมตอบสนองของร่างกาย

3. การตอบสนอง (Response) เป็นพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่อินทรีย์แสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้าไปเร้าการเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการทำให้สิ่งเร้าและการตอบสนองมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อนักเรียนทำเลขถูกก็เสริมแรงโดยให้รางวัล การเสริมแรงนี้จะทำให้นักเรียนอยากเรียน (ทำเลข) ในคราวต่อไป

ซูซีฟ อ่อนโคกสูง กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อยที่สุด 4 ประการด้วยกัน ดังนี้ (ซูซีฟ อ่อนโคกสูง, 2549)

1. แรงจูงใจ (Motive) ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ร่างกายย่อมมีความต้องการต่างๆ เมื่อใดที่ร่างกายเกิดความต้องการหรือเกิดความไม่สมดุลขึ้น จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้นภายในอินทรีย์ผลักดันให้สิ่งที่หายไปนั้นมาให้ร่างกายอยู่ในภาวะพอดี แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ เพราะเป็นตัวจัดการสำคัญหรือเป็นต้นตอที่แท้จริงของพฤติกรรม

2. สิ่งจูงใจ (Incentive) สิ่งจูงใจเป็นสิ่งที่ลดความเครียด และนำไปสู่ความพอใจ นักจิตวิทยาเชื่อว่า สิ่งจูงใจจะเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของการเรียนรู้เขาถือว่าแรงจูงใจซึ่งถือว่าเป็นภาวะภายในของอินทรีย์และกิจกรรมต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นจากสิ่งจูงใจทั้งสิ้น

3. อุปสรรค (A Barrier or Block) นับเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้ เพราะอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางย่อมทำให้เกิดปัญหา การที่ผู้เรียนเกิดปัญหาจะทำให้ผู้เรียนพยายามทำซ้ำๆ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อจะฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไปสู่เป้าหมายให้ได้

4. กิจกรรม (Active) กิจกรรมหรือการตอบสนองของอินทรีย์ เป็นส่วนที่จะทำให้ทราบว่าใครเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด หรือเร็วอย่างไร และเป็นสิ่งที่อาจอ้างอิงไปถึงความรู้สึคนึกคิดทางจิตใจที่ซ่อนเร้นอยู่ เราจะสังเกตเห็นว่าคนเรามักจะชอบประกอบกิจกรรมที่นำความสำเร็จ หรือความพอใจมาให้ซ้ำๆ อยู่เสมอ แม้ว่าจะไม่เจอปัญหาใหม่ๆ ส่วนกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ไม่เคยนำความสำเร็จมาให้มันมักจะหลีกเลี่ยง

กล่าวได้ว่านักเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบแรกของการเรียนรู้ การเรียนรู้นั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน นักเรียนเป็นผู้ที่รู้ด้วยตนเอง พบเอง เห็นเอง และเปลี่ยนประสบการณ์และพฤติกรรมด้วยตนเอง นอกจากนี้ในการเรียนรู้อย่างต้องพิจารณาองค์ประกอบด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล เพราะมนุษย์เรามีความแตกต่างกันทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และความถนัด ความแตกต่างทั้ง 6 ด้านนี้เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยตรง อันจะเป็นผลให้มนุษย์เรามีการรับรู้ได้แตกต่างกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์

2.1 ความหมายของพุทธศิลป์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายพุทธศิลป์มีเนื้อความว่า ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง (โกสุม สายใจ, 2560, 3)

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) (มปป.) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคลสถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี 4 อย่างคือ 1) ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2) บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่

พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอย 3) ธรรมเจดีย์ บรรจุพระธรรม คือ พุทธพจน์ 4) อุทเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูปในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งทีก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรพบุรุษ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์นี้ เนื้อความสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องการดำรงชีวิตจิตใจ ให้อยู่เหนือความทุกข์ เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดเปลื้องความทุกข์ในทางจิตใจหรือปัญหาสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องโศกเศร้าและพระพุทธรูป (โกสุม สายใจ, 2560, 3)

ร้อยพบุพา (2549) กล่าวว่า พุทธศิลป์หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งด้านสถาปัตยกรรมประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดั่งงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (ร้อยพบุพา, 2549)

ในปัจจุบัน เราจะได้ยินคำว่าพุทธศิลป์บ่อยครั้งมาก และในบางมหาวิทยาลัย ก็มีการจัดการศึกษา ในสาขานี้โดยตรง มีการเปิดการเรียนการสอนในสาขานี้และได้มีการจัดตั้งเป็นคณะ และใช้ชื่อว่าคณะพุทธศิลป์ โดยตรงก็มีมาแล้ว จึงอยากจะทำความรู้จักกับความเป็นไปเป็นมา และความหมายที่แท้จริงของคำว่า พุทธศิลป์ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีเนื้อหาเกี่ยวข้อง และครอบคลุมไปถึงอะไร และอย่างไรบ้าง

พุทธ ความหมายคือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้รู้แล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้รู้หรือยัสัจสี่

ศิลปะ ความหมายคือ ฝีมือทางงานช่าง สล่า งานแสดง สิ่งของที่นำมาแสดง การแสดงออกซึ่ง อารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์

ศิลปะ หรือ ศิลป์ เป็นการกระทำ หรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือการสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์จนเป็นผลงานแห่งความคิดและการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปแบบลักษณะที่แตกต่างกันออกไปก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกในความงดงามความชอบความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความรู้สึกสะท้อนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น

ดังนั้นพุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก กว่า 550 เรื่อง จึงได้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งานปั้นดินเผา อีกทั้งยังมีการแกะสลักหิน ประเภทต่างๆ และแกะสลักไม้ ในเวลาต่อมา ได้มี

การแผ่ขยายอิทธิพล ไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย เป็นเรื่องราวที่เราสามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง คู่มุ่ ปราสาท พระราชวัง ซึ่งสามารถ ยกย่องระดับความคิด จิต ภาย จนเป็นหนทางเกิดมรรคญาณ ให้สำเร็จเป็นอริยบุคคลได้อย่างมากมาย คำว่า “พุทธศิลป์” โดยสรุปอย่างเข้าใจง่ายที่สุดหมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้าน สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพุทธ ศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนใน แนวทางที่ติงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งทีผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกได้ว่าเป็น บริษัทศิลป์ในงานพุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่มีธรรมชาติในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลปะนั้นซึ่งมีอยู่หลาย รูปแบบทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุหรือพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่ โดยแบ่งศึกษา ออกเป็นประเภทต่างๆทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ อาคารสถานที่และวัตถุสิ่งของ จึงสามารถกล่าวได้ว่า งานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนแก่เด็กและเยาวชนเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง (สุรเดช คำศรี, มปป.)

2.2 ประเภทของงานพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ เป็นผลงานศิลปะที่ช่างหรือศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงถึงความรัก ความศรัทธาเชื่อถือนต่อพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมอยู่ในวัดต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นวัด โดยเฉพาะที่เป็นงานศิลปะแขนงทัศนศิลป์ (Visual Art) ประกอบด้วย

- 1) งานสถาปัตยกรรม (Architecture) เช่น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานในวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร กุฏิ สถูป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง
- 2) งานประติมากรรม (Sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฏิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงานนูนต่ำ นูนสูง ลอยตัว รวมทั้งลวดลาย ประดับศาสนสถานด้วย
- 3) งานจิตรกรรม (Painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีศนาธรรม ฯลฯ งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติวรรณคดี คติความเชื่อ และนิทานพื้นบ้าน จัดเป็นงานศิลปะไทยแบบประเพณีนิยม (Thai traditional art) ที่เขียนด้วยสีฝุ่น ลงรัก ปิดทอง ฯลฯ (โกสุ่ม สายใจ, 2560, 4)

3. การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียน

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียนเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์ สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (วรณีย์ ลิ้มอักษร, 2551)

1. ตัวผู้เรียน (The learner) ผู้เรียนจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการเรียนรู้แม้ว่าจะจัดการเรียนรู้ให้ดีสักเพียงใดก็ตามถ้าไม่มีผู้เรียนก็จะเป็นการเรียนรู้เกิดขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า ถ้าไม่มีผู้ซื้อก็ไม่มีผู้ขายและถ้าไม่มีผู้เรียนก็จะเป็นการเรียนรู้เกิดขึ้น ซึ่งการที่ผู้เรียนแต่ละคนสามารถเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่าง ระหว่างบุคคลในด้านต่างๆของผู้เรียนเช่น ความแตกต่างระหว่างวัย ความแตกต่างระหว่างเพศ ความแตกต่างทางสติปัญญาและความสามารถ และความแตกต่างของความสนใจ เป็นต้น

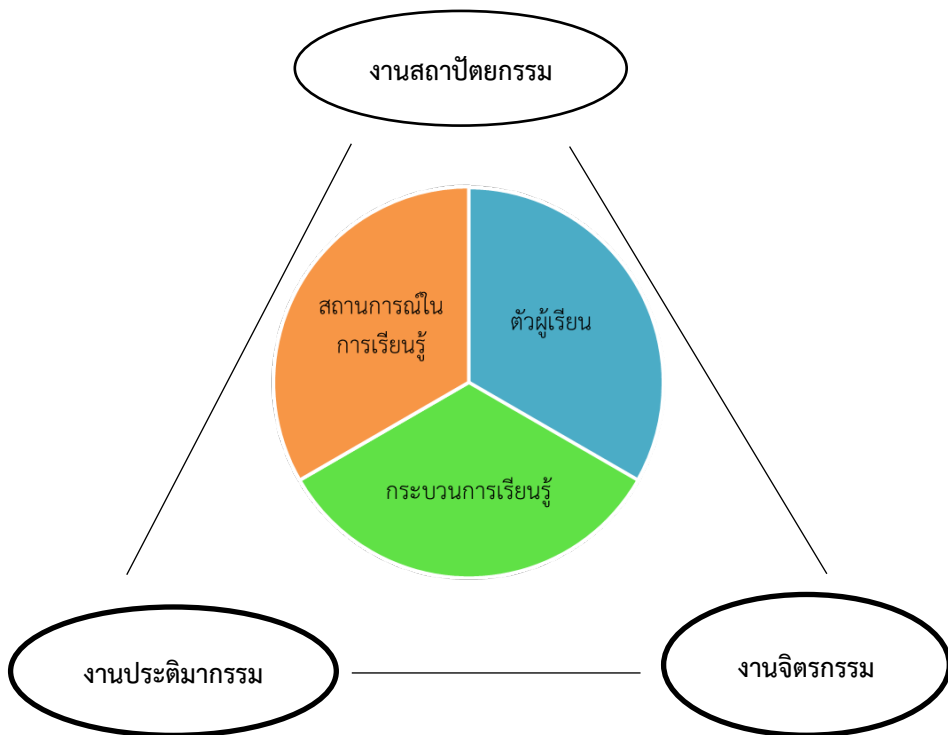
2. กระบวนการเรียนรู้ (The Learning process) หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆของผู้เรียนในขณะที่เรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกิดขึ้นจะโดยการรับสัมผัสการรับรู้การซักถามการคิดหาเหตุผลหรือการทดลองก็ได้การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆดังกล่าวจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมภายนอกก็ได้เช่นกัน

3. สถานการณ์ในการเรียนรู้ (The Learning Situation) หมายถึง สถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนขณะที่กำลังเรียนรู้ เช่น อุณหภูมิของอากาศ ความเหนื่อยอ่อนความหิวความกลัวความมืดความเจ็บหรือเสียงดัง เป็นต้น สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนรู้ แต่มีผลกระทบต่อผู้เรียนและกระบวนการเรียนเพราะทำให้สมาธิความตั้งใจและความพร้อมในการเรียนของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปโดยบูรณาการร่วมกันให้เกิดการเรียนรู้ในงานสถาปัตยกรรม (Architecture) เช่น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานในวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร กุฏิ สรูปเจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง งานประติมากรรม (Sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฎิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงานนูนต่ำ นูนสูง ลอยตัว รวมทั้งลวดลายประดับศาสนสถานด้วย งานจิตรกรรม (Painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีชาธรรม ฯลฯ งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติวรรณคดี คติความเชื่อ และนิทานพื้นบ้าน จัดเป็นงานศิลปะไทยแบบประเพณีนิยม (Thai traditional art) ที่เขียนด้วยสีฝุ่น ลงรัก ปิดทอง ฯลฯ ทั้งการเรียนรู้ในทางทฤษฎีในเบื้องต้นรวมถึงการปฏิบัติ เช่นการลงมือปฏิบัติด้าน

งานพุทธศิลป์ การศึกษาดูงานจากสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เป็นต้นสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์แก่นักเรียนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียนดังนี้

ภาพที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียน
(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียนด้วยการกระตุ้นตัวผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ และจัดสถานการณ์ในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนครบตามองค์ประกอบการเรียนรู้ทั้ง 3 องค์ประกอบในด้านของพุทธศิลป์ได้แก่ งานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม งานจิตรกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อเป็นการ

ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้านพุทธศิลป์ครบทุกด้านและเป็นการส่งเสริมเผยแพร่พุทธศาสนาอีกด้านหนึ่ง

บทสรุป

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์สำหรับนักเรียนเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์ สำคัญ 3 ด้านในการเรียนรู้ คือ 1) ตัวผู้เรียน ผู้เรียนจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดขึ้นอยู่กับความแตกต่าง ระหว่างบุคคลในด้านต่างๆของผู้เรียน 2) กระบวนการเรียนรู้ การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆของผู้เรียนในขณะที่เรียนเพื่อให้มีการเรียนรู้เกิดขึ้นจะโดยการสัมผัสผัสการรับรู้การซักถามการคิดหาเหตุผลหรือการทดลองก็ได้การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆดังกล่าวจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมภายนอก 3) สถานการณ์ในการเรียนรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนขณะที่กำลังเรียนรู้ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนรู้ แต่มีผลกระทบต่อผู้เรียนและกระบวนการเรียน เพราะทำให้สมาธิความตั้งใจและความพร้อมในการเรียนของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปโดยบูรณาการร่วมกันให้เกิดการเรียนรู้ในงานสถาปัตยกรรม (Architecture) เช่น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานในวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร กุฏิ สถูป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง งานประติมากรรม (Sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฎิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงานนูนต่ำ นูนสูง ลอยตัว รวมทั้งลวดลาย ประดับศาสนสถานด้วย งานจิตรกรรม (Painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีชาธรรม ฯลฯ งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติวรรณคดี คติความเชื่อ และนิทานพื้นบ้าน จัดเป็นงานศิลปะไทยแบบประเพณีนิยม (Thai traditional art) ที่เขียนด้วยสีฝุ่น ลงรัก ปิดทอง ฯลฯ โดยการเรียนรู้ด้วยองค์ประกอบในเบื้องต้นจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติอย่างถูกต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือต่อยอดองค์ความรู้ต่อไปในอนาคตได้

เอกสารอ้างอิง

- โกสุ่ม สายใจ. (2560). พุทธศิลป์กับการจัดการความรู้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 3(1), 1-10.
- ชูชีพ อ่อนโคกสูง. (2559). *ความสัมพันธ์ระหว่างพลังความสามารถแห่งตนเป้าหมายและความเป็นไปได้ที่จะกระทำกับแรงจูงใจในการเรียน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุขฎิ สีสลวรงค์. (2542). *การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก*. (ปริญญาณีพนธ์ ระดับดุขฎิบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรพิมล พรพิระชนม์. (2550). *การจัดกระบวนการเรียนรู้*. สงขลา : เทมการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2547). *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.
- พิมพ์พันธ์ เดชะครุฑต์. (2560). *สอนเด็กทำโครงการ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเดช คำศรี. (ม.ป.ป.). *พุทธศิลป์คืออะไร*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2564 จาก <https://sites.google.com/site/buddhistarts/>
- ร้อยพุกพา. (2549). *พุทธศิลป์*. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2564 จาก <https://www.facebook.com/permalink.php?story>
- วรรณิ ลิ้มอักษร. (2551). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา : นำศิลป์โฆษณา.
- วิชัย ต้นศิริ. (2550). *อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมิน*

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุมน อมรวิวัฒน์.(2542). *หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะการเผชิญ
สถานการณ์*. นนทบุรี :มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อารี พันธุ์มณี. (2544). *จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

การบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร)

The Administration of Educational Institutions according to
the Words of Somdej Phra Ariyawongsagatanyan (Amporn
Amparo).

ธีรวีร์ แพบัว*

Teeravee Phaebua

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอ การนำพระดำรัสของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา โดยมีรูปแบบ 15 ประการ ประกอบด้วย 1) การไม่หนีปัญหา 2) การมีสติ/มีปัญญา 3) ความเมตตา 4) การให้อภัย 5) การทำประโยชน์ส่วนร่วม/เสียสละ 6) ความอดทน 7) ความกตัญญู 8) ทาน 9) ความเพียร 10) ความอ่อนโยน 11) ศีล 12) ความสัตย์/ซื่อสัตย์ 13) ความสามัคคี 14) สัจจะ และ 15) หน้าที่ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง เหมาะสม และสร้างสรรค์ จะก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินการและส่งผลทำให้การบริหารสถานศึกษาประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร)

Abstract

This article aims to present the application of the words from Somdej Phra Ariyawongsagatanyan (Amphon Ampharo) to apply with the educational administration. There are 15 things that consisted of 1) do

---

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: Johnneyray2020@hotmail.com

not running away from the problem 2) consciousness/wisdom 3) kindnesses 4) forgiveness 5) contribution/sacrificed 6) patience 7) gratitude 8) charity 9) perseverance 10) tenderness 11) precepts 12) compassion/honesty 13) harmony 14) truth and 15) duties. if applied theses 15 things in daily life correctly, appropriately and creatively, this will lead to a positive effect on the operation and result in a successful school administration.

Keywords: Education Administration, Somdejphraariyawongsagatanyan (Amphon Ampharo).

บทนำ

วิวัฒนาการของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้สถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การ บริหารงานภาครัฐและเอกชน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง เพราะความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารเทคโนโลยี การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชน แต่ระบบการบริหารงานทั้งภาครัฐ และเอกชนเกิดความไม่ สอดคล้อง และทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้สังคมโลกหันกลับมามองถึง สาเหตุปัญหา ที่แท้จริงในการบริหารของแต่ละประเทศที่มีผลกระทบต่อด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์การอื่น ๆ อย่างมากมาย การบริหารเป็นเรื่องที่ สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จ และความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์การ การ บริหารเป็นลักษณะการ ทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การ เพื่อให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยนำศาสตร์ และศิลป์ พร้อมด้วยทรัพยากรทางการบริหาร มาใช้ในกระบวนการการบริหารได้อย่างเหมาะสม และเกิดประสิทธิภาพ (รับขวัญ ภาควิชา, 2547)

ประเทศไทยนั้นมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตมาเพราะทั้งการ เรียนรู้ การปลูกฝังความคิด รวมถึงการสร้างลักษณะนิสัยให้อยู่ในกรอบศีลธรรมความดี ก็เป็นสิ่งที่ศาสนาเข้ามามีส่วนในการพัฒนา ในปัจจุบันนี้สังคมไทยนั้นก็ยังมีปัญหาพื้นฐาน หลายด้านที่จำเป็นจะต้องมีการแก้ไขทั้งทางด้านจิตใจ ด้านสิ่งแวดล้อม ประเพณีและ วัฒนธรรม กิจกรรมในสังคมต่างๆ จากเหตุผลดังกล่าว พระสงฆ์ในฐานะที่สัมพันธ์ใกล้ชิด

และเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญในสังคม จึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องปรับและเพิ่มบทบาทในการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อดีตทำงานในเชิงรับ เปลี่ยนเป็นเชิงรุกเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่ซึ่งพระสงฆ์ไม่ได้ทำเฉพาะหน้าที่ในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังสามารถทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมในด้านต่างหลายด้านด้วยกัน สมเด็จพระสังฆราช ในฐานะสกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยพระองค์เองได้ และในฐานะประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ย่อมมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาทั้งหมดต่างกับสมัยแรกที่อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ สมัยต่อมาอำนาจแต่เพียงในนามพระประมุขจะใช้อำนาจบัญชาการก็ต้องผ่านสังฆสภาสังฆมนตรี และคณะวินัยธรผ่านสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร อำนาจสมเด็จพระสังฆราชในปัจจุบันเท่ากับอำนาจสังฆนายก ประธานสังฆสภา และประธานคณะวินัยธร รวมกัน เพราะองค์กรทั้งสาม คือสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร ตามกฎหมายปี 2484 รวมเป็นมหาเถรสมาคม ตามกฎหมายนี้ จึงแยกพิจารณาเป็น 2 ส่วนคือ

1. อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นอำนาจในตำแหน่งพระประมุขโดยตรงมี 2 อย่างคือ อำนาจบัญชาการคณะสงฆ์กับอำนาจตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช อำนาจบัญชาการ หมายถึงอำนาจที่จะสั่งการใดๆ อำนาจตราพระบัญชาคือ อำนาจที่จะวางระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติใดๆ ได้เมื่อมีพระดำริเห็นว่าเป็นการสมควรในการบริหารคณะสงฆ์ กฎหมายให้อำนาจไว้อย่างกว้างๆ มีข้อจำกัดเพียงว่า การบัญชาการและการตราพระบัญชานั้น ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฏมหาเถรสมาคม หากขัดแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฏมหาเถรสมาคม ก็ไม่มีผลบังคับ คำสั่งหรือพระบัญชานั้นใช้ไม่ได้

2. อำนาจหน้าที่ ในตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม นับเป็นอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ซึ่งมีอำนาจออกกฏมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือออกคำสั่ง เพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18 มหาเถรสมาคมเป็นสถาบันบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง ซึ่งรวมอำนาจสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามกฎหมายเก่าเข้าไว้ อำนาจของสมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งนี้ จึงกว้างขวางและมีความรับผิดชอบสูงสุดในการบริหารคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม (dharma-gateway,2564) นอกจากนี้ท่านยังมีบทบาท

ในทางสังคมด้วยการส่งเสริม พัฒนา ตลอดถึงให้สติแก่มืดคิดลัทธิธรรมทางพุทธศาสนาในการส่งเสริม ชักจูงจิตใจและการปฏิบัติตามหน้าที่ของคนในสังคม (workpointTODAY, 2564)

การน้อมนำพระดำรัสของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้สถานศึกษามีแนวทางในการปฏิบัติงานรวมถึงบูรณาการลัทธิธรรมในทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ส่งเสริมให้สถานศึกษาและบุคลากรในองค์กรเกิดความสามัคคีรวมถึงมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากขึ้น

1. การบริหารสถานศึกษา

1.1 ความหมายของการบริหารการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 6) ได้กล่าวว่า การบริหารการศึกษา โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(School-Based Management) ซึ่งเป็นรากฐานและความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้ตามมาตรฐานและสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2540,38 - 39) กล่าวว่า การบริหารการศึกษานั้น มีขอบข่ายครอบคลุม 5 ประการด้วยกัน คือ การผลิตการประกันการใช้ผลผลิตจากประชาชนการเงินและการบัญชีบุคลากรและการประสานงานเมื่อประยุกต์ทั้ง 5 ขอบข่ายนี้ในด้านการศึกษาเราก็จะได้ขอบข่ายของการบริหารการศึกษา ดังนี้

1. การผลิตหมายถึงการตระหนักถึงเป้าหมายของการศึกษาซึ่งได้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยสังคม ดังนั้น การบริหารการศึกษาต้องคำนึงถึงลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม

2. การประกันการใช้ผลผลิตจากประชาชนผลผลิตจะต้องเป็นที่ยอมรับจากประชาชนในการใช้และประโยชน์ที่ได้รับ

3. การเงินและการบัญชีหมายถึงการบริหารการศึกษายังเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินงานในการดำเนินงานกิจกรรมเครื่องมือทางการศึกษา

4. บุคลากรคือข้อกำหนดกรอบและการทำงานในการสรรหาบุคคลและการดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือของที่ดีและความซื่อสัตย์ต่อองค์กร

5. การประสานงานเป็นกิจกรรมที่สำคัญของการบริหารการศึกษาเพราะเป็นการประกันถึงความสัมพันธ์ภายในที่ใกล้ชิดและการผสมผสานกิจกรรมทั้งหมดขององค์กรจากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การใช้ทั้งศาสตร์

และศิลป์ซึ่งเป็นการดำเนินการของกลุ่มบุคคลตามวิถีทางที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมากที่สุดและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านความรู้ความสามารถและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี

กาญจน์ เรืองมนตรี (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึงการที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูอาจารย์ได้ร่วมมือกันจัดการศึกษา โดยมีการวางแผนปฏิบัติงานแล้วปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และประเมินผลการปฏิบัติการเพื่อใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษา และส่งผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีคุณภาพ

ธนิศว์ จิตขวัญ (2542) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ทุกด้านเพื่อพัฒนาการเรียนของนักเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาสมาชิกของสังคมให้มี ความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ และให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

Good (1973, 14) ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การควบคุมและการ จัดการด้านการบริหารโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน งานธุรการ งานที่เกี่ยวข้องกับ ตัวครูและนักเรียนตลอดจนบุคลากรอื่น ๆ

สรุปได้ว่าการบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ร่วมมือกัน ดำเนินการ เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ให้มี ความสามารถ ทักษะคติ พฤติกรรม ค่านิยม หรือคุณธรรม ทั้งในด้านการสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็น สมาชิกที่ดี มีประสิทธิภาพของสังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข

1.2 แนวคิดในการบริหารการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 32) ได้กำหนด ขอบข่ายและภารกิจของการบริหารสถานศึกษาออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. การบริหารวิชาการ เป็นงานหลักของสถานศึกษาได้แก่การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียนการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษาการพัฒนาาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชนการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคลครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

2. การบริหารงบประมาณ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน มุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ มีความคล่องตัวโปร่งใส ตรวจสอบได้ ได้แก่ การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณการตรวจสอบ ติดตามประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผล การดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

3. การบริหารงานบุคคล เป็นภารกิจที่สำคัญ เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิด ความคล่องตัว อิสระ ภายใต้กฎหมายระเบียบ และเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลได้แก่ การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษา วินัย การออกจากราชการ

4. การบริหารทั่วไป เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้บริการบริหารงานอื่นบรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ ได้แก่ การดำเนินงานธุรการ งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสาน และพัฒนาเครือข่ายการศึกษา การจัดระบบบริหารและพัฒนาองค์กร งานเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไป การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน การรับนักเรียน การส่งเสริมและประสานงาน การจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริมและสนับสนุน และประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กรและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานอื่นการจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน งานบริการสาธารณะ งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงกระบวนการการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพที่ใช้หลักการบริหารที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) โดยให้สถานศึกษาต้องร่วมกันวางแผน (P) และดำเนินการตามแผน (D) เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษาการตรวจสอบสถานศึกษา (C) จะต้องร่วมกันตรวจสอบเพื่อพัฒนาปรับปรุง (A) ให้เป็นไปตามเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 10)

ภิญโญ สาร (2536, 385-386) กล่าวว่าผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จต้องมีความสามารถ 7 ด้าน คือ (1) มีศักยภาพในการบริหารวิชาการ โดยส่งเสริมกระตุ้นให้ครูพัฒนาศักยภาพเป็นรายบุคคล มีศักยภาพในการพัฒนาการเรียนการสอนโดยมีผลตกกระทบเป็นนักเรียน (2) การบริหารงานบุคคล มีภาพลักษณ์ของการบริหารที่เอื้อให้เกิดการจัดระเบียบ รวมไปถึงมีกระบวนการและกลไกที่ชัดเจนในการบรรจุแต่งตั้ง โปร่งใส ตรวจสอบได้ เมื่อได้บุคลากรมาแล้วมีการกำหนดหน้าที่ พัฒนาบุคคล และมุ่งส่งเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน (3) การบริหารกิจการนักเรียน ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตร (4) ปฏิสัมพันธ์ของชุมชน ที่สามารถสื่อสารและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันได้ของชุมชนกับสมาชิกในชุมชนด้วย (5) ศักยภาพและความสามารถในการจัดการงานทรัพย์สิน งานอาคารสถานที่ รวมไปถึงงานธุรการต่าง ๆ (6) การบริหารกิจการที่เกี่ยวกับการบริหารต่าง ๆ (7) การวัดและประเมินผลในด้านการสอน

ดังนั้น การบริหารการศึกษา จึงหมายเอา ภารกิจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาส่งเสริมปลูกฝังให้สมาชิกในสังคมอันได้แก่เยาวชน ให้มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรมและมีชีวิตที่อยู่ร่วมกับสังคมอื่นได้อย่างมีความสุข

1.3 คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2500,38-39) ได้กล่าวไว้ว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้

1. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงจะได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือหุ้นจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill หรือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

2. วิจิโร หมายถึง การจัดธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัดคุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือความชำนาญด้านเทคนิค

3. นิสสยสัมปโน หมายถึง ฟังพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่

สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สุพล วังสินธ์ (2543,29-30) ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างมืออาชีพในยุคปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า ที่สะท้อนออกมาเป็นแนวคิดว่า (1) ผู้บริหารจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล (2) มีเหตุผลในการทำงานรวมทั้งมีจิตใจกว้างขวางเป็นประชาธิปไตย (3) มีเจตคติมุ่งมั่นในงานหรือในการบริหารงาน (4) ใจกว้าง เปิดโอกาสให้ครูมีเสรีภาพในการคิดสร้างงาน กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน (5) จัดการศึกษาอย่างมีเป้าหมายโดยมุ่งมองไปที่ประสิทธิผลของการสอนหรือการจัดการศึกษา (6) ระบบการบริหารโรงเรียนเอื้อให้มีการบริหารจัดการที่มุ่งไปสู่เป้าหมาย (7) ครูหรือบุคลากรทางการศึกษามีศักยภาพรวมทั้งมีนโยบายที่สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นกับครูได้ รวมทั้งครูที่ปรึกษา

นอกจากนี้ผู้บริหารต้องมีบทบาทในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถจำแนกสรุปได้คือ

1. เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของครูและนักเรียน
2. เป็นผู้นำในการบริหาร โดยยึดแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
3. เป็นผู้นำด้านการนำนวัตกรรม และเทคโนโลยี มาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้
4. เป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาการ
5. เป็นผู้ประสานความร่วมมือกับชุมชน
6. เป็นผู้นำในการบริหารแบบประชาธิปไตย โดยร่วมกันทำงานเป็นทีม และส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
7. เป็นผู้นำในการจัดการศึกษา และเป็นเอกลักษณ์ขององค์กรในทางสร้างสรรค์
8. เป็นผู้นำในการบริหารคุณภาพ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจลงมือทำ และรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ
9. เป็นผู้สร้างขวัญ และกำลังใจแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
10. เป็นผู้นำในการจัดหางบประมาณ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

เฉลิมชัย สมท่า (2547) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

1. ความเป็นผู้นำ ในความหมายคือ การเป็นผู้มีภาวะนำการนำรวมไปถึงการมีอิทธิพลนำเหนือกว่าอิทธิพลอื่นๆ ของบุคคลในกลุ่ม รวมไปถึงสามารถชักนำสร้างแรงจูงใจต่อความสำเร็จนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยของการบริหารได้ คุณลักษณะเหล่านี้ประกอบด้วย บุคลิกภาพที่มีความร่าเริงแจ่มใสและอดทน มีวุฒิภาวะในการนำและการตัดสินใจ ทั้งสามารถตัดสินใจและชักจูงใจคน มีความรับผิดชอบ ฉลาดและไหวพริบดี มีความอดุสาหะ วิริยะ มีความเสียสละ มีบุคลิกภาพและมีความเป็นประชาธิปไตย

2. มีความรู้และประสบการณ์ ซึ่งเป็นศักยภาพที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะในอาชีพในงานโดยเฉพาะ เช่น มีความรู้ และประสบการณ์ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของงาน และรู้เท่าทันเหตุการณ์

3. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี หรือมนุษยสัมพันธ์กับสมาชิกร่วมงาน การเป็นผู้บริหาร เมื่อต้องทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ สิ่งที่สำคัญและเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ทั้งนอกและในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญๆ คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเสมอต้นเสมอปลาย ยกย่องชมเชย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความยืดหยุ่น เปิดเผยและเป็นกันเอง

4. เป็นผู้มีความดีคุณธรรม หมายถึง มีจิตจริยธรรม ความเป็นผู้นำที่ยึดจริยธรรมหรือเกณฑ์ทางจริยธรรมอย่างสูง ในการบริหาร และยึดเหนี่ยวจิตใจต่อสมาชิกในองค์กรบริหาร ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม รวมทั้งมีจิตยุติธรรมในการบริหาร กระตุ้นส่งเสริมให้สมาชิกในองค์กรมีความสัตย์ซื่อสุจริต มีศีลธรรม มีสุขภาพกายใจที่ดี (Healthy) เพื่อเป็นส่วนเสริมในการปฏิบัติงานและทำหน้าที่ให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

ผู้เขียนสรุปคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงผู้บริหารสถานศึกษาที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ถือเป็นผู้นำที่ดี ย่อมจะสร้างความมั่นใจและความเชื่อถือในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาองค์กรให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร)

ในข้อมูลของระบบสื่อออนไลน์ให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ พระนามเดิม อัมพร ประสัทธพงศ์ ฉายา อมฺพโร ทรงดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพระองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 (วิกิพีเดีย, 2564) ในภาระกิจของสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงประกอบพระกรณียกิจทั้งในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังใส่พระทัย ให้ความสำคัญกับการสั่งสอน อบรม ให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชนในกิจกรรม โอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังจะปรากฏจากการพระราชทานพระดำรัส คติธรรม และพระโอวาท ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช อาทิ พระราชทานพระดำรัสเปิดการประชุมวันวิสาขบูชาโลก ครั้งที่ 16 เรื่อง สติ : จากวิถีธรรมสู่วิถีชีวิต ความตอนหนึ่งว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความตื่นรู้ ความตื่นที่หมายถึงมีใจความตื่นเด่น ความตื่นตม หรือความตื่นข่าว อันมีรากฐานมาจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง หากแต่เป็นความตื่นขึ้น จากความหลับไหลอยู่ในกิเลสนิรา ตามธรรมดาในเวลาที่คุณใดกำลังหลับสนิทอยู่ ย่อมไม่มีทางที่จะรู้สึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือแม้แต่ความคิดนึก トラบจนเมื่อบุคคลนั้นตื่นขึ้นแล้ว ตาก็จะเริ่มเห็นรูป หูก็จะยินเสียง จมูกก็จะรู้กลิ่น ลิ้นก็จะลิ้มรส กายก็จะรู้สึกสัมผัส และใจก็จะรู้ความคิดนึกที่เกิดขึ้น” (สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, 2562) จากพระดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความตื่นรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นในการดำเนินชีวิตนั้นหมายถึง การมีสติอยู่ทุกเมื่ออันเอง และพระดำรัสถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 28 กรกฎาคม 2564 ความตอนหนึ่งว่า “สมัยหนึ่ง เมื่อครั้งพุทธกาล พระเทวทัตจัดแจงให้ความอุปถัมภ์ช่างดูร้ายชื่อนาฬาคิริ เข้าไปยังหนทางที่จะเสด็จออกบิณฑบาต หมายถึงช่างนั้นประทุษร้ายต่อพระชนม์ของพระพุทธองค์ ภิกษุต่างกราบทูลอาราธนาให้ทรงหลีกเลี่ยง ส่วนคนทั้งหลายก็พากันวิ่งหนีด้วยความหวาดกลัว สมัยนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงดำรงพระองค์มั่นคงด้วยพระกิริยาอันงามสง่า ทรงแผ่พระเมตตาจิตด้วยพระหฤทัยอ่อนโยน เต็มเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาอย่างไม่มีประมาณ ช่างดูร้ายพลันได้สัมผัสพระเมตตาจิตก็คลายพยศ ลดวงลงแล้วค่อย ๆ อย่างเข้าไป” (สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, 2562) จากพระดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความเมตตา และการมีสติเป็นสิ่งที่สามารถนำพาให้ผ่านพ้นจากวิกฤติการณ์ปัญหาต่าง ๆ ได้ จากพระดำรัสดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระดำรัสนั้นสามารถที่จะเป็นแนวทางในการนำไป

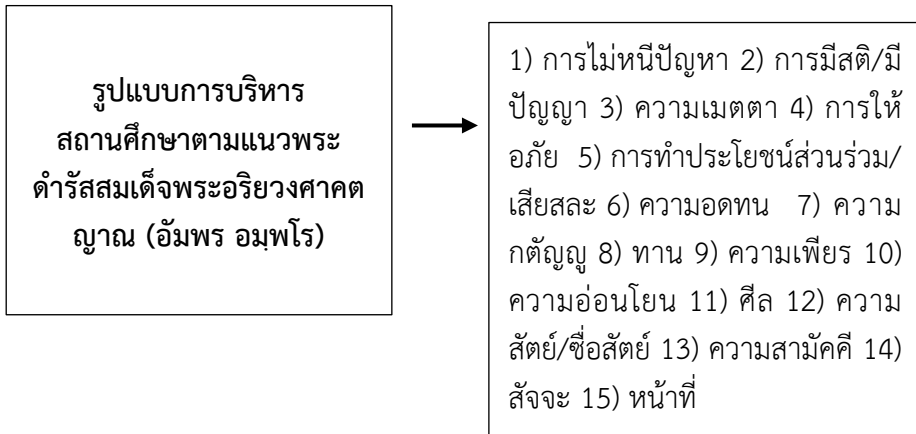
ประยุกต์ใช้ชีวิตประจำวัน และสามารถเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

การบริหารสถานศึกษาตามแนวพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) โดยผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) ซึ่งพบว่า รูปแบบ 15 ประการ ดังนี้ 1) การไม่หนีปัญหา 2) การมีสติ/มีปัญญา 3) ความเมตตา 4) การให้อภัย 5) การทำประโยชน์ส่วนร่วม/เสียสละ 6) ความอดทน 7) ความกตัญญู 8) ทาน 9) ความเพียร 10) ความอ่อนโยน 11) ศิล 12) ความสัตย์/ซื่อสัตย์ 13) ความสามัคคี 14) สัจจะ 15) หน้าที่

ทั้งนี้ ถ้าแต่ละคนแม้เพียงตั้งใจไว้ในธรรมฝ่ายสุจริต ไม่ถลำลงสู่ความคิดชั่ว อันนำไปสู่การพูดชั่วและทำชั่วซ้ำเติม ก็นับว่าได้ช่วยบรรเทาปัญหาของโลกแล้ว และยังหากท่านมีดวงจิตผ่องแผ้วด้วยเมตตาการุณยธรรม นำความปรารถนาดีเพื่อแผ่ไปสู่ทุกชีวิตอย่างเสมอหน้า ความทุกข์ยากที่เราทั้งหลายต่างเผชิญ ย่อมจะคลี่คลายได้ในไม่ช้า วัรวรณญ วรโท วราหโร อนุตตโร ฌมมวโร อเทสยิ อิทมปิ พุทฺเธ รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โทศุ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ ประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำมาซึ่งธรรมอันประเสริฐ เป็นผู้ยอดเยี่ยม ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ แม้อันนี้เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแต่ท่าน เทอญ (สยามรัฐออนไลน์, 2564)

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) ผู้เขียนเสนอแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร)
(ที่มา: ผู้เขียน)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) โดยผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำรูปแบบดังกล่าวทั้ง 15 รูปแบบ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด โดยยึดหลักพุทธธรรมด้วยการมีสติ ความระลึกได้อยู่เสมอและปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีสติเป็นฐานจะทำให้ผู้ปฏิบัติตามพระดำรัสเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ตามแนวทางของพุทธศาสนาต่อไป

บทสรุป

การบริหารสถานศึกษาตามพระดำรัสสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) เป็นการบริหารภายใต้หลักการที่สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน ที่สามารถนำรูปแบบ 15 ประการ ประกอบด้วย 1) การไม่หนีปัญหา 2) การมีสติ/มีปัญญา 3) ความเมตตา 4) การให้อภัย 5) การทำประโยชน์ส่วนร่วม/เสียสละ 6) ความอดทน 7) ความกตัญญู 8) ทาน 9) ความเพียร 10) ความอ่อนโยน 11) ศีล 12) ความสัตย์/ซื่อสัตย์ 13) ความสามัคคี 14) สัจจะ และ 15) หน้าที่ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง เหมาะสม และสร้างสรรค์ พร้อมทั้งนำไปเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา ย่อมจะก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินการ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อันจะเป็นแนวทางในการดำเนินการที่ยั่งยืน และเอื้อประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

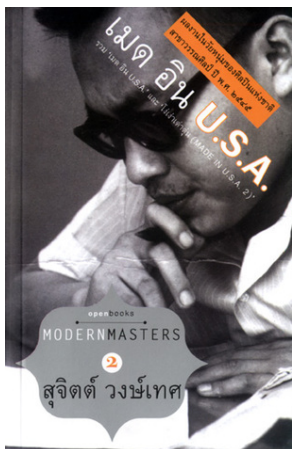
เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *การบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2546). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กาญจน์ เรืองมนตรี. (2540). *เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาหน้าที่ผู้นำทางการศึกษา*. มหาสารคาม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เฉลิมชัย สมท่า. (2547). “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เลย เขต 1 ” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาญชัย อาจิมสมาจาร. (2540). *ศัพท์การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแกรมมี.
- ธณิศวรร จิตขวัญ. (2542). *ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการบริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัด สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี”* (วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภิญโญ สาธร. (2536). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2564). *ชีวิตวิถีใหม่และความฉลาดทางดิจิทัล*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2564. จาก <https://learningdq-dc.ku.ac.th/>.
- รับขวัญ ภาควงมิ. (2547). *ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของผู้บริหาร สถานศึกษากับสุขภาพองค์กรของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน พื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1”* (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สยามรัฐออนไลน์. (2564). *"สมเด็จพระสังฆราช" ประทานพระคติธรรม เป็นกำลังใจ สานการณ์โควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2564. จาก <https://siamrath.co.th/n/234795>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *แบบประเมินคุณลักษณะของ บุคคลเพื่อพิจารณาความเหมาะสมสำหรับตำแหน่งเพื่อคัดเลือกข้าราชการครู เพื่อแต่งตั้งหรือเลื่อนและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา”*. เชียงใหม่: ครูเชียงใหม่.
- สำนักงานเลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช. (2562). *พระดำรัสสมเด็จพระสังฆราช*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช.

- _____ . (2564). *พระตำราสมเด็จพระเจ้าสังฆราช*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช,
- สุพล วิงสินธุ์. (2543). “การบริหารโรงเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา”, *วารสารวิชาการ*, 43 (2). 29-50.
- Dharma-gateway. (2564). *บทบาทและอำนาจหน้าที่ของ ‘สมเด็จพระสังฆราช*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2564. จาก <https://news.mthai.com/webmaster-talk/548238.html>
- Good, Center V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw – Hill.
- WorkpointTODAY. (2562). *สมเด็จพระสังฆราช ประทานพระโอวาทเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ 2562*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2564. จาก <https://workpointtoday.com/>.

บทวิจารณ์หนังสือ

เมต อิน U.S.A

ผู้แต่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ

วิจารณ์ พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทी

บทวิจารณ์นี้มุ่งนำเสนอการศึกษาวิเคราะห์งานเขียนสารคดีประเภทอัตชีวประวัติ (Autobiographical Novel) เรื่อง *เมต อิน USA* โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ผู้เขียนตั้งใจบอกเล่าชีวิตของผู้เขียนในระหว่างที่เดินทางไปยังสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2514 ด้านบริบทสังคมไทยขณะนั้น สถานการณ์ของประเทศประชาชาชนกำลังเผชิญกับความหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เริ่มแผ่ขยายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย รัฐบาลไทยควบคุมการรับรู้ของประชาชน มีการจับประชาชนที่เห็นต่างทางการเมืองเข้าคุกในข้อหาคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันนั้น เวียดนามก็กำลังกับความสงครามภายในประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเข้ามาพัวพันด้วย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้เขียนมุ่งเน้นวิพากษ์สังคมไทยผ่านบริบทสังคมที่กำลังเป็นไปอยู่ ณ ช่วงขณะนั้นเปรียบเทียบกับบริบทโลก กล่าวโดยสรุปผู้ประพันธ์เสนอแง่มุมการวิพากษ์สังคมและการเมืองไทย ในองค์ประกอบในการเขียน สุจิตต์ วงษ์เทศเลือกกำหนดให้ตัวเองเป็นผู้เล่า (First narrator) มีการอ้างอิง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ จึงทำให้นื่องมีความโดดเด่นทั้งด้านการใช้ภาษาและการใช้เครื่องหมาย เช่น การใช้ภาษาในชื่อเรื่องและการใช้ภาษาในเนื้อหา

หนังสือ *เมต อิน USA* (2514) สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยยังไม่ข้ามพ้นปัญหาต่าง ๆ ได้ เพราะอคติ (Bias) และการถูกปลูกฝัง (Cultivation) โดยไม่ยอมรับความหลากหลายที่สำคัญคือความเป็นชาตินิยม

(Nationalism) ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในยุคสมัยหนึ่งแต่เมื่อเวลาผ่านไปกลับเป็นตัวสร้างปัญหามากมาย

ความนำ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยาม อัตชีวประวัติ (Autobiography) ว่า ประวัติชีวิตที่เจ้าของเขียนหรือเล่าด้วยตนเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ซึ่งถูกจัดเป็นงานเขียนสารคดีประเภทหนึ่ง มักจะเป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดหรือให้รายละเอียดถึงทัศนคติของผู้เขียนโดยตรง ดังเช่นงานเขียนแนวอัตชีวประวัติของกรุณา กุศลาสัย “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” (กรุณา กุศลาสัย, 2549) และ “ปากกชนก” (กุสุมา รักขมณี, 2534) เป็นต้น งานเขียนของทั้งสองท่านได้บอกเล่าประวัติของผู้ประพันธ์ ที่ประสบพบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต สะท้อนภาพชีวิต การเรียนรู้เมื่อได้พบเห็นสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นแต่ละช่วงต่างกรรมต่างวาระ ดังนั้น จะเห็นได้ว่างานเขียนแนวอัตชีวประวัติเป็นการประกอบสร้างตัวตนด้วยพื้นที่ทางภาษาผ่านมุมมองของผู้เล่า

อย่างไรก็ดี นักวิชาการบางท่านก็ให้ความเห็นว่างานเขียนแนวอัตชีวประวัติไม่อาจนับเป็นงานวิชาการแท้ๆได้เพราะไม่ได้มุ่งประโยชน์ทางวิชาการด้วยไปมุ่งเน้นไปที่การแสดงทัศนะของผู้แต่งเป็นสำคัญ เช่น ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2543) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า งานสารคดีแม้ว่าผู้เขียนจะเลือกเฟ้นถ้อยคำให้น่าอ่าน มีกลวิธีชักจูง โน้มน้าวซึ่งอาจจะแทรกอารมณ์บ้างแต่นั้นก็เพียงเพราะจะแสดงความเห็นของผู้แต่งเท่านั้น

ดังนั้นเราอาจจะมองงานเขียนเชิงอัตชีวประวัตินี้ว่า งานเขียนสารคดี (Nonfiction) อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือกระทบต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้ เช่น ผู้แต่งอาจจะถูกมองว่าเป็นคนโอ้อวดถ้าหากเขียนถึงความสำเร็จของตน บางทีอาจถึงขั้นใช้ถูกเปรียบเทียบกับสำนวนไทยที่ว่า “ซ้องกลองจะเกิดเสียงดังได้ต้องมีคนตี ส่วนซ้องกลองที่ตั้งเองจะเป็นของอาเพศ”

แม้ว่าจะมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างมากมาย แต่ผู้วิจารณ์มองว่างานเขียนแนวอัตชีวประวัติสามารถทำหน้าที่เป็นเสมือนแว่นส่องโลกซึ่งสัมพันธ์กับผู้แต่ง โดยที่ผู้แต่งเปิดเผยตัวเอง ยอมให้สังคมเรียนรู้ผ่านชีวิตซึ่งมีหลากหลายมุม จึงนับว่าเป็นงานเขียนที่ทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างน้อยงานเขียนอัตชีวประวัติก็เชื่อมสังคมกับชีวิต ทำให้เราเข้าใจโลกได้มากขึ้น

ในบทความนี้ ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาวิเคราะห์ เมต อิน USA (2514) โดยสุจิตต์ วงศ์เทศ ที่ผู้แต่งเขียนขึ้นระหว่างอยู่ในสหรัฐอเมริกา โดยตลอดระยะเวลาหนึ่งปีผู้แต่งได้พบเจอเหตุการณ์สำคัญมากมาย ซึ่งทำให้ผู้แต่งเกิดแรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องราวทั้งหมด เพื่อให้ข้อมูลบางประการ และเมื่อเรานำมาปะติดปะต่อกับสังคมไทยในช่วงสมัยเดียวกัน

นั่นผู้อ่านก็จะพบประเด็นที่เป็นข้อชวนคิด ขวนถามมากมาย และคำถามเหล่านั้นยังเป็นคำถามที่ท้าทายกาลสมัยจนปัจจุบัน

เรื่องย่อ

สุจิตต์ วงษ์เทศเดินทางไปทางสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2514 เมื่อไปถึงที่นั่น สุจิตต์ได้พบกับนักเรียนไทยที่ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยคอร์แนลที่นับว่าเป็นมหาวิทยาลัยอันดับต้น ๆ ของสหรัฐ นอกจากได้พบกับนักเรียนไทยที่อยู่ที่นี่ การใช้ชีวิตที่สหรัฐสุจิตต์ก็ได้คบค้าสมาคมกับคนอเมริกาด้วย ช่วงเวลานี้ในสหรัฐเกิดเหตุการณ์สำคัญใหญ่ ๆ คือ การเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการของสหรัฐภายใต้การนำเดินนโยบายผูกมิตรของรัฐบาลประธานาธิบดีนิกสัน และการประท้วงรัฐบาลของกลุ่มนักศึกษา รวมทั้งปัญญาชนกรณีสงครามเวียดนาม สหประชาชาติลงมติให้จีนเป็นสมาชิก UN แทนไต้หวัน ด้านประเทศไทยนั้น จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ทำการรัฐประหาร ในช่วงเวลาดังกล่าวไทยก็กำลังเผชิญหน้ากับลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย

ลักษณะการประพันธ์

ผู้แต่งใช้แนวทางการประพันธ์แบบบันทึกความทรงจำ (Memoires) ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานเขียนสารคดีประเภทอัตชีวประวัติเรื่องนี้ น่าสนใจมากขึ้น ในแง่ของการนำเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์โลกเป็นบริบทร่วมกับอัตชีวประวัติของผู้ประพันธ์ (Journal in time) ด้านเนื้อหาเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าผู้ประพันธ์มีแนวคิดต่อต้านสังคม ทำนองเสียดสีหรือกระทบกระเทียบ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นบุคลิกของผู้ประพันธ์ด้วยซึ่งพบว่าผู้ประพันธ์ใช้คำว่า “กู” แทนตัวผู้ประพันธ์ ตลอดทั้งเรื่องนั้นมีการสอดแทรกเหตุการณ์สำคัญ ๆ ไว้ว ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงสิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้ประสบมาด้วยตัวเองยังเป็นตอนสำคัญ (Climax) ของเรื่องด้วย อีกประเด็นที่สำคัญ ผู้เขียนได้เสนอให้เราเห็นมุมมอง 2 ด้าน คือ การใช้มุมมองจำกัดแบบภายใน (Focalization Interne) และ การใช้มุมมองจำกัดแบบภายนอก (Focalization Extern) ซึ่งพบได้ตลอดทั้งเรื่อง

การวิพากษ์ความเป็นไทย

สังคมไทยมีคำถามตรงต่อคำว่า “ความเป็นไทย” อย่างน้อย ๆ ความคิดนี้ก็เริ่มปรากฏมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2514 ที่ทำให้ผู้เขียนหนังสือ *เมด อิน USA* กล้าออกมาตั้งคำถามกับวิพากษ์สังคมไทยแล้ว ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งอาจเกิดจากผลของโลกาภิวัตน์ด้วย (Globalization) การปลูกฝังความเป็นชาตินิยมได้ปรากฏอยู่ในตำราเรียนของไทยรวมทั้งในแวดวงของคณะสงฆ์ด้วย (สัตยานุรักษ์ สายชล, 2014) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพยายามใช้พระราโชบายที่ทำให้คนไทยเข้าใจคำว่า “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขผ่าน ภาษาไทย วรรณคดีไทย ศิลปะไทย เป็นต้น ดังที่เราพบพระบรมราโชวาทเรื่อง ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมที่พระองค์ได้พระราชทานแก่สมาชิกทหารเสือป่า เมื่อปี 2457¹

แง่มุมของการวิพากษ์ความเป็นไทย สุจิตต์ วงษ์เทศ ชวนถกถึงค่านิยมของคนไทย เรื่องการเห่อของนอก ตั้งแต่การศึกษาที่นิยมเด็กจบจากต่างประเทศ ซึ่งได้ตอกย้ำการใช้มุมมองจำกัดแบบภายใน (Focalization Interne) และการใช้มุมมองจำกัดแบบภายนอก (Focalization Extern) ของทั้งสุจิตต์และนักเรียนนอก ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า

“ผมเองทำอย่างอื่นไม่ได้นอกจากจะต้องกลับไปนั่งแป้นอยู่กองประก้นกระทรวง เศรษฐกร เพราะผมเอาทุนเขามาเรียน” (น.72)

เป็นคำพูดของชัยสิทธิ์ ธิติสุทธิ์ นักศึกษาปริญญาโทด้านกฎหมายที่พูดคุยสุจิตต์ แม้จะเพียงแค่ว่าประโยคสั้น ๆ แต่ได้ทำให้เราเข้าใจว่าเมื่อเรียนจบแล้วกลับไปทำงานในกระทรวง การเรียนจบจากนอกก็ไม่ได้ช่วยอะไรเพราะระบบราชการไทยยังเป็นระบบอุปถัมภ์อยู่ดี อีกหนึ่งตัวอย่างที่วิพากษ์ ฦ ตะกั่วทุ่ง พูดไว้ก็ไม่ต่างกับที่ชัยสิทธิ์ ธิติสุทธิ์พูดไว้เช่นกันคือ

“เอาเป็นว่าผมเรียนด้วยทุนส่วนตัวก็แล้วกัน” ..... “แต่กลับไปทีนั้นตั้งใจจะสอบเข้ารับราชการ จะสำเร็จหรือไม่นั่นคุณคงรู้ดีว่ายังคาดไม่ได้—ถึงอย่างไรก็ตามผมมีความหวังว่าประเทศไทยคงจะมีทางก้าวหน้าไปในทางที่ดี และผมก็คิดว่าตัวผมคงจะไม่เป็นอย่างที่คุณเห็นว่านักเรียนนอกเขาเคยเป็นไปในทางที่ไม่ดี” (น.72)

ข้อคิดเห็นของนักเรียนไทยทั้งสองเป็นสิ่งสะท้อนความจริงอีกด้านที่ทำให้เราเห็นมายาคติในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน มุมหนึ่งสังคมไทยมองว่านักเรียนนอกเมื่อจบมามักจะได้รับการที่ดี มีสิทธิที่ดีกว่าคนอื่น หากรับราชการอยู่แล้วก็จะได้รับการส่งเสริมให้ทำงานในตำแหน่งที่สูงขึ้นพร้อมด้วยเงินที่มากมาย แต่ในอีกด้านหนึ่งนักเรียนนอกก็สะท้อนปัญหาที่พวกเขาที่รู้ดีและยอมรับว่าแม้จะเข้าสู่ระบบราชการก็ทำอะไรมาไม่ได้เพราะงานส่วนใหญ่ต้องตามเจ้านาย หรือแม้จะจบออกมาแต่ถ้าไม่มีเส้นสายก็เข้าสู่ระบบราชการยากอยู่ดี ดังที่ ฦ ตะกั่วทุ่งพูดกับสุจิตต์อย่างไร้ความหวัง

สุจิตต์ยังตอกย้ำลงไปอีกในการตั้งชื่อหนังสือเพื่อเป็นการประทับตราที่เรียกว่าย่อห่อว่าเป็นความเป็นของนอก หรือสัญลักษณ์ของการนำเข้าจากต่างประเทศ เหมือนที่เราเห็น

¹ โปรดดูรายละเอียดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราโชวาท(เรื่องประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม)พระราชทานแก่สมาชิกเสือป่า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ พระราชวังสนามจันทร์” วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2457 ใน พระบรมราโชวาทเสือป่า

ข้อความเหล่านี้แปะอยู่ตามรถยนต์หรูๆ เครื่องบิน เรือดำน้ำ ในด้านแพชั่น “เมต อิน ยู.เอส.เอ” ก็พบได้อย่างกลาดเกลื่อนทั่วไปในกรุงเทพมหานครและละแวกชนบท และคำว่า “เมต อิน ยู.เอส.เอ” ก็ทำให้เกิดคำว่า “เมต อิน ไทยแลนด์” ขึ้นในสังคมไทยเพื่อต่อต้านอเมริกันนิยมด้วยเช่นกัน

สรุป

เมต อิน USA ทิ้งคำถามให้เราไว้มากมาย แต่ในงานวิจารณ์นี้ ผู้วิจารณ์นำเสนอเพียงแค่ประเด็นการวิพากษ์สังคมและการเมืองไทยเท่านั้น ผู้วิจารณ์ยังเห็นบางแง่มุมที่สามารถนำมาเป็นข้อเสนอในการศึกษาต่อไปได้แก่ ประเด็นเรื่องมุมมองด้านพระพุทธศาสนาของสุจิตต์ วงษ์เทศที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาเรื่องนี้ได้เผยให้เราเห็นความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาของสุจิตต์ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา กุศลาสัย. (2549). *ชีวิตที่เลือกไม่ได้*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- กุสุมากรัชมณี. (2534). *ปากกาชนนก*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล., (2543). *วิเคราะห์สุวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- สัตยานุรักษ์ สายชล. (2014). การสถาปนาความหมาย “ชาติ ไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. *มนุษยศาสตร์สาร*, 14 (2).
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2514). *เมต อิน U.S.A*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ open books.

ISSN: 2539-6269

ASEAN

**ONE VISION
ONE IDENTITY
ONE COMMUNITY**